Nemzetközi Szemle

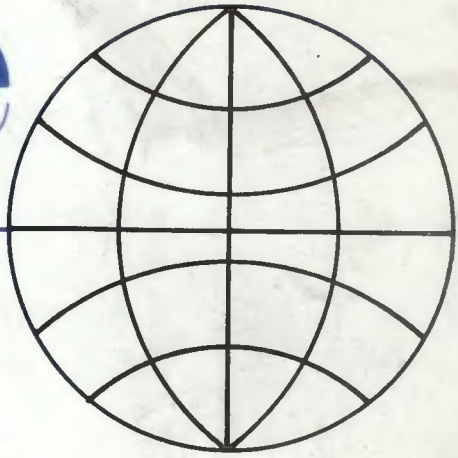

Gromiko és Shultz újságíróknak válaszol

USA: első számú ellenség a deficit

Kína és a külföldi tőke

A fejlődő világ élelmezése

Politika és gazdaság a dél-afrikai országokban

Negyven éve történt

3

HUSZONKILENCEDIK ÉVFOLYAM/1985. MÁRCIUS

Nemzetközi Szemle

HUSZONKILENCEDIK ÉVFOLYAM / 1985. MÁRCIUS

GENF UTÁN – GENF ELŐTT

A. Gromiko találkozása külpolitikai újságírókkal *(Pravda)* 3

„Mindkettőnk célja az atomfegyverek számának csökkentése" *(USIA)* 17

Jerome B. Wiesner: Veszélyes biztonsági koncepció *(Le Monde diplomatique)* 21

KÍNA: TÉNYEK ÉS PERSPEKTÍVÁK A GAZDASÁGBAN

Mu Jou-lin: A nyitott politika három szempontja *(Beijing Review)* 30

Sz. A. Manyezsev: A külföldi tőke a kínai gazdaságban *(Problemi dalnego vosztoka)* 32

1984 – gazdasági fejlődés minden téren *(Beijing Review)* 37

NYUGAT-EURÓPA: KIMERULÉS ÉS LEMARADÁS

A jól bevált európai szokások nem a haladást szolgálják *(International Herald Tribune)* 40

Giles Merritt: Hanyatló Európa: mi a betegség, és hogyan gyógyítható? *(International Herald Tribune)* 42

USA: GAZDASÁG ÉS KATONAPOLITIKA

„Több bevételre van szükség" *(U. S. News and World Report)* 45

Öreg McDonald eladta a farmját *(The Economist)* 48

C. Weinberger: A katonai erő alkalmazásáról *(USIA)* 55

L. Bagramov: A fejlődő országok élelmezési gondjai *(MEMO)* 61

DÉL-AFRIKA: KÖZÖS CÉLOK ÉS ELLENTÉTEK

Jacques Jégou: Politikai-gazdasági csoportosulások Afrika déli részén *(Afrique contemporaine)* 68

Élet és hitelet az apartheid árnyékában *(Neue Zürcher Zeitung)* 73

3

Gérard Chaliand: Miért tartja magát még mindig a Dél-afrikai Köztársaság? *(Le Nouvel Observateur)* 75

T. Sifunasonke: Amerikai sas Afrika fölött *(The African Communist)* 81

NEGYVEN ÉVE TÖRTÉNT

Heiner Lichtenstein: A rabszolgamunka javította a mérleget *(Vorwärts)* 87

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR 90

ISSN 0134–1103

A kiadásért felel Nonn György, a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

Szerkesztőség: Ajtósi Dürer sor 23. Budapest Pf. 127. 1366
Telefon: 110-697

Kiadóhivatal: Révay utca 16. Budapest Pf. 347. 1370
Telefon: 116-660

Műszaki szerkesztő: Illyés Éva

Előfizethető minden pártszervezetben, a Kossuth Könyvkiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél (pénzforgalmi jelzőszám: 215–11529), a Posta Központi Hirlapirodában (József nádor tér 1. Budapest 1900). Telefon: 180-855. (pénzforgalmi jelzőszám: 215–96162), továbbá bármely hírlapkézbesítő postahivatalban és a kézbesítőnél.
Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat Budapest
Előfizetési díj fél évre 45,– Ft, egész évre 90,– Ft

Az utolsó kézirat 1985. február 5-én érkezett a Zrínyi Nyomdába
85.2529/20-03 Felelős vezető: Vágó Sándorné vezérigazgató

Szerkeszti:
a szerkesztő bizottság

A szerkesztő bizottság elnöke:
Péter József

Főszerkesztő:
Fencsik László

GENF UTÁN — GENF ELŐTT

ПРАВДА

A. Gromiko találkozása külpolitikai újságírókkal*

— *Andrej Andrejevics, az ön genfi találkozója Shultz külügyminiszterrel a mi országunkban és az egész világon egyaránt nagy érdeklődést keltett. Összességükben hogyan tudná értékelni ennek a találkozónak az eredményeit?*

— Mi összességükben pozitívan értékeljük e találkozó eredményeit. A közös szovjet—amerikai nyilatkozat valóban önmagáért beszél. Megállapodtunk a közeljövőbeni tárgyalások témájáról és azokról a célokról, amelyeket a tárgyalások következtében el kell érni. Ez természetesen nagyon fontos.

— *Ön azt mondta, hogy a nukleáris és az űrfegyverkezés kérdéseit a küszöbön álló tárgyalásokon komplexumukban, vagyis kölcsönös összefüggésükben fogják megvitatni. Ez teljesen új megközelítés. Mi idézte ezt elő?*

— Az, hogy ha a fegyverkezési verseny megszüntetésére, a háború veszélyének elkerülésére, egyszóval, ha tartós békére törekszünk, akkor szükséges az, hogy a fegyverkezési verseny ne kezdődjön el a világűrben, a Földön pedig szűnjön meg. Ez a legfontosabb feladat, amely a genfi találkozó résztvevői előtt állt.

Az amerikai kormányzat részéről igen erős volt a nyomás, hogy megakadályozzák a kozmikus térséggel összefüggő kérdések megvizsgálását, s elérjék, hogy a világűr térsége nyitva legyen a fegyverkezési verseny számára. Ez teljesen elfogadhatatlan álláspont. Mi ezt sokszor megmondtuk, többek között a genfi találkozó küszöbén is. E találkozó feltételeinek összeegyeztetése nem ment simán. Végeredményben azonban megállapodtunk abban, hogy ezt a kérdést meg lehet és meg kell tárgyalni. A közös nyilatkozatban, mint tudják, a kozmikus térség is szerepel, vagyis az a szempont győzött, hogy sem a hadászati fegyverzetek, sem a közepes hatótávolságú atomfegyverek kérdését nem lehet tanulmányozni anélkül, hogy megvizsgálnánk a világűr kérdését. Pontosabban, a világűrbeli fegyverkezési verseny megakadályozásának kérdését.

Az amerikai fél végül is hajlandó volt e szempont elfogadására. Ez pozitív tény. Szeretném itt elmondani, hogy már miután visszatértem Genfből és Shultz külügyminiszter szintúgy visszatért Washingtonba, ő levelet küldött nekem, amelyben írja: az Egyesült Államok kormánya teljesíteni szándékozik azt, amiről Genfben megállapodtunk, hogy komolyan veszi az e megállapodással összhangban vállalt kötelezettségeket. Ez pozitív körülmény. De, mint mondani szokás, ha megérjük, meglátjuk.

— *Mindebből kiderül, hogy az űrfegyverkezés kérdései döntő fontosságúak lesznek a tárgyalásokon való előrehaladás szempontjából. Mi a lényege a Szovjetunió és az Egyesült Államok megközelítésében mutatkozó eltéréseknek?*

— A lényeg éppen az, hogy — ez legalábbis a genfi találkozó előtt fejeződött ki a legvilágosabban — az Egyesült Államok igyekezett mellőzni a világűrt, és csak azokkal a fegyverzetfajtákkal foglalkozni, amelyekről már folytak tárgyalások: a hadászati

* A szovjet külügyminiszter 1985. január 13-án a szovjet sajtó képviselőivel találkozott, és válaszolt kérdéseikre. A nagy visszhangot kiváltó beszélgetést a szovjet televízió is közvetítette. — *N. Sz. szerk.*

fegyverzetekkel és az európai közepes hatótávolságú atomfegyverekkel. Erről van szó.

A Szovjetunió kategorikusan ellenezte ezt. Úgy vélte és véli, hogy a világűrt lehetetlen figyelmen kívül hagyni. Végeredményben elméletileg elképzelhető egy olyan helyzet, amikor sikert érnek el a hadászati fegyverzetek és a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverek kérdéseiben, a világűrben pedig fegyverkezési verseny folyik. És egyre több speciális fegyverrel zsúfolják tele. Ez nemcsak a semmivel tenné egyenlővé, hanem túl is szárnyalná azt, amiben a Földre vonatkozóan megállapodtak. Ennek következtében a mérleg negatív lenne a béke számára, a helyzet pedig bonyolultabb és még veszélyesebb. Mi ezt teljesen nyíltan megmondtuk az Egyesült Államok kormányának, szövetségeseinek, az egész világnak, Genfben is beszéltünk erről. Méghozzá határozottan, és hajlandó vagyok ilyen szót használni: élesen.

Mi azt akartuk, hogy ezt ismerje fel az amerikai kormányzat, és azok, akik támogatták és támogatják álláspontját a világűr kérdéseiben. Mi ezt a következtetést vontuk le — ezt Genfben is megismételtük —: lehetetlen eredményesen megvizsgálni a hadászati nukleáris fegyverzetek és a közepes hatótávolságú nukleáris fegyver kérdéseit a világűr, a kozmikus térség kérdéseinek megvizsgálása nélkül.

— Konkrétan miről van szó, amikor a Szovjetunió határozottan síkraszáll a világűr militarizálásának megakadályozásáért?

— Számunkra ez azt jelenti, hogy kategorikusan be kell tiltani a világűrbeli célpontok elleni használatra szánt fegyvereket. Úgyszintén kategorikusan be kell tiltani azokat a fegyvereket, amelyeknek az a rendeltetésük, hogy a világűrből a Föld mint bolygó ellen vessék be őket. Más szóval, szárazföldi, tengeri, légi célpontok ellen. Mi állandóan ezt hangsúlyoztuk.

— Azoknak, akiknek lehetőségük volt közelebbről megfigyelni a genfi megbeszélések alakulását, az volt a benyomásuk, hogy ezek nehezek voltak. Valóban így van?

— Így lehet mondani. A megbeszélések nagyon nehezek, időnként nagyon bonyolultak, hogy azt ne mondjuk, feszültek voltak, a szó politikai értelmében. Mi természetesen nem vertük öklöl az asztalt, sőt nem vágtuk oda szemüvegünket az asztalra, de a megbeszélések ilyenek voltak

Általában véve azonban — ezt hangsúlyozni akarom — a megbeszélések tárgyszerűek, komolyak és őszinték voltak. Ismétlem, őszinték, abban az értelemben, ahogyan ezt a kifejezést rendszerint használják, amikor olyan megbeszélésekről van szó, amikor a felek nem restellik kimondani azt, amit gondolnak, mégpedig egészen pontosan, az udvariassággal nem mindig törődve.

— Andrej Andrejevics, ezzel kapcsolatos az Egyesült Államok nagyméretű rakétavédelmi programja. Washingtonban rendszerint azt mondják, csak tudományos-kutató munkáról van szó, amely, úgymond, nincs ellentétben a rakétaelhárító rendszerek korlátozásáról szóló szerződéssel, nem pedig az illető eszközök kipróbálásáról és telepítéséről. Milyen magatartást kell tanúsítani egy ilyen állásponttal szemben?

— Meg kell mondanom, hogy az úgynevezett átfogó rakétaelhárítás tervének hívei az Egyesült Államokban ennek a problémának egyes elemeit, egyes szakaszait sokáig egy kalap alá vették, és nem különböztették meg őket. Aztán természetesen rájöttek, hogy pozíciójuk gyenge, és az azt ért bírálatok, azt mondhatnám, lényege leleplezésének nyomására, némiképp helyesbítették, és arra a következtetésre jutottak, hogy a szóban forgó objektumok telepítése és kipróbálása betiltható. Ezt Genfben először mondták ki világosan.

Ami pedig a tudományos-kutató munkát illeti, ennek a munkának, mint mondták, folynia kell. Ezt azzal indokolták, hogy a kutatómunkát, úgymond, úgysem lehet betiltani, mivel nem lehet ellenőrizni. Lehet-e ellenőrizni vagy nem — ez persze bonyolult kérdés. Ha a kutatómunkák abban a keretben folynak majd, hogy iratokat készítenek helyiségekben, akkor ezt nyilván nem nagyon könnyű ellenőrizni. De gyakran előfordul, hogy a laboratórium mellett valami-

lyen lőtér van, amelyet a megfelelő célokra használnak fel.

De tegyük fel, hogy nehéz ellenőrizni. De hát miért kell ilyen munkát végezni, még ha tudományos-kutató munkának nevezik is, amikor megállapodás van arról, hogy nukleáris fegyverek teljes és végleges megsemmisítésére kell törekedni?

Felvetődik a kérdés, miért kell tudományos-kutató munkát folytatni avégből, hogy új fegyverzetfajták egész rendszerét hozzák létre a világűrbe telepítés céljából? Úgyhogy az amerikai kormányzatnak ez az álláspontja is a tudományos-kutató munka folytatása érdekében, sebezhető álláspont. Minek előkészületeket folytatni még ha csak a kezdeti szakaszban is, azért, hogy a továbbiakban új fegyverzetfajtát próbáljanak ki és állítsanak hadrendbe? Különben is, ki nyújthat biztosítékot arra, hogy a tudományos-kutató munka befejezése után megállnak ennél? Vajon nem akadhatnak-e olyanok — tudósok és nem tudósok egyaránt —, akik azt mondják majd: engedelmet, de mi ennyi meg ennyi milliárd dollárt költöttünk a tudományos-kutató munkára, miért vesszen kárba ez az összeg? Nem volna jobb felhasználni mindezt, és áttérni a következő szakaszra, vagyis a kipróbálásra és a hadrendbe állításra? Lehetséges-e egy ilyen szituáció? Lehetséges. Ismerjük az amerikai kormányzat stílusát, és ismerjük a helyzetet az Amerikai Egyesült Államokban. Ezért — és ezt teljes határozottsággal hangsúlyozni kívánom — az átfogó rakétaelhárító-rendszer létrehozásának céljából folytatott tudományos-kutató munka irányvonala politikai, erkölcsi értelemben nem állja ki a kritikát, sebezhető, el kell vetni.

Tudják, őszintén szólva, az ilyen állásponttól az abszurdumig igen kicsi a távolság.

— *Az amerikai fél gyakran azt állítja, mintha a Szovjetunió lebecsülné az ellenőrzés jelentőségét, sőt néha olyasmi is elhangzik, hogy a Szovjetunió állítólag megszegi vállalt kötelezettségeit. Mit tudna mondani ezzel kapcsolatban?*

— Igen, az amerikai fél valóban már régóta használja ezt az érvet, úgyszólván attól fogva, hogy a második világháború befejezése után megkezdődött a leszerelési kérdések tárgyalása. Erre így válaszolnék: egyetlen állam sem terjesztett elő radikálisabb és messzebbre menő javaslatokat az ellenőrzés kérdéseiről, mint a Szovjetunió.

A nukleáris fegyver megjelenésekor, amikor felmerült az ellenőrzés problémája, mi az ENSZ égisze alatt javaslatot tettünk: e fegyvert tiltsák be örökre. Azt mondták nekünk: de mi lesz az ellenőrzéssel, mi lesz más fegyverfajtákkal? Válaszunk egyszerű volt: vessük fel más fegyverfajták kérdését is, és állapodjunk meg az ellenőrzésről. Milyen ellenőrzésről? A legszélesebb, a legátfogóbb ellenőrzésről, a legmélyrehatóbb ellenőrzésről, röviden szólva, az általános ellenőrzésről. Mi nyújtottuk be ezt a javaslatot. Egyetlen más állam nem terjesztette elő. Barátaink teljes mértékben támogatták. Ez a mi közös javaslatunk. És mi sok éven keresztül ragaszkodtunk ahhoz, hogy fogadják el az általános ellenőrzés mellett végrehajtott általános leszerelésről szóló javaslatot.

Azt hiszik, a Nyugat, az Amerikai Egyesült Államok beleegyezett ebbe? Nem. Sem az általános leszerelésbe és a nukleáris fegyver betiltásába, sem az általános ellenőrzésbe. Ez a javaslat most is ott fekszik az amerikai kormányzatnak és a NATO-tömb más kormányainak és általában a világ kormányainak asztalán.

Mi ma is hajlandók vagyunk megvizsgálni egy ilyen átfogó javaslatot — olyan javaslatot, amely általános és teljes leszerelést irányoz elő, általános és teljes nemzetközi ellenőrzés mellett. Hangsúlyozom: nemzetközi. Ez azt jelenti, hogy ebben az ellenőrzésben amerikai képviselők is részt vehetnek.

Ami pedig azokat a célzásokat illeti, hogy a Szovjetunió állítólag nem tesz eleget a megkötött egyezményekben foglalt bizonyos kötelezettségeknek, ez kitalálás. Felhívom a figyelmüket arra, hogy azok a memorandumok, amelyeket az amerikai kormányzat a kongresszushoz intéz, és amelyeket néha az ENSZ tudomására hoznak, miszerint a Szovjetunió részéről állítólag előfordulnak olyasféle cselekmények, mint az említettek,

ilyen kifejezéseket tartalmaznak: kétségek merültek föl, vajon a Szovjetunió teljesíti-e kötelezettségeit, vagy: úgy tűnik, ilyen meg ilyen kötelezettségeket nem teljesítenek egészükben, vagy: felmerül, úgymond, az ellenőrzés kérdése, vajon a Szovjetunió valóban teljesít-e ilyen meg ilyen kötelezettségeket. De sehol sincsenek közvetlen kijelentések tényeken alapuló bizonyítékokkal arról, hogy a Szovjetunió valamit valóban megszeg. Mi kategorikusan visszautasítjuk ezt. Nem, a Szovjetunió nem szokta megszegni olyan szerződésekben és egyezményekben foglalt kötelezettségeit, amelyeken ott áll a saját és más államok aláírása, akár két- akár több oldalú egyezményekről van szó. Mi büszkék vagyunk erre.

És, mellesleg szólva, a világ hozzászokott ehhez. Amikor az amerikaiak kijelentik, hogy állítólag nincs minden rendben az egyik vagy másik egyezmény rendelkezéseinek a Szovjetunió részéről történő teljesítése terén, ezt, tudják, meglehetősen közömbösen hallgatják végig, és más államok sohasem tettek előttünk olyan kijelentést, mintha az ilyesfajta állítások megfelelnének a valóságnak. Nem és nem. A mi lelkiismeretünk tiszta. Mi nem azért kötünk egyezményeket, hogy azokat ne teljesítsük, mi ezeket az egyezményeket elejétől a végéig teljesítjük.

— *Az Egyesült Államok hivatalos képviselői arra céloznak, hogy ők csupán a nukleáris fegyverzetekről szándékoznak komoly tárgyalásokat folytatni, ami pedig az űrfegyverzeteket illeti, az amerikai fél itt, úgymond, csak arra gondol, hogy „tisztázni kell e rendszerek jelentőségét a béke megszilárdítása szempontjából". Miként értékelhetők az ilyen kijelentések?*

— Ha előfordulnak a Genfben elért megállapodással kapcsolatos amerikai álláspontnak ilyen szabad értelmezései, akkor ezek nem fejezik ki ennek a megállapodásnak szellemét, ha úgy értjük azt, ahogyan minden józanul gondolkodó embernek értenie kell. Ott világosan kimondják, hogy olyan tárgyalásokról van szó, amelyek a következő területeket foglalják magukban: a világűrt, a hadászati nukleáris fegyverzeteket és a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzeteket.

De ha valaki olyan helyzetre gondol, amikor a világűr kérdéseinek tárgyalása során az egyik fél csupán — a megállapodás szellemének meg nem felelő — saját álláspontja magyarázgatásában gyakorolná magát, a másik fél pedig csak végighallgatná ezt, ez így nem helyes, mi nem egy ilyen szemináriumra gondolunk. Ez haszontalan, hiábavaló foglalatosság lenne.

Az egyidejű, mindhárom irányt kölcsönösen összekapcsoló megegyezés nélkül nem lehet előrehaladás annak teljesítésében, amiről Genfben megállapodtunk. Szeretnénk, ha az Amerikai Egyesült Államok részéről valamivel kevesebb ilyesfajta önkényes kijelentés hangzana el. De még jobb lenne, ha ezek teljesen megszűnnének. Ezeket a dolgokat komolyan kell megközelíteni, ugyanis nem tűrnek ilyesféle szabadosságot.

— *Milyen távlatok nyílnának a hadászati fegyverzetek csökkentésében akkor, ha megállapodást lehetne elérni a világűr militarizálásának megakadályozásáról?*

— Ki kell jelentenem, hogy az eddiginél kedvezőbb kilátások nyílnának. Mint már mondtam, a hadászati fegyverzetek betiltását nem lehet a világűrtől különválasztva vizsgálni. De ha a világűr kérdéseit kellő irányban vizsgálnák, és ha ebben megállapodnának, akkor a hadászati fegyverzetek kérdéseiben is előre lehetne lépni.

A Szovjetunió nemcsak a hadászati fegyverzetek kérdését kész megvizsgálni, hanem arra is hajlandó volna, hogy nagymértékben csökkentse is őket. Természetesen az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének tiszteletben tartásával. Ha viszont nem jelentkezne előrehaladás a világűr kérdéseiben, akkor fölösleges lenne a hadászati fegyverzetek csökkentésének lehetőségeiről beszélni.

— *Érvényesek-e a hadászati fegyverzetekről korábban megkötött egyezmények?*

— Ami a SALT—I egyezményt illeti — amelyet akkor kötöttünk, amikor Richard Nixon volt az amerikai elnök —, jóllehet az egyezmény érvényességi ideje lejárt, a felek megálla-

podtak abban, hogy kölcsönösen hivatalos nyilatkozatot tesznek arról, miszerint az általuk ezen egyezmény keretében vállalt kötelezettségek hatályban maradnak. Ezért ezek ma is érvényesek. Mi a jövőben is készek vagyunk így tekinteni ezt az egyezményt.

Ami a SALT—II egyezményt illeti — amelyet a mi részünkről annak idején Leonyid Brezsnyev, az Egyesült Államok részéről pedig Jimmy Carter elnök írt alá Bécsben —, ezt, mint ismeretes, az Egyesült Államok nem ratifikálta Ezért azok a kötelezettségek, amelyeket a felek ezen egyezmény értelmében vállaltak, jogilag nem érvényesek. A felek azonban abból indulnak ki, hogy annak, ami ebben az egyezményben pozitív jelentőségű, ténylegesen hatályosnak kell lennie. A helyzet ezzel az egyezménnyel sok tekintetben nem egyszerű. Bizonyos rendelkezései — ennek is világosnak kell lennie —, például a robotrepülőgépekre vonatkozóak, tárgytalanná váltak. Itt az időtényező hatott. Ezek a rendelkezések, többek között a szerződéshez mellékelt jegyzőkönyv, tárgytalanná váltak, már nem érvényesek. Általában véve, helyes volna azt mondani, hogy annak a pozitívumnak, amely ezzel a szerződéssel összefügg, érvényesnek kell lennie. Itt mindkét fél megértő, és ez jó.

— Az amerikai kormányzat nyomatékosan hangsúlyoza, az a körülmény, hogy a Szovjetuniónak nehéz interkontinentális ballisztikus rakétái vannak, állítólag destabilizáló hatással van, és ragaszkodik ezeknek az eszközöknek nagymértékű csökkentéséhez. Indokolt-e a kérdés ilyen felvetése?

— Nem, a kérdés ilyen felvetése teljesen indokolatlan. Amikor annak idején tárgyalások folytak a hadászati fegyverzetekről, a mi úgynevezett nehéz rakétáink, amelyek jelenleg különösen nem tetszenek Washingtonnak, a megállapodás alkotórésze voltak. Ismétlem: a megállapodás alkotórésze.

Mi akkor elnézést tanúsítottunk az előretolt, így az európai telepítésű amerikai nukleáris eszközök kérdéseiben — nem vontuk be ebbe a szerződésbe az Európában létesített amerikai támaszpontokat, bár kijelentettük, hogy a következő tárgyalások során erre a kérdésre megoldást kell találni. Ennek ellenében az Egyesült Államok indokoltnak nyilvánította azt, hogy a Szovjetuniónak nehézrakétái legyenek, amelyekről néha olyan sokat beszélnek, sőt lármát is csapnak az Egyesült Államokban.

A Szovjetunió ezen a területen is az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének híve maradt és marad. Felhívtuk erre az amerikai kormányzat figyelmét, és ott természetesen vannak gondolkodó emberek. Maga a kormányzat is megérti, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok hadászati fegyverzetei létrejöttének története olyan, hogy ezek a két félnél különbözőképpen alakultak ki. Az Egyesült Államoknak mindig hatalmas bombázó légiereje volt, elsősorban nukleárisfegyver-hordozó légiereje. A javát szolgálta egy olyan tényező is, mint a tengeralattjárók. Ezért, ha fognánk magunkat és egy csapásra fel akarnánk számolni ezt a különbséget, a hadászati nukleáris erők szerkezetében levőt is beleértve, ez komolytalan dolog lenne. S úgy látszik, végeredményben még a hivatalos amerikai körök is felismerték, hogy az a követelésük, amelyet azelőtt minden eszközzel hangsúlyoztak a mi nehézrakétáinkkal kapcsolatban, túlzott és nem helyénvaló. Újabban egyre gyakrabban beszélnek arról, hogy igen, valóban meg kell érteni annak történetét, ahogyan a két fél hadászati nukleáris erői alakultak.

Mi nem mondtunk le és nem mondunk le a nukleáris fegyverzetekről folytatott tárgyalások legféltettebb kincséről — az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvéről. Így volt azelőtt, így van ma, így lesz a jövőben is.

Íme ez az egészséges, meggyőző alap, amelynek tiszteletben tartása révén lehet csak megállapodásokra és pozitív megoldásokra törekedni a hadászati nukleáris fegyverzetek, a világűr, a közepes hatótávolságú atomfegyverek kérdéseivel kapcsolatban.

— Milyen helyet foglal majd el az ön nézete szerint a tervezett tárgyalásokon a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzet kérdésének megoldása? És hogyan alakul a helyzet, ha az

amerikaiak folytatni fogják az új nukleáris rakétáik telepítését Európában?

— Ha az Egyesült Államok a jövőben is telepíteni fogja Európában közepes hatótávolságú nukleáris eszközeit, akkor nyíltan meg kell mondanunk, hogy a helyzet bonyolódni fog. Méghozzá erőteljesen. Köztudott, hogy javasoltuk minden nukleáris eszköz befagyasztását. Sőt mi több, Genfben mi eléggé világosan figyelmeztettük az Amerikai Egyesült Államokat, hogy ha így cselekedne, vagyis folytatná a közepes hatótávolságú nukleáris eszközök telepítését — ők pedig mindenképpen hangsúlyozzák, hogy ilyen terveik vannak, és ezeket szándékukban áll megvalósítani —, akkor kérdésessé tennék a tárgyalásokat, amelyeknek a Genfben elért megállapodás értelmében meg kell kezdődniük. Ismétlem, figyelmeztettük erre az Egyesült Államokat. Reméljük, hogy figyelembe is fogják venni.

— *Kérem, mondja meg, felülvizsgálták-e Washington és szövetségesei álláspontjukat Anglia és Franciaország nukleáris eszközeinek beszámítását illetően a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzet kérdésében?*

— Abból, amit az Egyesült Államok képviselőitől hallottunk Genfben s Genfen kívül is — és önök tudják hogy az amerikai államférfiak szinte napról napra tesznek nyilatkozatokat, kommentálják a nukleáris fegyverzetre s általában a Kelet—Nyugat, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között kialakult helyzetre és kölcsönös kapcsolataikra vonatkozó ilyen vagy olyan kérdést — következik, hogy nem tágítottak álláspontjuktól Anglia és Franciaország említett nukleáris eszközeivel kapcsolatban. Mi azt válaszoltuk, válaszoljuk és fogjuk válaszolni nekik, hogy az angol és a francia nukleáris eszközöket be kell számítani. Anglia és Franciaország az Észak-atlanti Szövetség tagja. Rendkívül indokolatlan lenne, ha az Észak-atlanti Szövetség valamiféle pótlékot vagy — ha szabad így fogalmazni — prémiumot kapna angol és francia nukleáris eszközök formájában.

Ez nézetkülönbségünk lényege. Ez alapvető a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzet kérdéseinek megvitatásával kapcsolatosan. Javaslatokat tettünk arra nézve, milyen alapon lehetne megállapodni a Szovjetunió és az Egyesült Államok között. Nemegyszer kijelentettük, hogy egyáltalán nem így vetjük fel a kérdést: Anglia és Franciaország köteles felszámolni saját nukleáris eszközeit. Csak arról beszélünk, hogy azokat be kell számítani. Ez azt jelenti, ha az angol és a francia nukleáris eszközök megmaradnak, akkor megfelelő számban kell csökkenteni az amerikai nukleáris eszközöket. Hisz ők, mondhatni, egy társaság, amely, képletesen szólva, a barikád egyazon oldalán található.

— *Előirányozza-e a szovjet álláspont a repülőgép-anyahajók légierejének felvételét az európai övezetben található közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzet összességébe?*

— Ez rendkívül fontos kérdés. A már lezajlott tárgyalásokon mindeddig azt a hat amerikai repülőgép-anyahajót vettük figyelembe, amely vagy az európai vizeken, például a Földközi-tengeren, vagy pedig azok közvetlen közelében tartózkodik. Ismétlem, hat repülőgép-anyahajót.

Az Amerikai Egyesült Államoknak viszont — ez ismeretes — összesen tizennégy repülőgép-anyahajója van, s most épül a tizenötödik. Minden jel arra mutat, hamarosan kész lesz. Minden repülőgép-anyahajón negyven darab nukleáris fegyvert hordozó repülőgépet helyeznek el. Repülőgépenként két vagy három nukleáris töltettel. Számolják össze: ha csak hat repülőgép-anyahajót veszünk, akkor ez legalább négyszáznyolcvan nukleáris töltet, pedig összesen tizenöt repülőgép-anyahajó van! És vajon nehéz lenne-e valamilyen extrém helyzetben a repülőgép-anyahajókat Európához közelebb vinni a világ más térségeiből? Nem lenne különösen nehéz.

Nos, a tárgyalások bizonyos szakaszán nemcsak a hat, hanem a tizenöt repülőgép-anyahajó kérdését is felvetjük. Vagyis azoknak a kérdését, amelyeket mindeddig nem vettünk számításba. Hisz ha csak a hat repülőgép-anyahajót vesszük, és minden repülőgépen csak két nukleáris töltettel számolunk, akkor, mint már mondtam, a számuk négyszáznyolcvan, ha viszont a hordozó repülőgép kétszer annyi lesz, akkor kétszer annyi nuk-

leáris töltetet kapunk, vagyis ezernél többet. Ez kolosszális erő. Úgy tervezzük, a repülőgép-anyahajók kérdését tartalékban tartjuk. Ha a tárgyalások úgy haladnak, hogy indokolt lesz ennek a felhasználása, akkor azt meg fogjuk tenni. Jogunk van megtenni. Ez nem fényűzés, ez szükségszerűség.

Megpróbáltam matematikailag alátámasztani a kérdést ebből a szempontból. Az amerikaiak ezt tudják, jóllehet néha, úgy tűnik, azt tartják a kifinomult taktika csúcsának, hogy mintegy megfeledkeznek róla, figyelmen kívül hagyják.

— *Nyugaton olykor arról beszélnek, hogy most egyszerűen felújultak a korábban megszakított tárgyalások, mégpedig azért, mert Európában új amerikai rakétákat telepítenek. Hogyan kommentálja az ilyesfajta állításokat?*

— Természetesen ez nem a korábbi tárgyallások folytatása, hanem tökéletesen új tárgyalás. És hogy ez új tárgyalás, nem pedig a régiek folytatása, azzal az amerikaiak, személyesen a külügyminiszter, szintén egyetértettek. Az elején próbáltak olyan kifejezést használni, hogy „felújították a tárgyalásokat", de amikor megmagyaráztuk és javasoltuk, hogy közelítsünk az igazsághoz, akkor egyetértettek azzal, hogy a tárgyalások, természetesen, merőben újak.

Mit kell itt főként kiemelni? Korábban külön tárgyaltak hadászati fegyverzetről és a közepes hatótávolságú fegyverzetről — s annak idején mindkét fél egyetértett abban, hogy meg kell próbálni így irányítani a dolgokat, talán akkor könnyebb lesz a megegyezés —, most viszont teljesen félreérthetetlenül kiderült, hogy nem lehet tárgyalni és megegyezni a hadászati fegyverzetről a közepes hatótávolságú fegyverzet kérdésének megoldása nélkül. Miért? Azért, mert a közepes hatótávolságú fegyver a Szovjetunió szempontjából egyszersmind hadászati fegyver is. A közepes hatótávolságú fegyver csupán a hatótávolság paramétereit tekintve közepes, jellegében és erejében a Szovjetunió szempontjából hadászati fegyver. Eléri a Szovjetunió területét. Viszont az a fegyverfajta, amelyik ellen az Egyesült Államok éjjel-nappal, szüntelenül hadakozik, vagyis a mi közepes hatótávolságú fegyverünk, az SS—20-as rakéta, nem éri el az Egyesült Államok területét.

Ez az érv amellett, hogy most átfogóan kell nézni a problémát. A hadászati nukleáris fegyverzet kérdését nem lehet a világűrtől elszigetelten vizsgálni. A hadászati fegyverzet kérdését, mint már mondottam, nem lehet a közepes hatótávolságú fegyverektől elkülönítve sem vizsgálni. Arról már nem is beszélek, hogy a hadászati fegyvereket és a közepes hatótávolságú fegyvereket együttesen sem lehet a világűrbe telepített fegyverektől elválasztva vizsgálni.

Azzal mentünk a genfi találkozóra, hogy kimondjuk az igazságot: így alakult ki napjainkra a helyzet, amelyet csak mélyrehatóan lehet elemezni. Ha az amerikai kormányzatnak nem lennének tervei az úgynevezett nagyméretű rakétaelhárítás megteremtéséről, nem merült volna fel a világűr bevonása és az összes kérdés együttes tárgyalása. A világűrnek tisztának kell lennie, oda nem szabad kiterjeszteni a fegyverkezési hajszát. De hát a helyzet más. Most csak együtt, a világűrrel együttesen lehet tárgyalni a stratégiai fegyverzet és a közepes hatótávolságú fegyverek kérdéseit.

A legfontosabb, hogy szem előtt tartsuk, mindez egységes komplexum. Ezt nem azért tesszük, mert papíron könnyebb három, egymással összefüggő problémát kezelni, kényelmesebb valamiféle mérleget készíteni, megkeresni az eltérő mozzanatokat. Nem, maga az élet, a valóságos helyzet késztet arra, hogy mindezt átfogóan vizsgáljuk.

Végül is az emberek számára egyre megy, mitől pusztulnak el: attól a bombától, amely a világűrből érkezik, avagy attól a töltettől, amelyet a hadászati rakéta vagy a közepes hatótávolságú rakéta indított útnak. De megvan a lehetősége annak, hogy az egyikre is, a másikra is, a harmadikra is megoldást találjunk, szem előtt tartva a helyes megközelítést, és még valami mást is a megközelítésen kívül az óhajt és az akaratot, hogy megegyezésre jussunk.

— *Hogyan fogják figyelembe venni a küszöbönálló tárgyalásokon szö-*

vetségeseink, a testvéri szocialista államok biztonságának érdekeit?

— Ezeket mi teljes egészében figyelembe vesszük. A Szovjetunió a nyugati országok és az Egyesült Államok előtt saját és a szövetségeseinek nevében lép fel. Egységes elvi politikánk van. Ez kölcsönöz erőt politikánknak. Ezeket a kérdéseket időszakonként megtárgyaljuk a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének, más szerveinek tanácskozásain. Ez közös politika. A magunk s az ő nevükben is fellépünk, azt tartjuk, hogy az ő biztonságukat is tökéletesen védeni kell, akárcsak a Szovjetunió biztonságát.

— *Tegyük fel, hogy az Egyesült Államok, múltbeli magatartását figyelembe véve, megsértené a megállapodás ama részét, amely az űrfegyverkezési hajsza megakadályozásának szükségességére vonatkozik. Mik lennének ennek következményei?*

— A következmények a legsúlyosabbak lennének. Ha rálépnének erre az útra, megszakadnának a tárgyalások. Mi erre figyelmeztettük az amerikai képviselőket. Itt nincs választás, és nincs középút. Vagy komolyan foglalkozunk a világűrrel, nem engedjük meg a fegyverkezési hajszát a világűrben, s azt demilitarizált állapotban tartjuk, vagy pedig fegyverkezési hajsza lesz. A félintézkedések itt nem oldják meg a kérdést. A félintézkedések ma lehetnek félintézkedések, holnap viszont a fegyverkezési hajsza erősödéséhez vezethetnek. S akkor a világűr a megfelelő fegyverzetfajták telepítésének rettenetes színterévé válik, és hatalmas veszélyt fog jelenteni magának az emberiségnek fennmaradására nézve.

Ez egyáltalán nem túlzott megfogalmazás. Amikor az úgynevezett csillagok háborújáról, a nagyméretű rakétaelhárító rendszerről beszélnek, akkor az életről és a halálról beszélnek. Kötelességünknek tartjuk, hogy megmondjuk az igazságot, mégpedig nemcsak az Amerikai Egyesült Államoknak, hanem az egész világnak. Nem egy ízben szólt erről K. U. Csernyenko nyilatkozataiban s az amerikai elnökhöz intézett üzeneteiben, amikor felhívta a figyelmet, hogy nem szabad megengedni a versengést a fegyverzet világűrbeli telepítésében. Határozottan küzdeni fogunk ebben a kérdésben.

Bármilyen súlyos szavakat használnánk is, azok nem elegendőek, hogy kifejezzék mindazt a veszélyt, amelylyel együtt járna a fegyverzet telepítése a világűrben, a fegyverkezési hajsza kiterjesztése a világűrre.

— *Melyik fél terjesztette elő a kusztöbönálló tárgyalások struktúrájára vonatkozó javaslatot?*

— Mi, a szovjet fél terjesztettük elő ezt a javaslatot, s az logikus. Úgy gondolkoztunk — ez vezette a központi bizottságot és a politikai bizottságot —, hogy mivel a világűrbeli problémákat és a hadászati nukleáris fegyverek, a kozepes hatótávolságú fegyverek problémáit együttesen kell tárgyalni, logikus úgy alakítani a tárgyalások menetét, hogy az egyik megfeleljen a másiknak. Ezért javasoltuk, hogy mindkét félnek egységes kuldottsége legyen, noha annak, természetesen, három csoportot kell magában foglalnia azzal a céllal, hogy az egyik a világűr kérdéseivel, a másik a hadászati nukleáris fegyverzettel, a harmadik pedig a kozepes hatótávolságú nukleáris fegyverzettel foglalkozzék.

Részletesen megvilágítottuk, milyen tartalmat tulajdonítunk ennek a struktúrának. Mindegyik csoportnak saját területével kell foglalkoznia, de elkerülhetetlenül fel fognak merülni olyan kérdések, amelyek érdekelni fogják a másik csoportot is, kérdések, amelyek a másik csoportban és a harmadik csoportban megvitatottakhoz kapcsolódnak.

Ebben az esetben a küldöttségnek teljes létszámban kell áttekintenie a helyzetet, megvizsgálnia, hogyan kapcsolódnak a különböző témák, nehogy olyan helyzet jöjjön létre, amikor az egyik csoportban a másiktól és a harmadiktól függetlenül alakul ki a megegyezés. Már szóltam a világűrről s arról, hogy értelmetlen kizárni a kozmoszt a többi kérdésre vonatkozó megegyezésnél. Nem állapítottunk meg semmilyen szigorú szabályt arra vonatkozólag, milyen időközönként kell a küldöttségeknek teljes létszámban összeülniük és megtárgyalniuk ezeket a kérdéseket. Ma ezt lehetetlen előre látni. A tárgyalások menete diktálja majd ennek szükségességét és a meg-

felelő sorrendet. Ily módon az egyes csoportokban elmélyülten kell tárgyalni az illető területre vonatkozó kérdéseket, és az összes kérdést azok kapcsolódása szempontjából. A három irány nagyszámú, különböző komponenst jelent. Ez előnyökkel is jár, mert minél több a komponens, annál nagyobb behelyettesítésük, a különböző hozzáalakítások lehetősége. De vannak nehézségek is. Az egyiket és a másikat is figyelembe kell venni. Más megoldás nincs.

De nem kell önmagunkat ijesztgetni ezzel a szerkezeti bonyolultsággal. Ha megvan rá az óhaj és az akarat, akkor van megoldás, mert mindez kiszámítható. Sőt, különösebb nehézség nélkül lehetséges mindezek matematikai kiszámítása, kiigazítása és kiegyenlítése. Nem kevés olyan ember akad, aki tényanyaggal rendelkezik. Emiatt nem lesz fennakadás. Akarat és óhaj — nos, erre van szükség.

— Mit tudna mondani a tárgyalások esélyeiről, már ahogyan azok pillanatnyilag megítélhetők, még mielőtt e tárgyalások elkezdődtek volna?

— Olyan kérdés ez, amelyre igen nehéz pontos választ adni. Úgy gondolom, ha száz bölcset összegyűjtünk, ők sem felelnek ilyen kérdésre.

Én csak a szovjet félről beszélhetek. Mi amellett vagyunk, hogy a tárgyalások legyenek tárgyszerűek, hogy a megközelítés legyen komoly, hogy valóban a Genfben kijelölt célokhoz tartsák magukat, hogy a felek ne ravaszkodjanak, hogy egyikük se próbálja rászedni a másikat, és ne törekedjék semmilyen előnyre az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének megsértésével. Mindegyik fél köteles abból kiindulni, hogy a másik nem enged eltérést ettől az elvtől.

Mi azon vagyunk, hogy az ügyet a béke, a kölcsönösen elfogadható megoldás, a megfelelő megállapodások előkészítése felé kormányozzuk. Ez vonatkozik a világűrre is, a hadászati fegyverzetre is. Ez vonatkozik a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverzetre is.

— A nukleáris fegyverzetre vonatkozó kérdések között vannak-e olyanok, amelyek ugyan nem fogják az újból elkezdődő tárgyalások tárgyát képezni, de már ma is önállóan megoldhatók?

— Igen. Nyilatkoztunk erről az amerikai félnek, s megneveztünk ilyen kérdéseket. Anélkül, hogy kimerítő felsorolást adnánk róluk, megemlíthetjük például, hogy attól függetlenül, miként állnak a dolgok e három területen, egyezmény köthető a nukleáris fegyverkísérletek beszüntetéséről. Miért ne lehetne ezt megoldani? Lehet. A megállapodásnak, egy ilyen megállapodás megfogalmazásának nincs semmilyen objektív akadálya. Mi ezt javasoltuk, javasoljuk most is, és ismételten fogjuk javasolni.

Itt van továbbá a nukleáris fegyvertárak befagyasztásának kérdése. Ez a kérdés elkülöníthető. Támogatjuk, hogy oldjuk meg, minél előbb, annál jobb, függetlenül attól, hogyan állnak a dolgok azon három terület valamelyikén, amelyekről beszélünk.

A harmadik példa. Úgy véljük, azt a szerződést, amelyet a Szovjetunió és az Egyesült Államok néhány évvel ezelőtt írt alá a békés célú atomrobbantásokról és a nukleáris fegyverkísérletek felső határairól, életbe lehet léptetni. Az Egyesült Államok részéről egyszerűen obstrukcióról volt szó. Tudatosan, tüntetőleg nem vitték végig az ügyet. Pedig ez megtehető. Vannak egyéb kérdések is, amelyek, meggyőződésünk szerint, megoldhatók anélkül, hogy függővé tennénk őket e megállapodásoktól azokon a területeken, amelyekről beszéltem. Ezek közé tartozik az atomhatalmak kötelezettségvállalása, hogy nem alkalmaznak elsőként nukleáris fegyvert. Bármikor, akár ma, holnap, holnapután, mindegyik atomhatalom vállalhatja ezt a kötelezettséget, és véleményünk szerint ezt vállalnia is kell.

A Szovjetunió vállalta ezt a kötelezettséget. S önök tudják, az egész világ tapsolt hozzá.

— A Szovjetunió új tárgyalásokra készül az Egyesült Államokkal. Mi a biztosítéka annak, hogy azokat Washington nem fogja spanyolfalként felhasználni a katonai fölény megszerzésére irányuló próbálkozásaiban, és nem juttatja ismét zsákutcába azokat?

— Nem tudom, ki kezeskedhetne arról, hogy az Egyesült Államok ál-

lásfoglalása mindig becsületes és építő jellegű lesz. Hisz tudjuk, mi történt a múltban. Idéztem néhány példát. Megkötött egyezmények hiúsultak meg vagy nyilvánítottak érvénytelennek. Ezért nem szeretnék olyan kategóriákat használni, mint a biztosítékok.

Pontosan tudjuk, mit kell tenni a béke, az Egyesült Államok, a Szovjetunió, az egész világ érdekében, hogy a dolgok a helyes úton haladjanak, hogy a megállapodások teljesüljenek, és hogy eljussunk minden egyezményhez, amelyekre szükség van, hogy megoldódjanak azon kérdések, amelyeket meg kell oldani.

Nos, ezt lehet bizonyossággal kijelenteni.

A magam kezdeményezésére, az önök kérdéseinek szelleméből kiindulva, szeretnék megvilágítani még egy fontos kérdést, hogy helyes értelmezés legyen a szovjet emberekben, s minden olyan külföldiben, aki érdeklődik ezen problémák iránt, valamint a külföldi közvéleményben is.

A világűrre vonatkozó tervét, az úgynevezett nagyméretű rakétaelhárító rendszer tervét az amerikai fél védelmi tervként jellemzi. Gyakran hajtogatták nekünk Genfben, különösen a beszélgetések elején: hogyhogy önök ellenzik, hiszen ez egy védelmi terv! Csupán olyan eszközöket akarunk létrehozni, bizonygatják, amelyek az Amerikai Egyesült Államok ellen kilőtt rakétákat lövik majd le, ez védelem.

Ez egy meglehetősen fondorlatos és tulajdonképpen alattomos taktika. Képzeljék el, hogy sikerült létrehozni egy ilyen rendszert vagy egy ahhoz hasonlót, mint amilyet az Amerikai Egyesült Államok, pontosabban az amerikai kormányzat tervez. Más szavakkal: sikerült létrehozni egy védőpajzsot, amellyel elzárkóznak a rakéták elől. Hiszen azt mondják, hogy félnek a Szovjetunió atomcsapásától, ezért van szükségük, úgymond, a védőpajzsra.

Tételezzük fel, hogy létrehozták a védőpajzsot. Azt állítják, ez békés jellegű. Arra szolgál, hogy megsemmisítse a rakétákat, hogy azok ne érhessék el céljukat. Ámde az a tény, hogy a védőpajzs mögül egy másik országra, a Szovjetunióra rakéták irányulnak — magától értetődik, rendkívüli helyzet esetén —, szerintük semmit nem jelent, mintha ebben semmiféle veszély nem rejlene. Még meg is próbálnak győzni bennünket erről.

Azt mondják nekünk: az Egyesült Államoknak nem áll szándékában csapást mérni a Szovjetunióra, hangsúlyozom, szándékról beszélnek. Mi azt mondjuk nekik: hogyan, tehát a Szovjetuniónak az önök lelkiismeretére kell hagyatkoznia? Washington lelkiismeretére?

Először, nem vagyunk nagyon meggyőződve arról, hogy Washingtonnak olyan nagy tartaléka lenne lelkiismeretből. Bizonyos tényeket tekintve, erről nem vagyunk meggyőződve. Másodszor, azt mondtuk nekik, ha mi gondolatban helyet cserélnénk önökkel, az Amerikai Egyesült Államokkal, akkor kiderül, hogy önöknek ugyanúgy kell okoskodniuk, mint a Szovjetuniónak. Más szavakkal, ha mi törekednénk egy ilyen rendszer létrehozására, hagyatkoznának-e akkor önök a mi erre vonatkozó nyilatkozatainkra, lelkiismeretünkre? Elegendőek lennének-e az önök számára ezek a nyilatkozatok?

A válasz — hallgatás. Az, hogy ezt a tervet vagy rendszert — nekik jobban tetszik a „rendszer" szó — az amerikai kormányzat „védelminek" keresztelte el, semmin nem változtat. Egyes társadalmi rétegeket sikerül megzavarni. Erről nyíltan kell beszélni. De természetesen egyáltalán nincs szó semmilyen védelemről.

Ez támadó fegyver, s hogy őszinték legyünk, ez az egész terv agresszív, ismétlem — agresszív. Határozottan, határozottan ellenezzük. Az a benyomásunk, hogy minden embernek, aki megpróbál becsületes álláspontra helyezkedni ezekben a kérdésekben, számot kell adnia magának arról, milyen célt követnek ezzel a tervvel.

Tételezzük fel továbbá — az elméleti elemzés síkján —, hogy az Egyesült Államok létrehozta ezt a rendszert, de nem él azzal a lehetőséggel, hogy rakétákat vessen be a Szovjetunió ellen és nukleáris csapást mérjen rá. De ugyanakkor képes lenne rá, ha lenne ilyen pajzsa. Vajon nem használnák-e fel ezt a pajzsot nyomásgyakorlásra, zsarolásra?

Ez beleillik az Egyesült Államok

kormányzatának abba az irányvonalába, amely a világuralom elérésére irányul. Olyan helyzet elérésére, amely lehetővé tenné, hogy az Egyesült Államok diktálja a feltételeket. Adott esetben a Szovjetunióról van szó. Határozottan elutasítjuk ezt a rendszert, ezt az egész tervet. És ismételten hangsúlyozni akarom, hogy a tárgyalások szilárd alapja továbbra is az egyenlőség, ismétlem: az egyenlőség és az egyenlő biztonság. Más alap nincs.

Ha akadnak is az Egyesült Államokban emberek, akik feltételezik, hogy az Egyesült Államok, így vagy úgy, de fölénybe kerül, akár véghezviszi az említett rendszerre vonatkozó tervét, akár nem, és hogy a Szovjetunió alárendelt helyzetbe kerül: ezek az emberek tévednek. Ez durva tévedés. Erre nem kerülhet sor. Megragadom az alkalmat, és ismét hangsúlyozom azt, amit Csernyenko mondott nyilatkozataiban, és amit Reagan elnöknek is megírt: ez a helyzet kizárva. Ezt nem engedjük meg.

Hatalmas tartalékaink vannak — mind anyagi, mind intellektuális tartalékaink —, amelyek elegendőek ahhoz, hogy megóvjuk biztonságunkat. Ez egyaránt vonatkozik a Szovjetunióra, szövetségeseinkre és barátainkra. Népünknek volt ereje ahhoz, hogy győztesként kerüljön ki a német fasizmus elleni, példátlan méretű, pusztító háborúból. Az egész világ ámult azon, hogy történhetett ez. Hiszen a Szovjetunió viselte vállán a háború fő terhét. Képletesen szólva, népünk politikai értelemben nukleáris energiát fejtett ki magából. És győztesként került ki a háborúból. Nem engedi meg soha, hogy bármely ország vagy országcsoport ideológiai megfontolások alapján feltételeket diktáljon neki. És az, hogy az amerikai terveket jelentős mértékben ideológiai megfontolások hatják át, vitathatatlan, és azt hiszem, ez minden szovjet, és nemcsak szovjet ember előtt világos.

— Egy másik területet szeretnék érinteni. A békeszerető szovjet közvéleményt nyugtalanítja a Karib-medence térségében uralkodó tartós feszültség. Mit tudna mondani erről?

— Lehetőségünk nyílt arra, hogy a szovjet kormány erre vonatkozó álláspontját az amerikai kormányzat tudomására hozzuk. Határozottan elítéljük cselekedeteit. Az Egyesült Államok politikája a Karib-medence országainak belügyeibe való durva, leplezetlen beavatkozás politikája. Ez mindenekelőtt Nicaraguára vonatkozik. Az Egyesült Államoknak semmiféle joga nincs ahhoz, hogy előírja ennek a kis országnak és népének, milyen társadalmi rendszert válasszon, milyen körülmények között éljen. Ez kizárólag a nicaraguai nép szuverén joga, és csak az övé. Nemrég általános választásokat tartottak ott, megválasztották a legfelső állami vezetést. Ez újabb bizonyítéka annak, mennyi ellenséges érzés és gyűlölet halmozódott fel a nicaraguai népben az Amerikai Egyesült Államok szolgái ellen, akik korábban ezt az országot irányították. Ők már nincsenek ott. A nép szabadon föllélegezhetett. Mire van most szüksége? Arra, hogy békén hagyják. Véget kell vetni a beavatkozásnak, annak a leplezetlen terrorizmusnak, amelyet az Amerikai Egyesült Államok és szolgái alkalmaznak ezzel az országgal szemben.

És természetesen elutasítjuk azt a politikát is, amelyet az Egyesült Államok már hosszú ideje Kubával szemben folytat. Itt a gazdasági blokádra és különféle barátságtalan, sőt ellenséges cselekményekre gondolunk. A kubaiaknak és csak a kubaiaknak van joguk ahhoz, hogy meghatározzák hazájukban az életkörülményeket, azt, hogy milyen rendszer legyen országukban, és senki nem avatkozhat bele.

Ha a térség egészét nézzük, sőt, ha túlmegyünk e térség határain — ideje, régóta ideje, hogy az Egyesült Államok véget vessen a más országok belügyeibe való minden irányú beavatkozásnak, a hírszerző szolgálatok, mindenféle különleges szervek politikai, gazdasági beavatkozásának, amelyek a jelekből ítélve egyetlen napra sem hagynak fel egy sor állam ellen irányuló bűnös munkájukkal.

Föltennék még egy kérdést, ha úgy tetszik, önmagamnak. Hogyan értékelhetjük egészében a jelenlegi világhelyzetet? Merre fejlődnek a dolgok? A béke vagy a háború irányában?

Előre megmondom, ne várjanak matematikailag pontos választ. Annyit

azonban mégis el lehet mondani, hogy a helyzet most igen bonyolult. Időnként veszélyes. Történhetnek váratlan események is. Résen kell lenni. A mi népünk mindig résen van.

De mit kell hangsúlyozni? Hangsúlyozni kell hazánk, egész népunk, leninni kommunista pártunk, vezetésünk, politikai bizottságunk elszántságát arra — K. V. Csernyenko sokszor beszélt erről ország-világ színe előtt —, hogy mindent megtesz a béke megvédéséért. Ezért dolgozunk, erre mozgósítjuk népünket, tartalékainkat. Ezt mondjuk barátainknak is — ők osztják álláspontunkat. Ezt mondjuk a többi országnak is. Mi kell ahhoz, hogy még sikeresebben dolgozzunk a háborús veszély elhárítása és a béke megszilárdítása érdekében? Ehhez az kell, hogy minden ország, a nagyok is, a kicsik is, még aktívabban tevékenykedjenek egy cél — a háborús veszély elhárítása és a béke megszilárdítása — érdekében.

Nem maradhat kívülálló egyetlen ország sem, ha mégoly kicsi is. Egyetlen ország sem okoskodhat így: vannak nagyhatalmak, nagy tartalékokkal rendelkeznek, harcoljanak ők, ez elsősorban rájuk tartozik. Vannak ebben helyes és helytelen megállapítások. Helyes, hogy ez a harc mindenekelőtt a nagyhatalmakra tartozik, de helytelen, hogy csak nekik kell harcolniuk. A békéért minden országnak harcolnia kell — a nagyoknak is, a kicsiknek is, az egészen kicsiknek is.

Egy ország lehet kicsi, de ez nem jelenti azt, hogy nem mondhat ki nagy igazságot, s nem emelheti föl erőteljesen szavát a békéért és a háború elítéléséért, főleg, ha ezek a kis országok is összehangoltan, egységesen fognak cselekedni.

Vonatkozik ez a társadalmi körökre, a pártokra, mindenekelőtt azokra, amelyek ellenzik a háborút, a béke oldalán állnak. Vonatkozik továbbá a tudomány, a kultúra képviselőire, az üzletemberekre, ha a kapitalista országokról beszélünk. Nekik is meg kell érteniük, mi a háború, és milyen következményekkel járna. És vonatkozik a munkásokra, dolgozókra, a parasztokra, az értelmiségre, bármelyik országban élnek. Meggyőződésünk, hogy a békéért síkraszálló erők hatalmasabbak a háború és a fegyverkezési hajsza mellett fellépő erőknél.

— Az ENSZ-kozgyűlés nemrég befejeződött ülésszakán a világ minden állama a világűr kizárólag békés célokra történő felhasználásáról szóló határozatra szavazott. Csak az Egyesült Államok tartózkodott. Az ülésszak sok más fontos határozatot fogadott el a fegyverkezési verseny megfékezéséről, a háborús veszély csökkentéséről. Ön hogyan értékeli az ülésszak eredményeit?

— Nagyon pozitívan értékeljük a legutóbbi ülésszak eredményeit. Több javaslatot terjesztettünk az ülésszak elé, többek között a világűr militarizálásának betiltásáról. Nagy megelégedéssel fogadtuk, hogy az államok túlnyomó többsége támogatta ezt a javaslatot. Csak az Egyesült Államok volt ellene, és azt szavazatával demonstrálta. Úgyhogy igen pozitívan értékeljük az ülésszak eredményeit.

Egyébként, megragadva az alkalmat, meg kell jegyeznünk, hogy sok év óta a világ országainak többsége — még azok az országok is, amelyek állami szinten nincsenek velünk túlságosan baráti viszonyban — mondhatni, ösztönösen, ismétlem, szinte ösztönösen hajlanak a háború megakadályozását, a béke megszilárdítását elősegítő javaslatok támogatására. Ez igen kedvező jelenség. De nem tetszik néhány olyan országnak, amely ellentétes politikát folytat.

Mit mondhatnánk ezzel kapcsolatban? Szeretném kifejezni reményem, hogy ezek az országok számolni fognak a világ államai túlnyomó többségének, a világ minden népének véleményével és álláspontjával. Okkal mondhatjuk, hogy az amerikai nép sem akar háborút.

— Andrej Andrejevics, hogyan értékeli ön a háborúellenes tömegmozgalmak szerepét a fegyverkezési verseny megakadályozásáért folytatott harcban?

— E tömegmozgalmak szerepe igen fontos. Az utóbbi időben néha ilyen kijelentéseket lehet hallani: lám, önök a Szovjetunióban a háborúellenes tömegmozgalmakra számítottak, ezek a mozgalmak mégsem akadályozták meg az amerikai rakéták nyugat-európai

telepítését, nem akadályozták meg ilyen és ilyen intézkedések végrehajtását.

Ez meglehetősen furcsa okoskodás. A háborúellenes mozgalom, bár nem terjedt ki minden népre, haladó irányzat, és demonstrálta, hogy az emberek megvetik azokat, akik elősegítik a háború ügyét, akik a katonai kiadásokra szavaznak, megvetik és elítélik azokat, akik a rakétaarzenálok és atomfegyver-arzenálok növelésére törekszenek, elítélik és megvetik azokat, akik a törvényhozó szervekben a politika további militarizálására és a fegyverkezési versenyre szavaznak.

Azt kell feltételeznünk, hogy ez a mozgalom még távolról sem merítette ki potenciális lehetőségeit. Feltételezzük, hogy az utolsó szót még nem mondták ki. És ez jó. A közvéleményt, az emberek tömegeit egyre inkább áthatja az a gondolat, hogy a világ rendkívüli pillanatot él át, hogy az egész emberiséget nagy veszély fenyegeti, és hogy mindent meg kell tenni ennek elhárításáért, azért, hogy ne következzék be az az Armagedon, amelyjel évszázadok óta ijesztgetik az embereket.

— Mint ismeretes, az elmúlt években a Szovjetunió és az Egyesült Államok több egyezményt kötött a különböző területeken megvalósítandó kétoldali együttműködésről. Most mi a helyzet e tekintetben?

— Röviden válaszolok: nem kielégítő. Egy sor egyezményt — több mint egy tucatot — kötöttünk. E megállapodások alapján küldöttségeink ellátogattak az Egyesült Államokba, és fordítva, amerikai küldöttségek érkeztek a Szovjetunióba, különböző kérdésekben jutottak megegyezésre, ami mindkét ország számára hasznos volt.

Azután ezeket a megállapodásokat vagy formálisan felfüggesztették, vagy gyakorlatilag befagyasztották, mivel az amerikai kormányzat — az utóbbi években — úgy döntött, hogy ezek a megállapodások ne működjenek.

Megkérdeztük Washingtont: ilyen befagyasztott állapotban akarják-e hagyni ezeket az egyezményeket, vagy más szándékaik vannak. Véleményünk szerint a jelenlegi helyzet kárt okoz önöknek is és nekünk is, nem lenne-e jobb, ha az egyezmények működnének?

Rövid gondolkodás után ezt válaszolták nekünk: igen, egyes megállapodásokat valóban fel kell eleveníteni. Másokat még meg kell vizsgálni. Ezt mondták egyszer, kétszer, hozzátenném — háromszor, de tényleges mozgás még nincs, az egyezmények, jelentéktelen kivétellel, egyelőre meg vannak bénítva.

— Bejelentették, hogy a küszöbönálló tárgyalásoknak, mint általában a fegyverzetkorlátozás és -csökkentés területén tett erőfeszítéseknek is, végső soron a nukleáris fegyverek teljes és maradéktalan felszámolásához kell vezetniük. Milyen jelentőséget tulajdonít a Szovjetunió e feladat megoldásának?

— Rendkívül nagy jelentőséget. Meg kell mondanom, hogy amint azt a két nagyhatalom bejelentette, a tárgyalások egyik fő célja a nukleáris fegyverek teljes kizárása a fegyverzetek arzenáljából. Ez igen fontos megállapodás, szerepel a közös nyilatkozatban. Korábban a szovjet—amerikai közös nyilatkozatokban szó sem esett erről. Mi úgy véljük, a világűr kérdései megoldására tett gyakorlati lépéseknek nem kell ellentmondaniuk e célnak. Ez nagy, nemes cél. A Szovjetunió nemcsak ma tűzi ki ezt a célt, mi rögtön az atomfegyver megjelenése után kitűztük ezt a célt. 1946-ban erre vonatkozó javaslatot tettünk az ENSZ-ben, de azt akkor még nem támogatták, mindenekelőtt az Amerikai Egyesült Államok nem.

A két nagyhatalom — nemcsak a Szovjetunió, hanem az Amerikai Egyesült Államok is — minden lépésének a fegyverkezés és a leszerelés útján közelebb kell hoznia ezt a célt — a nukleáris fegyverek kizárását, teljes kizárását a fegyverzetek arzenáljából.

— Milyen mértékben járulhatna hozzá a kölcsönösen elfogadható megállapodások elérése a küszöbönálló tárgyalásokon a szovjet—amerikai viszony egésze és a nemzetközi helyzet általános javulásához?

— Ez kétségkívül nagymértékben hozzájárulna a kétoldalú szovjet—amerikai viszony javulásához. Ez már

abból is következik, hogy a legfontosabb, amiben a Szovjetunió politikája eltér az Egyesült Államokétól, az a nukleáris fegyverek, az egyenlőség és az egyenlő biztonság elvének, a fegyverkezési verseny leállításának és megszüntetésének kérdése.

Ezért érthető, hogy az ebben elért megállapodások kétségkívül nagy előrelépést jelentenének a szovjet—amerikai viszony javításában, különösen ha figyelembe vesszük, hogy mindkét fél nagyhatalom, és széles körű nemzetközi érdekei vannak.

(A szovjet napilap 1985. január 14-i számából)

Így folytassuk, ilyen találkozókkal! Igen, hisz' oly mulatságos volt. *The Economist*

USIA

„Mindkettőnk célja az atomfegyverek számának csökkentése"

SHULTZ AMERIKAI KÜLÜGYMINISZTER SAJTÓÉRTEKEZLETE

(RÖVIDÍTVE)

A következőkben közöljük a Genfben, január 8-án tartott sajtóértekezlet kérdés-felelet részének nem hivatalos átiratát. — *USIA*

— *Egyidejűleg és ugyanazzal a hévvel fognak foglalkozni a hadászati és a kozmikus fegyverekkel?*

— A válaszom erre a kérdésre az, hogy két delegációt tervezünk, és mindkét delegáció három csoportból fog állani. Egy csoport a hadászati atomfegyverekről tárgyal. Egy másik a közepes hatótávolságú atomfegyverek témakörének szenteli figyelmét, megint másik a kozmikus fegyverekkel foglalkozik majd, legyenek azok

Végre olvadás?

U. S. News and World Report

akár szárazföldi, akár kozmikus telepítésűek.

Amint ez a nyilatkozatból (a genfi tárgyalások újrakezdéséről szóló szovjet—amerikai nyilatkozat — *N. Sz. szerk.*) kitűnik és én is hangsúlyoztam, s ahogyan ezt egy ideje többször is elmondtuk: ezek a kérdések nyilvánvalóan kapcsolatban állnak egymással. Ebből ered az a gondolat is, hogy egy delegációt állítsunk össze, amelyet három rész alkot, minthogy ezeket a kérdéseket egymással összefüggésben kell látni.

— *Az Önök kormányzatának most telik le négyéves hivatali ideje — fegyverzetkorlátozási megállapodás nélkül. Az Önöket közvetlenül megelőző elnökök legalább némi eredményt mindannyian elértek. Van valami remény arra, hogy a kormányzat második négy éve alatt sikerül eredményt elérni, jóllehet az elsőben ez elmaradt? Milyen alapon bízhatunk a nukleáris fegyverkezési verseny megfékezésében?*

— Természetesen azon az alapon, hogy megállapodtunk abban, amit Önök is láttak. Mindazonáltal azt hiszem, ha valaki részt vett a mostani megbeszéléseken — nem is beszélve a kormányzat korábbi tárgyalásairól, vagy a még régebbi tárgyalásokról —, látnia kellett a felmerülő óriási nehézségeket.

Ahogyan a múltban, ezután is konstruktív és pozitív szellemben folytatjuk erőfeszítéseinket, mint ahogy ezt a szellemet hoztuk el Genfbe is. Ugyanakkor realisztikusan közelítjük majd meg a kérdéseket és vigyázni fogunk az Egyesült Államok érdekeire, ahogy nyilván a Szovjetunió is vigyázni fog a saját érdekeire.

A lényeg az, hogy reméljük, meg tudjuk találni azokat a fontos és jelentős területeket, ahol mindkét fél érdeke az atomfegyverkészletek alapos csökkentését, majd végül felszámolását követeli meg.

— *Helyes lenne úgy fogalmazni, hogy Ön és Gromiko úr megegyeztek a komoly fegyverzetkorlátozási tárgyalások folytatásában?*

— Igen.

— *Amikor elment erre a találkozó-*

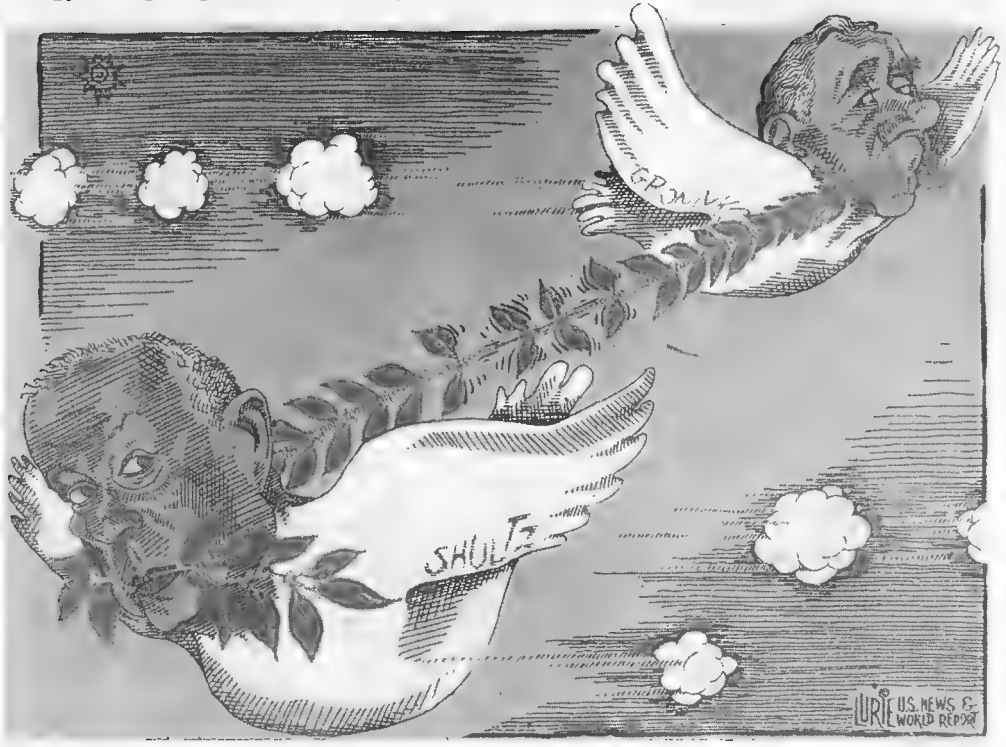

U. S. News and World Report

ra, olyan hírek terjedtek el, hogy ha meg tudnak állapodni, Ön egyetlen tárgyalási fórum keretébe kívánja összevonni a hadászati atomrakéták és a közepes hatótávolságú atomfegyverek témakörét. Ez azonban nem így alakult. Történt valami olyan dolog a szovjet külügyminiszterrel folytatott hosszas tanácskozásokon, amiből arra lehetett következtetni, hogy esetleg csökkenteni lehet majd a szovjet SS—20 rakéták, illetve a Pershing rakéták és a manőverező robotrepülőgépek számát?

— A híresztelésekről nem tudok semmit mondani, s nem is foglalkoztunk azokkal. Csak a nyilatkozatra hivatkozhatok — arra, hogy megállapodtunk új tárgyalások elkezdésében az Önök által felvetett közepes hatótávolságú atomfegyverek kérdésében. Meg arra, hogy bizonyos fokig tárgyaltunk erről a kérdésről, amikor is nyilvánvalóvá vált, hogy komoly nézetkülönbségek vannak közöttünk. Mindennek ellenére elkezdjük az új tárgyalásokat és megpróbáljuk áthidalni ezeket a különbségeket.

— Három csoport lesz. Ahhoz, hogy előrehaladás történjen az egyikben, szükséges-e előrelépés a másikban is, vagy minden egyes csoport megy majd a maga útján, függetlenül attól, mi történik a többiben?

— Nos, mint ezt már elmondtam és a nyilatkozatban is benne szerepel, álláspontunk szerint ezek a kérdések egymással összefüggenek. Majd meglátjuk, hogyha valami kialakul az egyik csoportban, vagy az ott tárgyalt témával kapcsolatban, milyen mértékben fogja a dolgok összekapcsolódása befolyásolni, hogy abban a kérdésben megegyezés szülessen, s azt végleges formába öntsék. Majd meglátjuk tehát. A kapcsolat a kérdések között azonban megvan, s ezt mindkét fél tapasztalni fogja.

Másrészt viszont, az Egyesült Államok szemszögéből nézve azt mondanám, hogy ha találunk egy olyan fontos területet, amelyen véleményünk szerint mindkét félnek érdeke a megegyezés, azon leszünk, hogy létrejöjjön a megállapodás. Egy megegyezéshez azonban ketten kellenek.

— Tapasztalt a Gromiko úrral folytatott tárgyalásokon elegendő rugalmasságot ahhoz, hogy bízni lehessen egy megállapodás elérésében a három terület valamelyikén — mondjuk az elkövetkező év során?

— Éppen hogy csak befejeztünk két nagyon zsúfolt tárgyalási napot, s ezek a tárgyalások — mint mondottam — tárgyszerűek, őszinték és azt hiszem hasznosak voltak. Jó, kemény tárgyalás volt mindvégig. Mindkét fél elegendő rugalmasságot tanúsított, hogy létrejöjjön az a megegyezés, amelyet az imént hallottak.

Hogy lesznek-e komoly megállapodások a továbbiakban? Ez a jövő titka. Annyi azonban bizonyos, hogy mindkettőnk célja az atomfegyverek számának drasztikus csökkentése. Márpedig ha ez a cél közös, remélem megtaláljuk a megvalósításához vezető utat is.

— Feltételezhetően most követeket küld ebből a delegációból a világ különböző részeibe a szövetségesek tájékoztatására. Meg tudná mondani, hová, kit küld?

— Nem feltételezhetően, hanem ténylegesen elküldöm őket, méghozzá a világ minden részébe a fontosabb helyekre.

— Meg tudná mondani nekünk, adott-e az Egyesült Államok valamiféle jelzést Gromiko külügyminiszternek arra vonatkozólag, hogy a tárgyalások ideje alatt tartózkodni fog a kísérletektől mindenfajta műholdromboló vagy rakétaelháritó fegyverrel kapcsolatban?

— Ez a mostani megegyezés nem kötődik semmilyen előfeltételhez vagy előzetes megállapodáshoz.

— Tekintettel a SALT—II megegyezéssel kapcsolatos tapasztalatokra, tett Ön bármiféle olyan célzást, hogy az Egyesült Államok bármilyen szerződést, amelyet Ön aláír, ratifikálni fog?

— Ez a kérdés nem került szóba. Reagan elnök azonban bizonyára a tárgyalások minden szakaszában gondosan meg fogja vizsgálni — mint ahogy gondolom a szovjet vezetők is —, hogy az, amiről tárgyalunk és bármilyen egyezmény, amelyet elérünk, hogyan viszonyul országunk érdekeihez. Az elnök csak olyan dologba fog

beleegyezni, amelyről érzi, hogy országunk érdekében áll; s amennyiben érdekeinket szolgálja, támogatni fogja. Márpedig az eddigi tapasztalat azt mutatja, ha ő valami mellett határozottan kiáll, ahhoz támogatókat is tud szerezni.

— Tárgyalt Ön Gromiko úrral annak lehetőségéről, vagy bármilyen, olyan tervről, hogy az elkövetkező néhány hónap során ellátogat Moszkvába? Szóba került egy csúcstalálkozó lehetősége a mostani találkozón? És ezen a két napon tárgyaltak másról is, mint a fegyverzetkorlátozásról?

— Nincsen semmiféle terv — legalábbis dátum vagy egyebek tekintetében — egy újabb találkozóra közöttem és Gromiko úr között. Noha felmerült ez a kérdés. És biztos vagyok benne, hogy amikor alkalmasnak látszik egy ilyen találkozó, minden nehézség nélkül megállapodunk majd a helyében és időpontjában. Csúcstalálkozóról egyáltalán nem beszélgettünk. Röviden érintettünk néhány más kérdést is, és elmondhatom, hogy ezúttal is felvetettem — mint minden ilyen találkozón — olyan kérdéseket, amelyek az emberi jogok általános témakörébe tartoznak, s amelyeknek kérdését az Egyesült Államok annyira a szívén viseli.

— Mit gondol, a mostani tárgyalások konstruktív szelleme precedenst teremt majd és kihatással lesz a szovjet—amerikai kapcsolatok más területeire is?

— Ezt természetesen még nem lehet tudni. Az a helyzet, hogy az eltelt, körülbelül egyéves időszakban több dologban is aránylag jó eredményt értünk el. Megegyeztünk például a forró drót korszerűsítésében. Nem nagy dolog, de azért ez is valami. Én személy szerint nagy fontosságot tulajdonítok annak a konstruktív munkának, amelyet az atomfegyverek terjedésének megakadályozása terén folytattunk. Nyilvánvaló dolog, hogy ha az atomfegyverek kiküszöbölésére törekszünk, akkor az atomfegyverek terjedésének megakadályozásával is foglalkoznunk kell.

Jó néhány effajta dolog van tehát, amellyel foglalkozunk, és kétségtelenül létezik bizonyos egymásra hatás egyik terület és a másik között.

— Alku tárgyát fogja-e képezni ezeken a tárgyalásokon a „hadászati védelmi kezdeményezés"? (A csillagháborús fegyverek fejlesztésével kapcsolatos tervek — N. Sz. szerk.)

— Nem hiszünk az efféle „alku tárgyaiban". Úgy véljük — az elnök úgy véli —, hogy meg kell szereznünk a kongresszus hozzájárulását és a szükséges pénzösszegeket, hogy végrehajthassuk azokat a programokat, amelyek meggyőződésünk szerint az Egyesült Államok érdekeit szolgálják. És éppen ezt tesszük jelenleg.

Az elnök mélységesen hisz abban, hogy a hadászati védelmi kezdeményezés hivatott megadni a választ arra a kérdésre — és minthogy kutatási programról van szó, még nem tudjuk a választ —, vajon lehet-e megoldást találni arra, hogy a hadászati stabilitást és az elrettentést jobban a védelem irányába lehessen elmozdítani. Ez fontos cél, és ő azon lesz, hogy megvalósuljon.

— Sikerült a szovjeteket is meggyőzni erről az álláspontról?

— Én az ő nevükben nem beszélek, csak a magam nevében tudok nyilatkozni. Azt hiszem azonban, nem sok sikerrel jártunk abban, hogy meggyőzzük őket a magunk álláspontjáról. De erről majd ők fognak nyilatkozni.

A lényeg, hogy ezen kérdések mindegyikéről fogunk tárgyalni és tény, hogy minden kérdés előtt nyitva áll a tárgyalás lehetősége. Felvethetnek bármilyen kérdést, mi azt méltányoljuk. S azt várjuk tőlük, hogy ők is így cselekedjenek.

— Kíváncsi vagyok, tudna-e mondani csak egyetlen egy konkrét változást is valamelyik fél álláspontjában az említett három témakör bármelyikében, amelyből arra következtethetnénk, hogy ezek a tárgyalások elvezetnek majd valahová és nem ismétlődnek meg az előző zsákutcák?

— Nem mentünk bele érdemi tárgyalásokba egyik területtel kapcsolatban sem. Ennek a találkozónak nem is ez volt a célja, hanem, hogy megnézzük, meg tudunk-e állapodni az új tárgyalások témáiban és céljaiban, a

tárgyalásaink eredménye ez a közös közlemény.

Hogy eljutunk-e valahová ezeken a tárgyalásokon, ezt most még nem lehet tudni. Erre most nem tudok válaszolni. Csak annyit mondhatok, hogy pozitív szellemben fogunk hozzálátni ezekhez a tárgyalásokhoz. Realizmust viszünk magunkkal, s törődést saját és szövetségeseink érdekeivel. Reméljük a szovjetek is hasonlóképpen fognak cselekedni, azután majd meglátjuk, elérhetünk-e valamit.

Hangsúlyozom, hogy mindkét fél egyetért az atomfegyver-készletek radikális csökkentésének és végül felszámolásának fontosságában.

(Az amerikai tájékoztató iroda 1985. január 9-i anyagából)

LE MONDE diplomatique

JEROME B. WIESNER*

Veszélyes biztonsági koncepció

(RÖVIDÍTVE)

Azoknak az embereknek írom ezt a cikket, akik nem járatosak a nukleáris háború kérdéseiben, tehát mindenkinek, beleértve azokat is, akik a titkok tudói — elvégre még soha nem tombolt a Földön olyan nukleáris háború, amilyen az utóbbi huszonöt esztendőben lehetségessé vált az amerikai és a szovjet katonai eszközök létezése révén, és nincs mód a megfelelő „ismétlés" megszervezésére sem.

Noha senki nem minősíthető igazán e kérdéskör szakértőjének (azok sem, akik a katonai vezetéshez tartoznak), mindnyájan szüntelenül a nukleáris háborúról beszélünk, mintha tudnánk, hogyan is viszonyuljunk hozzá. Meggyőződésem, hogy a fegyverek halmozása nem erősíti, hanem csökkenti a biztonságot.

Először, azt kell megértenünk, hogy a fegyverkezési verseny folyamán Amerika nagyrészt önmagával vetélkedett, s így kialakított egyfajta katonai kultúrát, amely folytán olyan társadalommá vált, ahol a fegyverkezési verseny immár úgyszólván természetes dolog. Amikor így reagáltunk minden félelemre, félreértésre és ellenszenvre, melyet az Egyesült Államok és Nyugat-Európa táplál a Szovjetunió iránt, megteremtettünk egy szörnyű, az egész világot fogva tartó nukleáris csapdát.

Másodszor, azt kell megértenünk, hogy a nukleáris fegyverzet egyetlen ésszerű szerepe a másik tábor elrettentése annak alkalmazásától. Tehát igen csekély számú, biztosan célba jutó fegyver is, hatalmas elrettentési tényező lehet.

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a fegyverkezési hajszában Amerika főleg önmagával verseng. Eisenhower volt amerikai elnök már 1961-ben, nyilvánosan hangot adott nyugtalanságának azzal kapcsolatban, hogy az Egyesült Államok társadalmában egyre növekszik a katonai-ipari komplexum befolyása.

Az elnöki tudományos tanácsadói testület tagjaként személyesn megfigyelhettem, hogy az elnök törekvéseinek akadályozása céljából miként működnek együtt a kormányzat bizonyos tagjai, a hadiipari szállítók és némely kongresszusi tagok. E mesterkedések irányítói nem katonák, hanem polgári személyek voltak.

* A szerző két amerikai elnök, J. F. Kennedy és L. B. Johnson tudományos tanácsadója volt. Jelenleg a Massachusetts Institute of Technology tiszteletbeli elnoke és egyetemi tanár. Cikke annak az előadásnak kivonata, melyet nemrég az Egyesült Államok Tudományos Akadémiáján tartott.

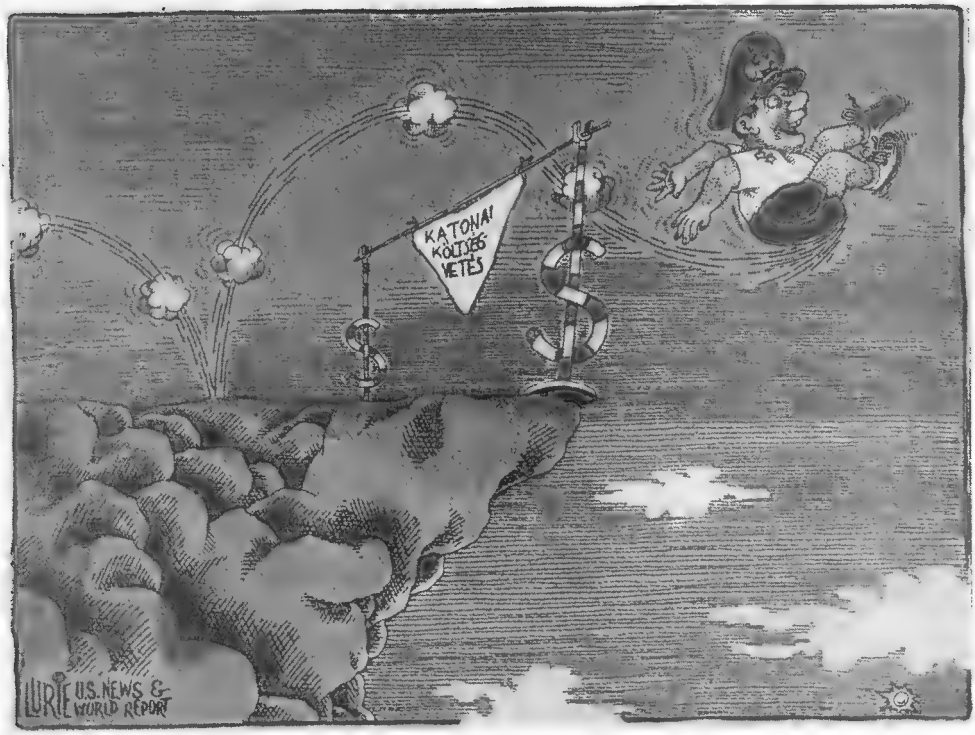

U. S. News and World Report

„Sikerült! Sikerült!"

Nyomás, mely elnököket késztet meghátrálásra

A fölösleges hadászati fegyverek megvásárlásának igazolására gyakran szolgáltak eltúlzott becslések a szovjetek birtokában levő atombombák számáról és képességükről e fegyverek célba juttatására. Jómagam alaposan tanulmányoztam az atomfegyverzetek technológiáját és annak fejlődését, s ma már meggyőződésem, hogy a szovjetek elsősorban az amerikai kezdeményezésekre adott közvetlen válaszként erősítették meg saját nukleáris fegyvertárukat. Amikor Kennedy elnök különleges tanácsadója voltam tudományos és technológiai ügyekben, láthattam, hogy ő is heves ellenállásba ütközött, miután elhatározta Eisenhower erőfeszítéseinek, a nukleáris kísérletek tilalmát célzó tárgyalásoknak a folytatását. S még hevesebbé vált a szembeszegülés Kennedyvel, amikor úgy tűnt, hogy közeledik a sikerhez. A kongresszus, a Pentagon és különféle, kormányzaton kívüli csoportok nyomása késztette Kennedyt a szükségesnél sokkal nagyobb interkontinentális rakétaerő létrehozására, jóllehet a felderítő repülések révén meggyőződhettünk arról, hogy puszta legenda az állítólagos amerikai lemaradás a rakétafegyverkezés síkján.

Részt vettem annak a különleges bizottságnak az ülésén, amelyet Johnson elnök nevezett ki, szaktanácsadás céljából a Nike Zeus ABM- (ballisztikus rakétaelhárító) rendszer telepítésére vonatkozóan. A bizottság tagjai csaknem egyöntetűen azt vallották, hogy a szóban forgó rendszer nem nyújt igazi védelmet, megteremtése tehát egyszerűen pazarlás lenne. Johnson elfogadta a szakértők véleményét, de elhatározta, hogy „cserébe" engedélyezi a Kínával szembeni védelmi rendszer megépítését — ez ugyanis kevesebbe került —, elhárítandó a Nike Zeus rendszerről való lemondása miatti politikai támadásokat.

Természetesen nem ez volt az első, sem az utolsó alkalom, amikor a közpénzekből súlyos dollármilliárdokat

áldoztak inkább politikai, semmint hadászati meggondolásokból. James Carter elnöknek engednie kellett az MX-rakétarendszer megépítése ügyében, mert azt remélte, hogy így a kongresszus hajlandó lesz ratifikálni a SALT—I egyezményt a hadászati fegyverzetek korlátozásáról. Gerald Ford elnök és hadügyminisztere, James Schlesinger a katonák nyomásának hatására javasolta annak a programnak a megvalósítását, amely a „korlátozott hadászati nukleáris intervenciós képesség" nevet kapta, bár maga Schlesinger beismerte a kongresszus előtt, hogy ez a program „egy rendkívül valószínűtlen eshetőségre" történő felkészülést jelent.

A *San Francisco Examiner* című napilap 1984. április 7-én, ama cikkében, amely a B—1-es bombázó híveinek győzelmét taglalta, részletesen leírta a gyártók csaló mesterkedéseit: miután a Carter-kormányzat a B—1-es program felállítása mellett döntött, a valóságban a bombázó kifejlesztésének finanszírozására fordítottak olyan pénzeszközöket, amelyek hivatalos rendeltetése az űrkomp és más kormányzati programok támogatása volt. A cikkből megismerhettük a gyártó cég stratégiáját is: a vállalat úgy osztotta el az alvállalkozói szerződéseket, hogy minden amerikai állam, sőt szinte minden település nyerjen valamit a B—1-es bombázó megépítésével. Noha a bombázóra általános vélemény szerint semmi szükség, a kampányt siker koronázta. Mint az említett lap tudni véli, a pénzből átlagosan 700 millió dollár jut az unió minden egyes államának, viszont 1—9 milliárd dollár azoknak az államoknak, amelyek húsz szenátora a legerőteljesebben szorgalmazta a B—1-es program megvalósítását.

Az ellenfél túlbecsülése és a manipuláció

Ami még rosszabb, a szakszervezetek és a kereskedelmi kamarák hasonlóan heves kampányt indítottak a B—1-es bombázó érdekében, a munkahelyek védelmét célzó, szokásos stratégia részeként. Ám abban az időszakban, amikor a költségvetési deficitek alássák mind a gazdasági életet, mind a társadalmi struktúrákat, az efféle eljárások csak ártanak az ügynek, amelyet védeni lennének hivatva. A gazdasági statisztikákból kitűnik, hogy a katonai kiadások feleannyi munkahely megteremtéséhez járulnak hozzá, mint amennyit hasonló összegnek a polgári gazdaságban történő felhasználása eredményezne.

Ronald Reagan elnök számára nem jelent problémát a katonai-ipari komplexum gyakorolta nyomás: ő nem csupán elfogadta azoknak az érdekcsoportoknak az eszméit, amelyeket Eisenhower elítélt, hanem egyenesen e csoportok szószólójává vált.

Nagyon sok amerikait nyugtalanít azonban az ország militarizálódása. 1983 júliusában a nyugati partvidék egy másik tekintélyes napilapja, a *Los Angeles Times* felmérést készített arról a témáról, miként befolyásolja a hadiipar az amerikai katonapolitikát. „Urak vagy szolgák?" című, 16 oldalas beszámolójában a lap megdöbbentő tényeket közölt. A kísérő vezércikk leszögezte: „Dwight Eisenhower már húsz évvel ezelőtt figyelmeztette az amerikaiakat, ne engedjék, hogy a katonai-ipari komplexum kerítse hatalmába és határozza meg életüket, jövőjüket. Ám az ország nem hallgatta meg a figyelmeztetést. Ma pedig az a hálózat, amely a fegyvergyártóktól a Pentagonig és a kongresszusig terjed, saját tetszése szerint alakítja az amerikai politikát, minden egyes helyhatóságban, minden egyes állam törvényhozásában és a szövetségi kormányzat minden egyes hivatalában... Eisenhowert azonban meglepte volna — és bennünket is meglep — az a tény, hogy a katonai-ipari komplexum ilyen mértékben uralkodni képes Amerika társadalmán, holott képtelennek bizonyult elfogadható áron gyártani egy feltételes agresszió esetén megbízhatóan működő fegyvereket."

Az 1., 2., és 3. grafikon jól mutatja a nukleáris fegyverek és fegyverrendszerek fejlődését az idő óta, hogy az Egyesült Államok a nukleáris elrettentési stratégiát kezdte alkalmazni. Mindenekelőtt azt az érvelést kell megvizsgálnunk, amely az ötvenes években terjedt el az állítólagos amerikai lemaradásról a bombázók síkján. Az 1. számú grafikonból kitűnik, hogy 1950-ben az Egyesült Államoknak

Hogyan fokozták a fegyverkezési hajszát a félrevezető tájékoztatások

1. grafikon — A bombázók

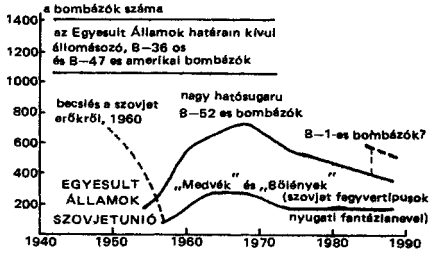

2. grafikon — Szárazföldi telepítésű rakétasiló

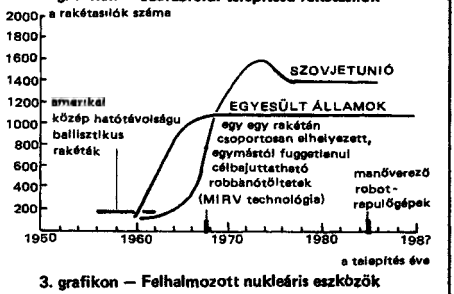

3. grafikon — Felhalmozott nukleáris eszközök

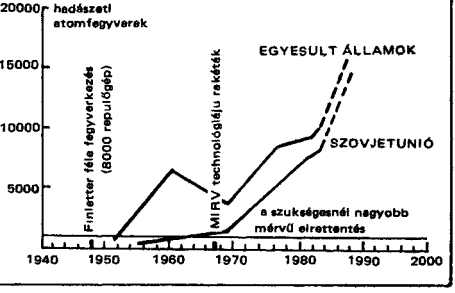

Le Monde diplomatique

1300—1400 közepes hatósugarú, a Szovjetunió elérésére képes bombázója volt külföldi légitámaszpontokon. Ezeket a bombázókat úgy telepítették, hogy tartalmat adjanak John F. Dulles stratégiájának, a tömeges megtorlás elve alkalmazásának minden olyan szovjet akcióval szemben, amely a Nyugat létfontosságúnak nevezett érdekeit fenyegetné.

Nem sokkal azután, hogy az Egyesült Államok elfogadta a tömeges megtorlás stratégiáját, az amerikai hírszerző szolgálatok gyanakodni kezdtek: úgy vélték, a Szovjetunió hozzáfogott egy óriási interkontinentális bombázóállomány létrehozásához. A hírszerzők figyelmeztették a washingtoni kormányt; azt jósolták, hogy a Szovjetunió az ötvenes évek vége felé már több száz interkontinentális vagy közepes hatósugarú bombázóval fog rendelkezni, azaz olyan légierővel, amely mindenképpen csapást mérhet az amerikaiak külföldi támaszpontjaira, sőt talán — visszatérés nélküli bevetésekkel — az Egyesült Államok területére is. E becslés alapján kezdte meg az Egyesült Államok az első igazán interkontinentális jellegű bombázó, a B—52-es építését. A valóságban azonban a helyzet másként festett: igaz, a Szovjetuniónak jelentős számú TU—4-es, közepes hatósugarú bombázója volt, de nem rendelkezett az indításhoz szükséges létesítményekkel, a külföldi támaszpontok hálózatával. Másrészt a szovjetek nukleáris robbanóeszközeinek készlete igen korlátozott volt, így ma már bízvást leszögezhetjük, hogy az Amerikát fenyegető reális veszély minimális volt.

A ötvenes évek közepe táján nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió nem építi ki a nagy hatósugarú bombázók oly hatalmas állományát, mint amilyentől az amerikai szakértők tartottak — így mérséklődni kezdtek a szovjet fenyegetésről kialakított elképzelések (az 1960-as évszámmal kezdődő szaggatott vonal az 1. számú grafikonban). Röviddel ezt követően az Egyesült Államok szert tett a szovjet terület megfigyelésének képességére, s megbizonyosodhatott arról, hogy a szovjet légierő jóval kisebb, mint előzőleg becsülték. (Az 1. számú grafikon folyamatos vonalai az amerikai és a szovjet hadászati bombázók tényleges számát jelzik 1958-tól.)

Nemrég még úgy véltem, hogy a hibás becslések hírszerző szolgálataink tévedéseiből erednek, ám a tények alapos vizsgálata manapság már inkább annak feltételezésére ösztönöz, hogy szándékos manipulációról vagy legalábbis önáltatásról van szó. 1950-ben egy jelentés, melyet a Légierő Politikai Bizottsága (Air Policy Commission) terjesztett Truman elnök elé, s amely a repülőgépgyártó ipar helyzetének tanulmányozásából indult ki, azzal zárult, hogy — ha az Egyesült Államok megfelelő készültségi állapotban akarja tartani a hadiipari gépezetet — a harcigépek gyártását az 1948-as 5850 tonnáról, illetve az

1949-es 13 500 tonnáról tovább kell növelni. 1950. július 14-én a szenátus egyik költségvetési albizottságában elhangzott az a határozott követelés, hogy gondoskodni kell egy 150 rajból álló légierő három esztendőn belüli megteremtésének finanszírozásáról, a 87 raj helyett, amelynek létrehozására már sikerült biztosítani az anyagi alapokat.

Légből kapott becslések és elemzési hibák

Thomas Finletter, az akkoriban újonnan kinevezett légügyi államtitkár támogatta a légierő nagyarányú fejlesztését és ugyanakkor a hasadóanyagok termelésének jelentős fokozását is indítványozta a kongresszusnak. A *Congressional Record* beszámolója szerint „a hozzászólások egytől egyig — kivéve a haditengerészet szóvivőjének nyilatkozatait — szigorúan bizalmas természetűek voltak, ezért tartalmukat semmilyen formában nem lehet közölni". Mindazonáltal, a sajtó különösebb nehézség nélkül megszerezte a szovjet fenyegetés feltételezett nagyságára vonatkozó nyilatkozatok szövegének zömét.

Felidézve a közelmúlt eseményeit (1978-tól 1981-ig), felfedezhető, hogy Ronald Reagan döntő érve az elnökválasztási kampányban az állítólagos „sebezhetőségi ablak" elmélete volt. De egyben első indoklásként szolgált a Reagan-kormányzatnak az MX-rakéták megépítésére (napjainkra az érvelés jócskán megváltozott: az MX rendeltetése a tárgyalóasztalhoz való visszatérésre bírni a szovjeteket). A „sebezhetőségi ablak" koncepciójának kiötlője a Jelenlegi Veszély Bizottsága (Comittee on the Present Danger), magánszemélyek csoportja, amely a hetvenes években alakult meg. Érvelésében a bizottság az Egyesült Államok hármas nukleáris rendszeréből csak a szárazföldi telepítésű rész biztonságát veszi számításba. A szovjet hadászati erők kétharmada szárazföldi telepítésű, az amerikaiaknál azonban csak egyharmada. A testület elhatározta, teljesen figyelmen kívül hagyja az Egyesült Államok légi és tengeri hadászati nukleáris fegyvereit. Az érvelés nyilvánvalóan részrehajló volt, és arra késztette Reagan elnök kormányzatát, hogy ésszerűtlen javaslatokkal álljon elő a hadászati fegyverzetek korlátozásáról a Szovjetunióval folytatott tárgyalásokon.

Az említett bizottság egyébként abból a feltevésből indult ki, hogy a szovjet első csapást mérő támadás, amely megkövetelné több száz rakéta és sok ezer nukleáris robbanófej pontosan összehangolt bevetését — még egyszer hangsúlyozzuk, egy ilyen hadműveletet soha nem hajtottak még végre — pontosan az előzetes terveknek megfelelően zajlik majd le. Ám aki valaha is kísérletezett e területen, jól tudja, hogy ennek esetőssége rendkívül valószínűtlen.

A „sebezhetőségi ablak" elméletének abszurditása leginkább akkor mutatkozik meg, amikor az amerikai rakéták megsemmisítéséhez szükséges szovjet rakéták számát akarják megállapítani. Eszerint a szovjeteknek két-két rakétát kellene bevetniük az 1100 amerikai indítóhely mindegyike ellen, hogy nagy valószínűsége legyen az amerikai rakéták megsemmisítésének, vagyis 2200 szovjet robbanófej felhasználására lenne szükség. Ám még egy efféle támadás teljes sikere esetén is csak az Egyesült Államok hozzávetőleg kétezer, szárazföldi telepítésű atomrobbanó-töltete válna harcképtelenné, tehát a Szovjetunió előnytelenebb helyzetbe kerülne, mint amilyenben a támadás előtt volt: a repülőgépekre és hajókra telepített hétezer további amerikai nukleáris robbanófej állna készen a válaszcsapásra.

Fejtegetésem leglényegesebb részét érintettük ezzel. A két tábor egyike sem képes igazán hatékony első nukleáris csapás mérésére, azaz olyan támadásra, amely maradéktalanul megsemmisítené az ellenfél megtorlási képességét, s így szavatolná az agresszor sértetlenségét. A rombolóerő „fölöslege" oly hatalmas mindkét oldalon, hogy sem a Szovjetunió, sem az Egyesült Államok esetében nincs értelme a támadásnak. A két nemzet egyikének sincs a legcsekélyebb mértékben szüksége hosszú távon hadászati fegyvertára növelésére.

Az Egyesült Államok, mintegy reakcióként a „sebezhetőségi ablak" elmé-

lete keltette félelemre és a szovjet fenyegetésre, illetve új műszaki lehetőségeire vonatkozó, légből kapott becslések táplálta általánosabb nyugtalanságra, most a fegyverzetek új nemzedékének hadrendbe állításán fáradozik: ilyenek a Trident—1 és Trident—2 rakéták, a földi és légi indítású manőverező robotrepülőgépek, továbbá az európai telepítésű, közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták. Az Egyesült Államok egyúttal kifejleszt egy műholdromboló fegyvert is, s arra készül, hogy megvalósít a világűrben egy rakétaelhárító rendszert. Csaknem bizonyos, hogy a szovjetek — és talán hamarosan más országok — szintén létrehoznak hasonló rendszereket; ha ez történik, az Egyesült Államok biztonsága nem fokozódik, hanem csökken. Az új támadó fegyverekkel tovább rövidül az az idő, amelyen belül a megtámadott ország reagálhat; nehezebbé válik az új, kisméretű fegyverek lokalizálása a nemzeti felderítő berendezések segítségével.

Tisztességes emberek egy háborús kultúrában

Amennyiben a Szovjetunió, válaszul a B—1-es bombázók gyártására és a „csillagháborús" védelmi rendszer lét-

EGYRE KEVESEBB A HELY A NUKLEÁRIS

1945—53

- Az Egyesült Államok 15 kilós atombombákat dob Hirosimára és Nagaszakira (1945)
- A Szovjetunió kifejleszti az atombombát (1949)
- Az Egyesült Államok elvégzi az első hidrogénbomba-kísérletet (1952)
- A Szovjetunió kipróbálja a hidrogénbombát (1953)

1963

- Szerződés az atomfegyver-kísérletek részleges betiltásáról, melyet 106 ország írt alá, s megtiltja az atomfegyverek kipróbálását a levegőben, a földkörüli térségben és a víz alatt

1965

HADÁSZATI ROBBANÓFEJEK

Egyesült Államok: 1700

Szovjetunió: 340

1972

- A SALT—I, a ballisztikusrakéta-elhárító rendszerek korlátozásáról kötött egyezmény az Egyesült Államok és a Szovjetunió számára két-két ballisztikusrakéta-elhárító fegyversilót engedélyez; az egyiket a nemzeti főváros, a másikat az interkontinentális ballisztikusrakéta-kilövő körzet védelmére
- A SALT—I ideiglenes megállapodás, melynek érvényét öt esztendőre tervezték, megtiltja új, interkontinentális ballisztikusrakéta-indító állványok építését, de mindkét félnek engedélyezi a már építés alatt álló állványok befejezését, valamint a régi, tengeralattjárókon elhelyezett állványok cseréjét

rehozására kifejleszti saját B—1-eseit és manőverező robotrepülőgépeit, mind a Szovjetunió, mind az Egyesült Államok ismét teljesen sebezhetővé válik. Valószínű, hogy ez esetben mi egy olyan légvédelmi rendszer megteremtésével reagálnánk, amely százmilliárdokat emészt majd fel.

A 2. számú grafikonból egyértelműen kiolvasható, hogy 1957-től 1982-ig soha nem létezett amerikai lemaradás a rakétafegyverzet síkján; sőt, 1957-től több éven át az amerikai erők fölényben voltak. 1955 és a kubai válság ideje között az Egyesült Államoknak 150 közepes hatótávolságú, európai telepítésű rakétája volt. 1969 után a szárazföldi telepítésű szovjet nukleáris erők elérték a maximális szintet és fölénybe kerültek az Egyesült Államok hasonló fegyverzetével szemben, ám a 3. számú grafikonból kitűnik, hogy az Egyesült Államok globális hadászati nukleáris fegyvertára mindig jelentősebb volt.

A katonai-ipari komplexum vezetői nem rosszakaratú emberek, ellenkezőleg, többnyire igen tisztességesek. Mivelhogy azonban, akárcsak mi valamennyien, egy háborús kultúrában élnek, amelynek alapja az a hiedelem, hogy a nemzet fennmaradása a védelmi rendszerek szüntelen növelésétől függ, a fegyvergyártás és -eladás

ESZKÖZÖKKEL ZSÚFOLT TÁJKÉPEN

1974

● A ballisztikus rakéta elhárítására vonatkozó jegyzőkönyv országonként egyre csökkenti a ballisztikusrakéta-elhárító fegyversilók számát

● A földalatti nukleáris fegyverkísérletek korlátozásáról szóló szerződés megtiltja a földalatti kísérleteket a 150 kilotonna robbanóerőt meghaladó nukleáris fegyverekkel (egyik fél sem ratifikálta, de gyakorlatilag betartják)

● A szuperhatalmak Vlagyivosztokban megállapodnak a SALT—II kereteinek elkészítésében, mely 2400-ra korlátozza mindkét fél célba juttató rendszereinek számát, valamint legfeljebb 1320-ra a több robbanófejes rendszereiket

1975
HADÁSZATI ROBBANÓFEJEK

Egyesült Államok: 6790

Szovjetunió: 3890

1976—79

● A békés célú nukleáris robbantásokra vonatkozó egyezmény (1976) megtiltja a földalatti békés célú nukleáris robbantásokat, melyek ereje meghaladja a 150 kilotonnát (egyik fél sem ratifikálta, de betartják)

● A SALT—II egyezmény (1979) beépíti a vlagyivosztoki megállapodásokat, és további felső határt szab a több robbanófejes, önállóan célra irányítható rakétákat (MIRV) indító állványok számának, ezt 1200-ban állapítja meg, a MIRV típusú interkontinentális ballisztikusrakéta-indító állványokét pedig 820-ban (a SALT—II-t egyik fél sem ratifikálta, de a gyakorlatban elfogadják)

1984
HADÁSZATI ROBBANÓFEJEK

Egyesült Államok: 11 030

Szovjetunió: 9710

Newsweek

nem csupán tiszteletre méltó tevékenységnek tűnhet, de egyenesen hazafias cselekedetnek.

Az amerikai kultúra militarizálódásának fokozódó tendenciája világképünk szerves részévé vált olyannyira, hogy gondolkodás nélkül elfogadjuk; ahhoz, hogy egyáltalán vita tárgyává tegyük, mindenekelőtt felül kell vizsgálnunk a viselkedésünket motiváló legalapvetőbb feltevéseket, meg kell kérdőjeleznünk azokat a dogmákat, amelyek a fegyverkezési verseny fatalista elfogadására késztetnek bennünket. Tavaly augusztusban, a Republikánus Párt dallasi kongresszusán az elnök kijelentette: meggyőződése, hogy egy nukleáris háborút nem lehet megnyerni, s hogy annak soha nem szabad kirobbannia. Mindazonáltal továbbra is kételyei vannak azon amerikaiak szándékait illetően, akik egy kevésbé veszélyes világ megteremtésén fáradoznak.

Az állítólag bizalmas információk tudatos kiszivárogtatása révén nyilvánossá váló, „a lehető legrosszabb forgatókönyv-elemzések" típusú vagy más szimulációs modellekből kölcsönzött fogalmak módot nyújtottak a közvélemény manipulálására. Így háríthattak el magukról az amerikaiak minden felelősséget a fegyverkezési versenyért, így hihették el, hogy az oroszok könyörtelen és lelkiismeretlen agresszorok és hogy következésképpen semmit nem lehet tenni a közelgő katasztrófa megakadályozására.

Meg kell szabadulnunk a sértett ártatlanság érzésétől, rá kell ébrednünk, hogy a félelemtől hajtva az Egyesült Államok vált a fegyverkezési verseny mozgatójává.

El kell vetnünk azt az elképzelést, hogy a technológiai újítások valaha is lehetővé teszik egy nukleáris háború megnyerését vagy egy ilyen háborúba sodródott nemzet megvédését a megsemmisüléstől. Úgy tűnik, ezt az igazságot a hadmérnökök minden egyes nemzedéke a saját tapasztalatai alapján kénytelen felismerni: új meg új fegyvereket hoznak létre, azután csalódottan fedezik fel, hogy azok végeredményben kevesebb biztonságot nyújtanak, mint a régiek.

Akik nem értenek egyet

Egy másfajta nemzeti politika: meg kell szabadulnunk attól a hiedelemtől, hogy a „be nem avatott" állampolgárok képtelenek megérteni a fegyverkezési hajsza mechanizmusait. Elsősorban annak felismerésére van szükség, hogy e történelmi pillanatban nemzetünket a fékevesztett militarizmus rákja emészti, s hogy menekvést csak a jelenség széles körű tudatosítása és a határozott cselekvés jelenthet. Egyetlen reményünk, hogy ismét urai legyünk saját sorsunknak, és egyben megmentsük az emberiséget a végső pusztulástól, ha a tájékozott állampolgárok haladéktalanul az ügy szolgálatába állnak.

Biztató jel, hogy egyre több amerikai ébred tudatára ennek. Sőt, ma már beszélni kezdenek olyan szakértők és volt tisztségviselők is, akik korábban — a szakmai lojalitás miatt — tartózkodtak az általuk helytelenített politika nyilvános elítélésétől. Nyugállományú, magasrangú tisztek és közalkalmazottak juttatják kifejezésre egyet nem értésüket az ország jelenlegi katonapolitikájával és válnak a nukleáris fegyverellenes mozgalmak szószólóivá, olykor vezetőivé.

A tömegtájékoztatási eszközök és a Pentagon közleményei szüntelenül adatokkal bombáznak bennünket az új termonukleáris fegyverekről, a rendkívül bonyolult és ellenállhatatlan erejű védelmi rendszerekről. Mindez rányomja bélyegét gondolkodásunkra, tetteinkre, sőt személyiségünkre. Ám manapság tudnunk kell, hogy fennmaradásunk nem egyszerűen technológiai kérdés, noha maga a probléma technológiai eredetű. Meggyőződésem, hogy az egyetlen megoldást gondolkodásmódunk megváltoztatása jelenti, hogy az emberi viselkedés alapvető kérdéseit, amelyek elsősorban társadalmi, kulturális, erkölcsi, gazdasági és lélektani természetűek, megfontolás tárgyává tegyük.

Az igazán fontos kérdésekben nincsenek szakértők; senki nem tudja, miként lehetne felhasználni az atomfegyvereket egy háborúban. Sok ezer szakértő ismeri a katonai technikát és felszereléseket, de senki nem minősíthető szakértőnek, ha a stratégia, az el-

rettentés, az atomháborús győzelem lehetősége vagy az emberéletben, a javakban, a környezetben okozott károk életbevágó kérdéseiről van szó. Egyetlen ember sem ismeri pontosan a rakéták konkrét teljesítőképességét, sem megbízhatóságukat, sem találati pontosságukat. Minthogy lehetetlen valósághű viszonyok között kipróbálni a nukleáris fegyverrendszereket, a bizonytalanság e fegyverek „viselkedését" illetően egy háború esetén, messze felülmúlja az egyes alkotóelemek teljesítményére vonatkozó ismereteinket.

Ugyanez áll a nukleáris robbantásoknak főleg a környezetre gyakorolt hatására is. Még soha nem volt olyan háború, amelyben a két hadviselő fél harcászati vagy hadászati nukleáris fegyvereket vetett volna be. Ezért e tervezők csak elméleti sémákra alapozhatják stratégiai elgondolásaikat.

Az állampolgár ítélete ér annyit, mint az elnöké vagy a „szakértőé"

Természetesen, az elemzők számítógépekkel szimulált helyzeteket vizsgálnak a tényleges tapasztalatok helyettesítése végett. Az efféle modellekből levont előrejelzések azonban teljességgel azoktól a kockázatos feltevésektől függnek, amelyeket maguk az elemzők építenek a modellekbe. Ami a háború véletlenszerű kirobbanásának lehetőségét illeti, semmiféle becslés nem áll rendelkezésünkre. A váratlan hibák kiigazításához a számítógépek használatakor még abban az esetben is szükség van többszöri tapogatózásra, amikor viszonylag egyszerű rendszerek, például elektromos hálózatok, repülőgépek vagy más komputerek megalkotása a feladat. Ugyan hogyan lenne alkalmazható ez az eljárás egy totális nukleáris háború szimulálására amelyhez csupán egyetlen kísérlet lesz?

Ha egy laikus szót emel a nukleáris fegyverkezés „befagyasztásáért", a kísérletek betiltásáért vagy valamilyen egyéb korlátozásért, nyomban elhallgattatják, rendszerint arra hivatkozva, hogy nincs birtokában az ítéletalkotáshoz szükséges, titkos adatoknak. Ám a fegyverkezési verseny dinamikáját tekintve nem léteznek titkok. Minden állampolgárnak meg kell értenie, hogy a sorsdöntő kérdésekről, így a fegyverzet elégséges szintjéről, az optimális elrettentésről, az emberiségnek egy nukleáris háború túlélése esélyéről alkotott ítélete ugyanannyit ér, mint az elnöké vagy a hadügyminiszteré. Senki nem rendelkezik a bölcsesség monopóliumával, és semmiféle szaktudás nem változtathatja meg azt a józan ész sugallta meggyőződést, hogy a nukleáris fegyverek egyetlen rendeltetése saját bevetésük megakadályozása lehet: ez a cél viszont igen csekély számú, jól védett fegyverrel elérhető.

(A francia havilap 1984. decemberi számából)

KORUNK EGYIK LEGNAGYOBB VALLÁSI-POLITIKAI SZÉLHÁMOSSÁGÁRÓL!

Gérard de Séde

A FÁTIMAI CSODA

208 oldal

Ára: 25,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

KÍNA: TÉNYEK ÉS PERSPEKTÍVÁK A GAZDASÁGBAN

BEIJING REVIEW

MU JOU–LIN

A nyitott politika három szempontja

A nagyvilág felé nyitás hosszú távú, szilárd politika, amelynek stratégiai jelentősége van a kínai gazdaság fejlesztésében. Ez a politika az első öt esztendőben jó eredményekkel járt.

Ennek legutóbbi bizonyítéka a múlt havi* hongkongi konferencia, egy beruházási szimpozion, amelyet Kína tizennégy nyílt városa, négy különleges gazdasági övezete és Hainan szigete támogatott. A hivatalos megbeszélések mindössze hat és fél napig tartottak, de öt kontinens 1174 vállalata 441 megállapodást írt alá Kínával, sok száz millió amerikai dollár értékben, ilyen rövid idő alatt. A megállapodások sorában kis arányban szerepelnek szerződések, amint a legtöbb aláírt dokumentum is csupán megállapodás (nem szerződés!), illetve szándékkinyilvánítás. Ez utóbbiak a külföldi üzletemberek ama szándékát tükrözik, hogy beruházzanak és együttműködjenek Kínával.

Ezt akarják Pekingben is. Számos ipari szakember és üzletkötő érkezett a fővárosba. Statisztikai adatok utalnak rá, hogy 1984 első kilenc hónapjában üzletemberek tették ki a kínai határokat átlépő sok millió látogató 35 százalékát.

Minthogy zömük az Egyesült Államokból, Japánból és Nyugat-Európából érkezett, némelyek azt hiszik, Kína nyitott politikája csupán a fejlett országok felé irányul. Ez nem igaz. Ezek az emberek csupán a nyitott politika egyik szempontját veszik figyelembe. Egy másik és sokkal fontosabb tényező a dél—déli együttműködés. És a szocialista országok, még azok is, amelyeknek kapcsolatai Kínával meglehetősen szegényesek, e politika értelmében ugyancsak szívesen látottak. Vagyis a nyitott politikának három összetevője van.

A dél—déli együttműködés újfajta nemzetközi gazdasági viszony, amelynek keretei között a harmadik világbeli országok segítik egymást a közös fejlődésben. Kína különleges figyelmet szentel ennek nyitott politikájában.

Jóllehet egészében véve a fejlődő országok pénzügyi értelemben nem gazdagok, technikailag pedig elmaradottak, mindegyiküknek van erőssége, rendelkeznek egyedi technikai vívmányokkal. Így azután gazdaságuk fejlesztésekor nem csupán tapasztalatokra tehetnek szert, kiegészítvén a közöttük levő különbségeket, hanem hasznot hajtó kereskedést is folytathatnak a technikai fejlesztés területén. Mi több, a harmadik világbeli országokhoz tartozik földünk területének és lakosságának nagyobbik hányada. Az ő fejlődésük nélkül nem érhet el megfelelő haladást a világgazdaság sem. Ha az észak—dél-problémát nem oldjuk meg, a fejlett országokat is érinteni fogják ennek hátrányos következményei.

Kína azt vallja, hogy a dél—déli együttműködés olyan, mint valami széles út, amely a harmadik világ országainak gazdaságfejlesztése felé vezet, s hatalmas erejű tényező az észak—déli dialógushoz.

Kína korábban nagyobb figyelmet szentelt a harmadik világ országaiba

* 1984. novemberi — *N. Sz. Szerk.*

irányuló segélyeknek. A hetvenes évek elején több mint hetven ország részesült kínai gazdasági segélyekben. Csakhogy Kína is fejlődő ország, gazdasága így korlátozott. Bár most is nyújt segélyt erejéhez képest, a hangsúlyt a dél—déli együttműködésre helyezi.

Afrikai körútja során, 1983 elején, Csao Ce-jang miniszterelnök négy elvet hirdetett: egyenlőség és kölcsönös előnyök, a gyakorlati eredmények hangsúlyozása, változatos formájú kapcsolatok és közös előrelépés. Azóta Kína és a harmadik világbeli országok együttműködése sokféle formát öltött, többek között: technikai szolgáltatás, munkaerő-együttműködés, menedzseri segítség és közös vállalkozás.

Avégett, hogy elősegítsük ezt a fajta együttműködést az afrikai országokkal is, Li Peng miniszterelnök-helyettes 1984 májusában öt afrikai országba látogatott, Tian Ji-jun miniszterelnök-helyettes pedig éppen most van afrikai látogató körúton.

Ami a többi szocialista országot illeti, az ötvenes években Kínát szoros gazdasági kapcsolatok fűzték hozzájuk. E szálak némelyike azonban a hatvanas évek elején megszakadt. A dolgok jelenleg javuló tendenciájúak. A kelet-európai szocialista országokkal folytatott kereskedelem volumene növekedésnek indult az elmúlt néhány évben.

Kína és a kelet-európai országok között hosszú ideig hagyományos volt a barátság. Kína fontosnak tartja, hogy ezekkel az országokkal fejlessze a gazdasági, kereskedelmi, tudományos és technikai együttműködést. Tavasszal kínai gazdasági küldöttség járt Magyarországon, Lengyelországban, Csehszlovákiában, a Német Demokratikus Köztársaságban és Bulgáriában. Megállapodtak, hogy részt vesznek 79 kínai ipari vállalat technológiai átalakításában.

A múlt évben Csen Mu-hua államtitkár, a külgazdasági kapcsolatok és a külkereskedelem minisztere is öt országba látogatott, majd egyezményeket írt alá a gazdasági és technikai együttműködésről, valamint jegyzőkönyveket gazdasági, kereskedelmi, tudományos és technikai együttműködési bizottságok létesítéséről a szóban forgó országok és Kína között.

Kína a kínai—szovjet kapcsolatoktól is javulást remél, további szerződéseket és cserekapcsolatokat a Szovjetunióval a gazdaságban, a kereskedelemben, a tudományban, a technikában, a kultúrában, a sportban, valamint más téren is, jóllehet még vannak elvi nézetkülönbségek. A kétoldalú kereskedelem a Szovjetunióval ez évben várhatóan eléri az 1200 millió dollárt, bár ez még elmarad a múltbeli színvonaltól.

Reméljük Ivan V. Arhipov látogatása előrelendíti a kínai—szovjet gazdasági kapcsolatokat.

Kína normális vágányra helyezte egész gazdaságát. Hatalmas lélekszáma és bőséges erőforrásai révén egyúttal óriási piacot is jelent. Ez a piac lépést tett a potenciális lehetőségektől a realizálás szakasza felé. Piacunk még több beruházásra alkalmas, valamint megfelel nagyszabású gazdasági együttműködés céljaira is, s ezt a lehetőséget nem fogjuk egyirányú kapcsolatok szintjére leszűkíteni. Miközben szorgalmazzuk a gazdasági kapcsolatok megteremtését és a kereskedelmet más országokkal, a nyitott politika sokkal szélesebb körű nemzetközi jelentőségűvé válik.

(Az angol nyelvű kínai hetilap 1984. december 17-i számából)

ПРОБЛЕМЫ ДАЛЬНЕГО ВОСТОКА

SZ. A. MANYEZSEV

A külföldi tőke a kínai gazdaságban

(RÖVIDÍTVE)

Az utóbbi években Kína külgazdasági politikájának aktivizálódásában fontos és alapjában új elem a külföldi tőke bevonása. Kína ezzel is elő kívánja segíteni az 1978-ban elfogadott modernizálási program megvalósítását, célja az időnyerés, a gazdasági építés meggyorsítása, a saját erőre támaszkodás képességének fokozása, a beruházási lehetőségek kiszélesítése.

Kína és az iparilag fejlett országok között mély technológiai szakadék van. A Kínában előállított termelési eszközöknek mindössze 5 százaléka felelt meg a 70-es évek nemzetközi színvonalának. Kínában úgy vélik, hogy a dinamikus gazdasági fejlődés csak akkor biztosítható, ha a gazdaság modernizálása korszerű technikára és technológiára, jól szervezett irányításra épül. Ezek megszerzésében jelentős szerepet szánnak a külföldi tőke bevonásának, amire a módosított kínai alkotmány lehetőséget nyújt.

Kínában gazdasági és jogi eszközökkel egyaránt elősegítik a külföldi tőke beáramlását, a külföldi tőke részvételét a beruházásokban, közös vállalatok létrehozását. A külföldi beruházások ösztönzésében kiemelt jelentőséget tulajdonítanak az úgynevezett szabad gazdasági övezetek létrehozásának. Ezek a fejlődő országokban „vámmentes övezet", „szabadvállalkozási övezet", „exportfeldolgozási övezet" stb. elnevezések alatt terjedtek el. Kínában 1979 júliusától kezdték meg a különleges övezetek kialakítását, kikötőkhöz vagy repülőterekhez közel eső területeken. A különleges övezetek működésének gazdasági és jogi szabályozása arra irányult, hogy kedvező beruházási klímát biztosítsanak a külföldi tőke számára, mind az anyaországban, mind a potenciális versenytársaknál (csendes-óceáni térség) alkalmazott feltételekhez képest. Szakértők szerint a Kínában érvényesülő feltételek megfelelnek az átlagos nemzetközi gyakorlatnak.

A külföldi tőke beáramlása és beruházásokba fektetése lassan kibontakozó folyamat. 1983-ban a külföldi beruházások értéke 0,9 milliárd dollár volt, ami a kínai beruházásoknak mindössze 1,3 százalékát tette ki. Becslések szerint ennek mintegy 2/3-a a külföldön (Hongkong, Makao, Szingapúr stb.) élő kínai burzsoáziától származott. A vezető tőkés országok vállalkozóinak tartózkodó magatartása részben egyes kérdések (befektetett tőke tulajdonjogának garantálása, a garantált jövedelem-minimum biztosítása, a kettős adózás kizárása, kisajátítás esetén a kártalanítás kérdései stb.) jogi tisztázatlanságával, részben pedig azzal magyarázható, hogy Kínában nagyobb mértékű az állami ellenőrzés és a centralizáció, mint a külföldi tőkét bevonó, volt gyarmati és félgyarmati országok többségében. Esetenként az is közrejátszik, hogy a kínai gazdaságban tapasztalható hiányjelenségek (energia, szállító eszközök, szakképzett munkaerő stb.) miatt nem látják biztosítottnak a közös vállalat(ok) nyereséges működését.

Mérvadó amerikai beruházási szakértők úgy ítélik meg, hogy az 1987-ig terjedő időszakban Kínának csak szerény hely jut a nyugati beruházók prioritási rendszerében. Az egyik fontos mérlegelési szempont, a belpolitikai helyzet szerint a csendes-óceáni térség 13 országa közül Kína csak a 9. helyet foglalja el, és csak a Fülöp-szigeteket, Indonéziát, Thaiföldet és Pakisztánt előzi meg. A beruházások gazdasági célszerűségét tekintve, Kínának 15 ország között még rosszabb hely jut, csak India és Pakisztán van mögötte. Mindazonáltal a vezető tőkés országok vállalkozóinak közvetlen

részvételét az dönti el, hogy a kínai fél hajlandó-e lényeges engedményeket tenni a Nyugat politikai és gazdasági érdekeinek.

Számos jel alapján valószínűsíthető, hogy Kínában nem zárják ki ezt a lehetőséget. Rövid másfél év alatt (1984 novemberétől 1984 áprilisáig) további gazdasági könnyítéseket, jelentős kedvezményeket biztosítottak a külföldi vállalkozók számára, így például: 20 százalékról 10 százalékra csökkentették a külföldi vállalatok jövedelemadóját a technológiatranszferből származó bevételek után; vám- és adómentességet élveznek a közös vállalatok létrehozásához bevitt gépek és berendezések; a közös vállalatok adómentességét 3 évről 5 évre emelték; egyes körzetek és városok egész területén megengedték külföldi tulajdonban levő vállalatok alapítását (korábban csak a körzet, illetve város különleges övezetében volt erre lehetőség) stb. 1984 elején újabb intézkedés élénkítette meg a külföldi vállalkozók érdeklődését. A kínai kormány úgy döntött, hogy 14 tengerparti várost és Hajnan szigetét megnyitja a külföldi tőke előtt, egyszerűsítik az engedélyezés, a jóváhagyás, a ki- és beutazások rendjét. Mindez azt mutatja, hogy Kínában a beruházási törvényhozás liberalizálására vettek irányt, ami nyitott külgazdasági politikájának fontos sajátosságát jelenti.

Kínában tehát létrejönnek a külföldi tőke működésének reális feltételei. Más országokhoz hasonlóan azonban Kína sem általában a külföldi tőke beáramlásában érdekelt, hanem abban, hogy az meghatározott formákban és meghatározott — a belső fejlődés szempontjából a legfontosabb — területeken fejtse ki tevékenységét. A külföldi beruházóknak egyre nagyobb gazdasági előnyöket nyújtva, Kína objektíve gyengíti saját pozícióját a közös vállalatok létrehozásánál, korlátozza saját lehetőségeit, hogy nemzeti érdekei szempontjából szabályozhassa a külföldi tőke működését. Végeredményben a külföldi tőkének Kína gazdasági fejlődésére gyakorolt hatása kettős, ellentmondásos jelleget ölt.

1984-ig Kína területén a megkötött szerződések 2100 vállalatra vonatkozóan 6,5 milliárd dollár külföldi tőke befektetését irányozták elő. Ebből megvalósult 2,7 milliárd dollárnyi beruházás. Az ország déli részén mind jobban aktivizálódik a különleges övezetek gazdasági tevékenysége. A különleges övezetekben összpontosul a külföldi tőkebefektetések mintegy 50 százaléka, így már ma is a külföldi vállalkozások fontos központjait jelentik.

Az adatok azt mutatják, hogy a külföldi tőkerészesedésű vállalatoknál jóval gyorsabb az építés és a megtérülés üteme, mint Kína állami iparában. A külföldi tőke közreműködésével létesített vállalatoknál magasabb a munkatermelékenység, a szervezettség és a termelési hatékonyság színvonala is. A kínai sajtó szerint nem ritka, hogy az elektronikában, a vegyiparban és a textiliparban egyes közös vállalatoknál a magas színvonalú külföldi technológia alkalmazásának eredményeként 2—3 év alatt 6—10-szeresére nőtt a munkatermelékenység a hasonló állami vállalatokhoz viszonyítva, jelentősen javult a minőség és bővült a választék.

Kínai közgazdászok számításai szerint a kínai iparban minden 10 millió dollárnyi külföldi beruházás 3—400 millió jüanos növekményt biztosít az árutermelésben, egyidejűleg az export 100 milliós nagyságrendű növekedést mutat. Az adatok azt mutatják, hogy az egy jüanra jutó nettó ipari termelés növeléséhez csaknem felényi beruházásra van szükség a külföldi tőkeérdekeltségeknél, mint az állami iparvállalatoknál. Ennek alapján a közös vállalkozásoktól a termelés hatékonyságának növelését várják a kínai ipar egyes ágazataiban.

Kínában azt tervezik, hogy a külföldi tőkét a legfontosabb népgazdasági feladatok megoldására irányítják, amelyek közül kiemelik a meglevő iparvállalatok rekonstrukciós és modernizálási programjának megvalósítását, a fűtőanyag-energetikai bázis elmaradásának megszüntetését. Jellemző, hogy 1982 júliusában nemzetközi tanácskozáson a külföldi beruházások elé terjesztett 130 javaslat közül mindössze 17 vonatkozik új létesítmény építésére mintegy 300 millió dollár értékben és 113 korszerűsítést irányoz elő külföldi tőkebefektetéssel 990 millió dollár értékben. Ezek viszonylag nem nagy létesítmények, 5—

15 millió dolláros beruházást igényelnek, 8—100%-os külföldi részvétel mellett. A műszaki átalakítást elsősorban az ország ipari központjaiban kívánják megvalósítani az exportorientált könnyű- és textilipari vállalatoknál, a gépiparban, az elektronikában, valamint az ipari nyersanyagok termelésében.

Kínában a fűtőanyag-energetikai erőforrások kitermelésében is nagy várakozással tekintenek a külföldi tőkével való együttműködésre. (Elsősorban Kína kontinentális talapzatáról van szó.) 90 ezer km^2 kiaknázására 2 milliárd dollár értékben kötöttek meg szerződéseket 1980—1983 között, amerikai, brit, japán és egyéb cégekkel. Egyes becslések szerint 1990-ig 20 milliárd dollár külföldi beruházásra lehet számítani, ami a tengeri lelőhelyeken 50 millió tonnára növelné a termelést (a jelenlegi olajtermelés csaknem felét jelenti).

Jelentős együttműködési tervek készültek a szénbányászatban is. Kína jelenlegi fejlettségi szintjén nem tudja szükségleteinek megfelelően növelni széntermelését, ezért már 1990-ben is hiány mutatkozna. A terv szerint 130 millió tonnás széntermelést 5 milliárd dollár külföldi tőkével valósítanának meg. 40 millió tonnás kapacitás kiépítéséről már 1983-ban megkezdődtek a tárgyalások, amelyeken hatalmas világcégek is részt vettek (British Shell Coal International Ltd, Occidental Petroleum Corporation stb.).

Kínában olyan előrejelzéseket és becsléseket tesznek közzé, amelyek szerint az ország a 80-as években 40—50 milliárd dollár külföldi tőkét vonhat be, 2000-ig pedig a külföldi beruházások volumene elérheti a 200 milliárd dollárt is. Kína tehát arra számít, hogy gazdasága modernizálásában jelentős lesz a külföldi tőke részvétele. E cél elérését azonban a gyakorlatban — ma is láthatóan — számos tényező nehezíti meg.

A külföldi tőke részvétele különböző formákban valósulhat meg. A legnagyobb gazdasági eredményt a közös részvénytársaságok hozhatják. Ezeknél szerződésben rögzítik a felek aktíváinak egyesítését, közösen irányítják a termelést, megosztják a kockázatot és a hasznot. A felek érdekközössége hosszú időre (30 évre) szól, így biztosítva van az átvett technika és technológia állandó megújítása és tökéletesítése. Jellemző, hogy a kínai beruházási törvényhozásban éppen az ilyen típusú közös tevékenységek számára biztosítják a legkedvezőbb feltételeket.

Kína nem rejti véka alá, hogy elsősorban azokat az együttműködési formákat kívánja fejleszteni, amelyek az együttműködés minden szakaszában szoros kapcsolatokat és kölcsönös felelősséget irányoznak elő. Az 1982 júniusában előterjesztett beruházási javaslatok többségét (65 százalékát) részvénytársasági formában szándékoznak megvalósítani. Kína ilyen irányú kezdeményezéseire azonban nagyon visszafogottan reagálnak. A megkötött szerződéseknek csak 5 százaléka irányoz elő közösvállalati formát. A külföldi eszközök döntő része más, a kínai fél számára távolról sem vonzó feltételek között jut be az országba.

Kompenzációs keretek között csaknem háromszor annyi eszköz jut Kínába, mint a közös vállalatok révén. A berendezés- és technológiaszállításokat az ezekkel, illetve segítségükkel előállított termékekkel fizetik ki. Összegüket tekintve, ezek általában nem nagyok (10—20 ezer dollár), a berendezések megtérülési ideje 2—3 év, a külföldi partner részvétele általában a műszaki segítségre és konzultációkra szorítkozik a kezdeti stádiumban.

A külföldi befektetések mintegy 30 százaléka az olajlelőhelyek közös kiaknázását célozza. 1982 elején Kína nemzetközi versenytárgyaláson 150 ezer km^2-re hirdette meg olajlelőhelyű körzeteinek feltárását. A kínai fél által javasolt típusszerződés szerint a külföldi társaságok fővállalkozásban 5—7 évig finanszírozzák a feltárást, siker esetén közvetlenül részt vesznek a feltárt lelőhelyek kiaknázásában, vállalkozói haszonként a közösen kitermelt kőolajból részesülnek 15—30 éven át. A kínai sajtó szerint a termelő kutak aránya (az eredményességi mutató) magas, csaknem kétszerese a csendes-óceáni térségének. Mindez magyarázza a külföldi tőke fokozott érdeklődését a kínai olajlelőhelyek feltárása iránt.

A külföldi beruházások döntő hányada azonban Kínában a termelési

kooperációkra jut, ezeket olykor „szerződéses" közös vállalatoknak is nevezik. A kínai iparban az ilyen objektumok tevékenysége széles határok között mozog — a hagyományos alvállalkozói (beszállítási) munkálatoktól a bonyolultabb specializációkig. Ez utóbbiaknál az egyes részegységek termelésének a partnervállalatok közötti megosztása alapján közös végtermékgyártás folyik. A külföldi társaságok a szükséges részegységek és alkatrészek gyártásához átadják a kínai félnek a licencet és a know-how-t, az átadott technológia fejében a késztermelés értékének 2—6, esetenként 9 százalékának mértékében vonják ki a hasznot (ez sohasem kevesebb a szerződésben rögzítettnél), így elkerülik a vállalat esetleges megszűnésének kockázatát. Ezeket a megállapodásokat 7—10 évre kötik meg Előfordul, hogy csak a prototípus gyártási szakaszára korlátozzák.

Kínában 1984 elejéig 992 „szerződéses" vállalat működött, a külföldi tőke részvételét 2,9 milliárd dollárban irányozták elő. Egy „szerződéses" vállalat létrehozására a külföldi partnerek átlagosan 3 millió dollárt fordítanak, vagyis 1,6-szor többet, mint egy közös részvénytársaságra. A mennyiségi mutatókat tekintve tehát a „szerződéses" vállalatok jelentik az alapvető eszközt a kínai gazdasági potenciál külföldi tőke részvételével való fejlesztésében. Ha viszont figyelembe vesszük a „szerződéses" vállalatok csatornáin bekerülő gazdasági erőforrások minőségi jellemzőit is, akkor meg kell állapítanunk, hogy ezen együttműködési forma túlsúlya korlátozza a külföldi tőke szerepét a kínai gazdaság modernizálásában.

A termelési kooperációs megállapodások többsége nagyon szigorú korlátozásokat köt ki a technológia kínai alkalmazását illetően. A kínai partner az átvett technológiát nem adhatja át más vállalatoknak Kína területén. Ha a kínai félnek teljes technológiai vonalakat adnak bérbe, akkor a szerződésben rögzített célokon kívül más célokra nem veheti igénybe, amennyiben ezt az előírást megszegi, úgy a külföldi partnernek joga van berendezéseit kivinni Kínából. Az ilyen típusú együttműködésnél a műszaki haladás eredményeiből nagyon szűk terület részesül, ez gyakorlatilag a kooperációs megállapodást aláíró vállalatra korlátozódik.

Emellett az a körülmény, hogy a kockázatot döntően a kínai fél viseli, jelentősen mérsékli a külföldi partner érdekeltségét a technológia sikeres átadásában. Ha a licenc alkalmazása nem, vagy csak később jár eredménnyel, a külföldi partner termékszállítóként lép fel, így szerez kárpótlást a licencdíjak csökkenéséért. Ezért sok „szerződéses" vállalatnál nem is határozzák meg a kínai fél gyártási részarányát, feladatát egyszerűen az összeszerelés jelenti.

Azokban az esetekben, amikor a partnerek között egyenlőbbek a viszonyok és Kína nagyobb mértékben elsajátíthatja a külföldi technológiát, a munkamegosztás általában a hagyományos példát követi. A kínai félre bízzák a szerszámgépek vagy más berendezések tartóelemeit, amelyek előállítása alacsony pontosságú mechanikus megmunkálást és magas munkaráfordításokat igényel. Gyakori továbbá, hogy a technológiatranszfer csupán termelési utasítások, hiányzó részegységek átadására, a minőség időszakos ellenőrzésére szorítkozik, és egyáltalán nem nyújt új műszaki ismereteket. Kína iparában a „szerződéses" vállalatok többsége az egyszerű alvállalkozó szerepét tölti be, amelyek a nyugati társaságok utasításai szerint dolgoznak és különböző, egyszerűbb munkaigényes termékek (fémöntvények, laprugók, lengéscsillapítók, hidraulikus emelők, szivattyúk stb.) előállítására specializálódnak. E szerződések értéke nem magas, érvényességi idejük korlátozott, az eredmények — a korszerű technológia megszerzésének szempontjából — nem jelentősek. Emellett a termelési ciklusok szétszabdaltsága következtében állandósulnak a komplettírozó részegységek, alkatrészek és a hiányzó ipari anyagok importja iránti igények, a „szerződéses" vállalatok egyoldalú technológiai függőségbe kerülnek a külföldi tőkebefektetőkkel szemben.

Kísérleteket tettek arra, hogy a külföldi vállalkozásoknak, Kína szükségleteinek jobban megfelelő jelleget adjanak. 1983 májusában elhatározták, hogy új helyzetet teremtenek a külföldi beruházások felhasználásában, a

súlypontot a közös részvénytársaságok létrehozására helyezik. Egyidejűleg széles körű intézkedési programot fogadtak el a jogi szabályozás liberalizálására.

1983-ban sikerült is bizonyos előrehaladást elérni a külföldi befektetések szerkezetének alakításában. Egy év alatt 105 közös részvénytársaság létrehozását hagyták jóvá (1980—1982. években 83 volt). A külföldi tőke összege elérte a 200 millió dollárt, ami több mint 4-szerese volt az 1980—1982. években eszközölt ilyen célú befektetéseknek.

Ugyanakkor, ha megvizsgáljuk az 1983. évi beruházási tervek feltételeit, észrevehetjük, hogy jelentősen eltérnek a közös társaságok alapításának korábbi gyakorlatától, sok — Kína számára előnyös — elem eltűnt. Ékesszólóan példázza ezt a sanghaji kínai—amerikai gyógyszergyártó közös vállalat. A megállapodás szerint a Kínának átadandó technológia fő eleme az 1 millió dolláros elektronikus számítógépes rendszer volt. Minthogy a felek azonos arányban rendelkeztek a részvénytőke fölött, azt hihetnénk, hogy azonosak voltak jogaik a berendezés üzemeltetésében is. A megállapodásban azonban külön rögzítették, hogy a közös társaság fennállásának 15 éve alatt az elektronikus rendszert kizárólag amerikai személyzet működtetheti. Mi több, annak folytán, hogy a közös társaság tevékenységének fő céljaként minimálisan 20 százalékos nyereség elérését tűzték ki, a megállapodás fenntartja az amerikai fél jogát a szerződés felbontására és a befektetett eszközök repatriálására, ha az első három évben nem kapja meg 1,2 millió dollár tiszta nyereséget.

Az elsősorban a „szerződéses" vállalatokra jellemző negatívumok tehát a közös részvénytársaságok alapításánál is előfordulnak. Itt is fellelhető az üzleti gyakorlat korlátozása, a felek érdekközösségének aláásása, a külföldi beruházó törekvése, hogy a kockázat döntő részét a kínai partnerre hárítsa. Mindebben meghatározott törvényszerűség figyelhető meg: miközben szaporodnak az együttműködés mennyiségi mutatói, egyidejűleg gyengülnek a minőségi paraméterek — ez azt mutatja, hogy a kínai félnek korlátozottak a lehetőségei, hogy a külföldi tőkebefektetők tevékenységének jellegét Kína, gazdasági érdekeinek megfelelően szabályozza.

A megfelelő szabályozás iránti igény a külföldi tőkebefektetések ágazati szerkezetének elemzéséből is nyilvánvaló. Mint ismeretes, a külföldi vállalkozók azért fektetik be más országokban tőkéjüket, hogy maximális nyereséget érjenek el. Kínában — más országokhoz hasonlóan — e tekintetben a nem anyagi termelés ágazatai a legvonzóbbak. Egyebek között az egyik különleges övezetben működő turisztikai központ tevékenysége 50 százalékos nyereséget biztosít a külföldi beruházóknak, míg az iparban a legjövedelmezőbb objektumoknál is csak 20—22 százalékot érhetnek el. Ilyen körülmények között a külföldi tőke jelentős része (kb. 50 százaléka) a turizmusban, a kereskedelemben, a szolgáltatásban, a kommunális építésben keres befektetési lehetőséget. Ezeken a területeken összpontosulnak a legtőkeigényesebb létesítmények, nagy szállodák 30—35 millió dolláros külföldi tőkével (részvénytársasági formában), valamint a különleges övezetekben kooperációk keretében megvalósuló lakás- és szállodaépítés (820 és 1030 millió dollár).

Az a körülmény, hogy aránytalanul nagy eszközöket fektetnek be a nem termelő szférába, korlátozza a lehetőségeket, hogy a külföldi beruházások ösztönző hatást gyakoroljanak az anyagi termelő ágazatok modernizálására. A kőolaj feltárását és kitermelését ugyan valamennyi érdekelt nagyon fontosnak tartja, és még ennek fejlesztésére is a külföldi tőkének csupán $^1/_3$-a jut. Ami pedig a feldolgozó iparnak a technikai fejlődést jórészt meghatározó kulcságazatait illeti, ezekre a külföldi beruházásoknak mindössze 20 százaléka jut. Az ágazati orientációt azonban itt sem annyira a kínai gazdaság reális szükségletei határozzák meg, mint inkább a külföldi beruházók érdekei. A kompenzációs megállapodások összértékének (becslések szerint ezek teszik ki a feldolgozó iparban eszközölt külföldi beruházások felét) fele a textil- és ruhaiparra esik, 25 százaléka az egyéb könnyűipari ágazatokra jut, 25 százaléka pedig az élelmiszeriparra, a

vegyiparra és a gépiparra. Az ipari beruházások ilyetén megoszlása lényegesen eltér a kínai fél által javasolt ágazati változattól, teljesen figyelmen kívül hagyja az alapigényes ágazatokat (építőanyagipar, kohászat stb.). Végeredményben Kína mind mélyebben kapcsolódik be a tőkés nemzetközi munkamegosztásba, itt azonban másodrendű szerepkörhöz jut csupán — nyersanyagokat és munkaigényes ipari termékeket gyártó minőségben léphet fel.

A külföldi vállalkozók arra orientálódnak, hogy Kínából magas nyereségeket vonjanak ki, az olcsó és bőséges munkaerőt főleg egyszerű technológiai folyamatok megvalósítására használva fel. Ez azt eredményezi, hogy az együttműködés keretében létrehozott objektumok általában nem nagyok és techikailag gyengén felszereltek. Az egyik különleges övezetben a külföldi beruházók által az ipari létesítményekre fordított átlagos összeg (194 ezer dollár) 15-ször alacsonyabb, mint a kereskedelemben és csaknem 20-szor kevesebb, mint a turizmus szférájában. Ezen ipari létesítmények többsége nem megy túl egy nem teljes technológiai ciklus keretein belül megvalósuló szűk specializáció határain. összeszerelésre vagy nyersanyagok elsődleges feldolgozására korlátozódik — a termékek pedig exportra kerülnek. A külföldi beruházások kialakult ágazati szerkezete, valamint anyagi-műszaki tartalmának színvonala nem felel meg a kínai modernizálási program irányainak és céljainak, a különleges övezetek gazdasági potenciálját a beruházó országok néhány iparágához köti, következésképpen Kína területén termelési szigetek alakulnak ki, amelyek jórészt kiesnek a nemzeti újratermelési folyamatból.

Egészében véve, a tények a külföldi működő tőke kínai gazdaságban játszott szerepének belső ellentmondásosságáról tanúskodnak. A kínai gazdaság megélénkülését elősegítő és a nagyobb gazdasági önállóság potenciális lehetőségét megteremtő anyagi-műszaki és pénzügyi erőforrások bevonása elsősorban olyan formák és módszerek kialakulásával és elterjedésével jár együtt, amelyek mellett Kína gyakran eleve alárendelt, függő szerepre van kárhoztatva. Mindez kétségbe vonja Kína elképzeléseit, melyek szerint a külföldi tőkét annak érdekében használja fel, hogy fokozza saját erőre támaszkodásának képességét.

(A szovjet folyóirat 1984/4. számából)

BEIJING REVIEW

1984 — gazdasági fejlődés minden téren

Az Állami Statisztikai Hivatal által ismertetett tények és számadatok azt mutatják, hogy a kínai gazdaság 1984-ben szinte minden téren fejlődött. Számottevően növekedett a külkereskedelem, gyarapodtak az abból származó bevételek.

Ismét jó a termés

A kínai parasztság 1984-ben újra jó termést takarított be. A mezőgazdasági termelés évek óta töretlenül növekedik. Előzetes adatok szerint gabonából 400 millió tonnát termesztettek, 12 millió tonnával többet, mint egy évvel korábban. A gyapottermés 5,5 millió tonnával, azaz 20 százalékkal haladta meg az egy évvel azelőttit. Az olajos magvak, így a földimogyoró, a napraforgó és a többi hasonló termék termesztésében is növekedést jeleztek, a repcemag kivételével. A repce termőterülete ugyanis csökkent, s e növényből csak kevesebbet tudtak betakarítani, mint egy évvel korábban. Az

összes termékfajtát beszámítva, olajos magvakból 4 százalékkal több termett, mint 1983-ban. Hasonlóképp emelkedett a cukorrépa-termelés, más növényekből, így szárított dohányból, jutából, kék sisakvirágból is többet sikerült termelni.

Szokatlanul gyors ütemű volt a sertés-, szarvasmarha- és juhtenyésztés, több került piacra tejtermékekből, tojásból. Több mint 6,9 millió hektár földet erdősítettek 1984-ben, az országos erdősítési program keretében.

A fölöslegessé váló falusi munkaerő egyre nagyobb tömegei áramlanak a nem mezőgazdasági jellegű ágazatokba. Jelenleg a vidéki lakosság több mint 25 százaléka dolgozik az iparban, az építőiparban, a közlekedésben, a kereskedelemben, a vendéglátásban és más szolgáltatásokban. Ezeknek az ágazatoknak bevételei 1984-ben 20,7 százalékkal meghaladták az 1983-as értéket. Voltak olyan parasztok is, akik a városokba költöztek, és ott az iparban vagy a kereskedelemben helyezkedtek el.

Vidéken egyre több család szakosodik a gabonatermesztésre, sertéstenyésztésre, halászatra vagy faültetésre. Hebei tartomány statisztikai hivatala szerint 1018 szakosított termelést folytató család közül 153, tehát az összes ilyen család mintegy 15 százaléka 10 000 jüannál többet keresett. A specializált termelést folytató családok egyre sokrétűbbé teszik tevékenységüket, egyre nagyobb mértékben termelnek, és bizonyos területeken együttműködnek egymással.

Javuló eredmények az iparban

Januártól november végéig az ország ipari termelése 632,5 milliárd jüan értékű volt (1980-as árakon számolva), ez 13,1 százalékkal meghaladja az egy évvel korábbit. A kőolajtermelés, amely az utóbbi hat évben 100 millió tonna körül alakult, 1984-ben első ízben haladta meg a 110 millió tonnát. Szénből az említett időszakban 9,9 százalékkal termeltek többet 1983 hasonló időszakához képest, az elektromos áram termelése pedig 7,1 százalékkal emelkedett.

Nagyméretű hűtőszekrényből és színes televízióból az előző évhez képest kétszer annyit állítottak elő. A kazettás magnók, mosógépek, fényképezőgépek, ventillátorok, gyapjútermékek és a sör gyártása 25—51 százalékkal emelkedett.

Az ipari termelés 1984-ben összehangoltan és gyors ütemben nőtt. Az átlagos havi növekedési ütem 10 százalékos volt, januárt kivéve, amikor csak 8 százalékos ütemet jegyeztek fel.

A gazdasági szerkezet reformja, a vállalatok gazdálkodásának megszilárdítása és műszaki színvonalának fejlesztése új lehetőségeket teremtett a vállalatok számára, a cégek javították gazdasági eredményeiket. Januártól október végéig az állami ipar termelékenysége 8,6 százalékkal meghaladta az előző év hasonló időszakának értékét, a veszteségek nagysága 20 százalékkal csökkent. 1984-ben 622 terméket jutalmaztak országos díjjal a jó minőségért. A hagyományos kínai termékeket kivéve, ezek az árucikkek a legfőbb minőségi kritériumok tekintetében közelítenek a világszínvonalhoz.

Növekvő beruházások

Október végéig 47,6 milliárd jüant fordítottak új állami iparvállalatok és intézmények létesítésére, 21,1 százalékkal többet, mint egy évvel korábban. Az előzetes adatok szerint az 1984-es év egészében a beruházások állománya meghaladta a 73 milliárd jüant, ez 13 milliárd jüannal több, mint egy évvel azelőtt.

Sok közepes méretű és nagyberuházást adtak át, ezek javították Kína energiatermelő képességét, növelték a szállítási-közlekedési és távközlési lehetőségeket. Többek között 1119 kilométer hosszúságú új vasútvonal épült.

Korszerűsítették a már meglevő vállalatokat is. Az állam 40 milliárd jüant fordított a berendezések korszerűsítésére és modern külföldi technológia importjára.

Pezsgő belföldi piac

A kiskereskedelmi forgalom október végéig 252,3 milliárd jüan volt, 14,7 százalékkal nagyobb, mint az előző év hasonló időszakában. Ezen belül az élelmiszer-eladások 15,3 százalékkal

emelkedtek. Ruházati cikkekből 6,4 százalékkal, egyéb fogyasztási cikkekből 18,5 százalékkal adtak el többet, mint az előző év hasonló időszakában. Gyorsan növekedett a készételek, más élelmiszerek, a cukorkák, a sütemények, a gyapjútermékek, a selyem, a szatén, a gyapjúfonalak és a gyapjúruhák forgalma. Ventillátorból, televíziós készülékekből, kazettás magnókból, mosógépekből és háztartási hűtőszekrényekből több mint 50 százalékkal emelkedett a forgalom.

Élénk volt a piaci tevékenység falun és városon egyaránt. A forgalom meghaladta a 40 milliárd jüant, ez 10 százalékkal nagyobb, mint egy évvel korábban.

Fejlődő külkereskedelem

A vámstatisztikák szerint januártól október végéig Kína exportjának és importjának értéke 42,4 milliárd dollár volt, 21,1 százalékkal nagyobb, mint az előző év hasonló időszakában. Az export 17,8 százalékkal, az import pedig 24,5 százalékkal bővült.

Gyors ütemben növekedett a gabonafélék, az olajos magvak, a tea, a természetes szálak, az olaj és olajtermékek exportja. Ami az importot illeti, csökkent a gabona, a gyapot, az étolaj és a cukor bevitele; az ipari nyersanyagok (így a fa, a cellulóz, a szintetikus szálak, a vasérc, a hengerelt acél), a gépkocsik, a televíziós készülékek importja viszont számottevően emelkedett.

A külföldiek kínai beruházásainak értéke meghaladta az egy évvel korábbit. Januártól szeptember végéig Kína 1,66 milliárd dollár külföldi tőkét használt fel beruházási célokra, kétszer annyit, mint egy évvel korábban. További 1,91 milliárd dollár értékben pedig megállapodást kötöttek. Újabb 239 közös vállalkozás terveit hagyták jóvá, többet, mint a korábbi ötéves időszakban összesen. Kína a külföldi tervek megvalósítására és a munkaügyi együttműködés keretében 34,7 százalékkal költött többet, mint az előző év hasonló időszakában, 390 millió dollárt.

Magasabb jövedelmek

Néhány évvel ezelőtt a gyenge gazdasági teljesítmény miatt, valamint annak következtében, hogy az állam drágán felvásárolta a mezőgazdasági és egyéb termékeket, hogy olcsóbban továbbadja őket, az állami bevételek alacsony szinten mozogtak. De az utóbbi két évben Kína megreformálta az adórendszert, és ez elősegítette, hogy gyarapodjanak az állami bevételek. 1983-ban az állami jövedelmek 12,5 milliárd jüannal növekedtek, és 1984. október végéig további 19 százalékkal meghaladták az előző év hasonló időszakának értékét. Az 1984 első tíz hónapjában elért bevételnövekmény nagyobb volt, mint a teljes 1983-as évben.

Ezzel egyidejűleg a lakosság jövedelmei számottevően emelkedtek. A Kínai Népi Bank adatai szerint januártól október végéig 18,4 százalékkal többet fordítottak mezőgazdasági termékek felvásárlására, mint egy évvel korábban. A városi dolgozók készpénzbevételei 16,7 százalékkal emelkedtek, ebből a béremelkedések mértéke 12,8 százalékos volt, a prémiumok 26,8 százalékkal, az egyéb kifizetések 30,8 százalékkal nőttek.

Megoldandó problémák

Az eredmények ellenére Kína gazdasága még bizonyos nehézségekkel küszködik. A távközlés és a szállítás távolról sem elégíti ki a fejlődő gazdaság igényeit. A személyszállításban különösen nagy a zsúfoltság. Hiány van elektromos áramból. A negyedik negyedévben például a szénhiány miatt több erőművet le kellett állítani.

A könnyű- és textilipari termékek még nem tartanak lépést a változó fogyasztói kereslettel. Az új iparágak és technológiák fejlesztését akadályozza a tőke, az anyagok és a technológiák hiánya. Az ár- és bérrendszer változásait is nehézségek kísérik a kellő megértés hiánya miatt.

(Az angol nyelvű kínai hetilap 1984. december 24-i számából)

NYUGAT-EURÓPA: KIMERÜLÉS ÉS LEMARADÁS

A jól bevált európai szokások nem a haladást szolgálják

A holnap társadalmában az információk folyamatában közreműködő emberekre úgy fognak majd tekinteni, mint akik ugyanolyan alapvető nyersanyagot dolgoznak fel, mint manapság a vasmunkások. Ennek ellenére Európában — csakúgy mint másutt —, nagy zűrzavar uralkodik a szolgáltató- és a feldolgozó ipar valódi értékének a felbecsülésében — de talán Európában nagyobb a zűrzavar, mint másutt. Az európai politikacsinálók minden erőfeszítése, hogy életet öntsenek az iparba, megfeneklik azon, hogy újra és újra visszatérnek a régi jól bevált módszerekhez, ahelyett hogy kockázatos utazásra indulnának a „sci-fi" jövőbe.

Ez a konzervativizmus az európaiak alapvető természetévé vált, míg a világ több más részén élő ember számára — bizonyos mértékben még Amerikában is — a technológiai változások a jobb idők ígérete.

Az európaiak számára a technológiai változások ipari szerkezetváltást jelentenek, és az ipari szerkezetváltás hírhedt eufemizmusa a XIX. századi, divatjamúlt, európai ipari városokon végigsöprő elbocsátási hullámnak és a nyomorúságnak. Azok a politikusok pedig — például az eltökélt brit thatcheriánusok —, akik megpróbálják modernizálni az Európai Közösség feldolgozó iparában található állások 35 százalékát adó, kiaggott iparágakat, többet veszítenek politikailag, mint amennyit nyernek.

Az ár, amit az Európai Közösségnek fizetnie kellett, az volt, hogy az 1970-es évek rövid időszakában elveszítette addig behozhatatlannak tűnő technológiai és tudományos előnyét. Míg az európai kontinens ipari szakemberei és különböző pénzügyminisztériumok bankszakemberei kétségbeesetten várták, hogy a hagyományos iparágakban — mint például az acélgyártásban, a hajóépítésben és a textiliparban — jobbra fordulnak a dolgok, a japánok szentimentalizmus nélkül megszabadultak tőlük és rávetették magukat azokra az új technológiákra, amelyekben most vezető szerepet játszanak.

Az, hogy Európa milyen gyorsan hanyatlik, hosszú ideig nem volt szembeötlő. Bizonyos mértékben az Európában működő, amerikai tulajdonban levő multinacionális cégek homályos szerepe is megnehezíti az Európai Közösség gyengéinek a feltárását. Az utóbbi időben azonban az Európa Bizottság üzenetet bocsátott ki, amelyben megállapították, hogy az Európai Közösség részesedése a világ információs technológiájában csak a fele a szükségesnek. Még rosszabbá teszi a helyzetet, hogy lemaradásukat látva, az európaiaknak elment az étvágyuk ezektől az új gazdagságot teremtő technológiáktól.

Egy, a McKinsey és Társasága által készített tanácsadó tanulmány arra figyelmeztetett, hogy 1992-re — hacsak valamilyen csoda nem történik hamarosan — Európában csak feleannyi elektronikus eszköz áll fejenként az emberek rendelkezésére, mint Japánban vagy Amerikában. Mások arra figyelmeztetnek, hogy az Európai Közösségnek 30 százalékos természetes részesedéssel kellene rendelkeznie az információs technológiák piacán,

nem pedig a jelenlegi 15 százalékkal. Arra is figyelmeztetnek, hogy az 1990-es évek elejére ez a részesedés tovább fog csökkenni, az akkor valószínűleg évi egytrillió dolláros világpiac 10 százalékára.

A nyomás egy új iparpolitika meghirdetésére, a jelenlegi tendencia megfordítására, olyan erőssé vált, hogy most már ellen tud szegülni a konzervativizmus erőinek. A legtöbb európai közösségbeli ország — még Franciaország és Olaszország is — rájött arra, hogy erőfeszítéseik, amelyekkel meg akarják védeni saját nemzeti, fejlett technológiájú szektoraikat, ténylegesen azok halálra ítélését jelentik. Az Európai Közösség szintjén újabb és újabb akcióprogramokat hirdetnek meg a távközlés, a mikroelektronika és a biotechnológia területein.

Mindennek ellenére az a tény, hogy az európai országok tudatában vannak annak, hogy össze kell fogniuk, ha át akarják hidalni a tátongó technológiai szakadékot, még mindig nem bizonyul elegendőnek ahhoz, hogy egy következetes európai iparpolitikát dolgozzanak ki.

Az 1970-es években divat volt átmeneti vállalategyesüléseket létrehozni Európában; egy ideig úgy tűnt, hogy megfelelő választ adnak a széttöredezettség következményeire, és áthidalják a valódi közös piac hiányát. Azóta azonban az ilyen kapcsolatok — mint például a Hoesch—Hoogovens német—holland acélvállalkozás, a VFW—Fokker légi megegyezés, vagy a Dunlop—Pirelli féle házasság az autógumi-gyártásban — mind megszűntek. Ha maradt is valami, az nem más, mint egy tendencia arra, hogy az európai csoportok hozzákapcsolják magukat amerikai vagy japán versenytársaikhoz.

Az eredmény az lett, hogy nincsen spontán egyesülés a Közösség legfejlettebb ipari szektoraiban, és ilyen egyesülésre nincs is kilátás. Így azután minden iparpolitikának, amelyik célul tűzi ki az európai gazdaságok felvértezését, legelőször is fel kell számolnia azokat a különbségeket, amelyek elválasztják a Közösség tagországait. Az eltérő ipari szabványok, a nemzeti kormányok erőteljes korlátozó védőintézkedései és az igen szigorú trösztellenes törvények mind jól átgondolt reformra szorulnak.

A kereskedelem útjába állított nem vámjellegű, nehezen megfogható korlátozások elsöprése is lényegbevágó bármilyen európai újjáéledést célzó stratégia szemszögéből. De úgy tűnik,

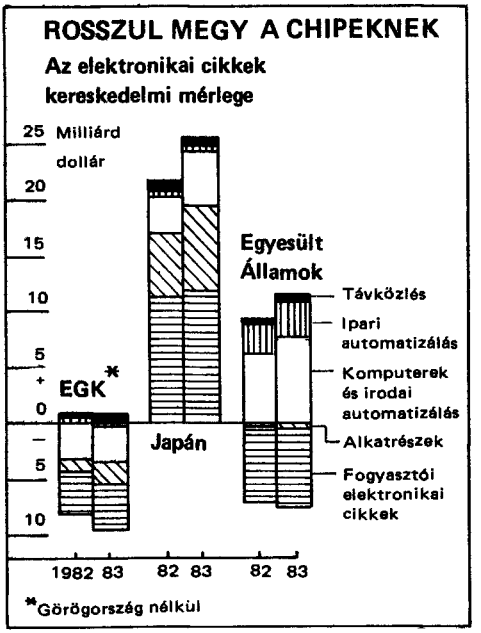

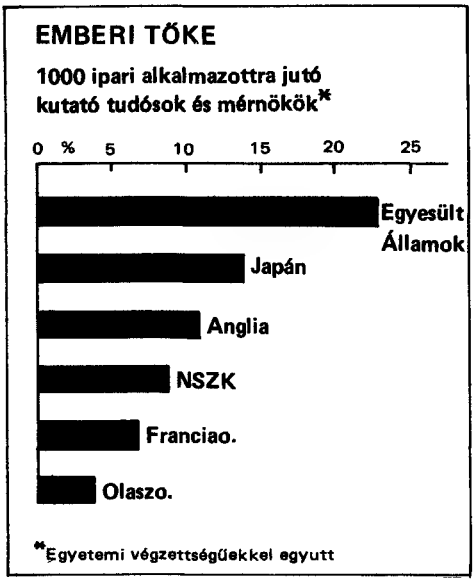

The Economist

hogy elsöprésről szó sincs, csak lassú bogarászásról, annak ellenére, hogy rövid a rendelkezésre álló idő. Az Európai Közösség Végrehajtó Bizottságának soros elnöke, Jacques Delors, már most világossá tette, hogy ha az új bizottság hétfőn Brüsszelben összeül, akkor elsődlegesnek fogják tekinteni, hogy egy közösségi szintű döntést hozzanak. Ennek ellenére a négy legnagyobb tagállam fővárosaiban a hangsúlyt még mindig a nemzeti érdekekre helyezik. Jelenleg a legjobb esetben azt várhatjuk, hogy az Európai Közösség iparpolitikája megfelelő keretet fog biztosítani ahhoz, hogy a tagországok nemzeti kormányai által képviselt politika ne vezessen összeütközésekhez.

(Az amerikai naplap 1985. január 5—6-i számából)

GILES MERRITT

Hanyatló Európa: mi a betegség, és hogyan gyógyítható?

Az amúgy is beteges európai gazdaságokban a helyzet rosszabbra fordult 1984-ben, az 1985-re és az azt követő időszakra szóló előrejelzések pedig meglehetősen borúlátók. A múlt év elején európesszimizmusnak nevezték el ezt a betegséget, ami az elmúlt hónapokban eurószklerózissá fejlődött.

Lehetséges, hogy a betegség nagyrészt pszichoszomatikus eredetű, és maga a beteg beszéli be magának mindazokat a tüneteket, amelyektől retteg. Valóban, a kérdés ott motoszkál sok európai fejében: valódiak vagy csak beképzelték-e az európai gazdasági bajokat? Ha valódiak, akkor van-e olyan iparpolitika, ami gyógyír lehet?

A politikusok gyógyszeres ládikája tele van mindenféle orvossággal, hogy megfiatalítsák a megfáradt, elaggott európai ipart. A kormányok receptjei magasabb kutatási-fejlesztési költségeket és több, nagyvállalatok közötti, határokon is átvivő nemzetközi összefogást írnak elő. Az összes kísérlet a gyógyításra kudarcba fulladt azonban, és nem tudta megoldani Európa legfontosabb problémáit. Így Európa kisebb, gyengébb és betegebb, mint valaha.

K+F-kiadások

	Kormányzati (százalékban)		Magán (százalékban)	Milliárd dollár összesen
	Katonai	Egyéb		
USA (1984)	32	16	52	100
Japán (1981–82)	1	26	73	26
NSZK (1983)	4	37	59	17
Egyesült Királyság (1981–82)	24	25	51	12
Franciaország (1982)	21	38	41	11
Olaszország (1982)	2	47	51	4

The Economist

Jelenleg még Európa kulturális befolyása meggyőző, elfedi azt a tényt, hogy gazdaságilag — összevetve a világ többi részével — nagyon gyors ütemben hanyatlik. A nyugati civilizáció több mint 2000 éves bölcsőjének szembe kell néznie azzal, hogy eredményeiket el fogják homályosítani azok az újonnan iparosodó országok, amelyeknek a helyén a múlt században még érintetlen erdőségek voltak. A XXI-ik század elejére, amikorra a világ összlakossága a mai 4,6 milliárd főről több mint 6 milliárdra emelkedik, mind Brazília, mind pedig Indonézia összlakossága nagyobb lesz, mint egész Nyugat-Európáé. 25 évvel ezelőtt Európában élt a világ összlakosságának a 15 százaléka, 25 éven belül — ha még nem hamarább — ez az arány 5 százalékra fog csökkenni.

Az európaiak azonban keveset tehetnek — valószínűleg nem is akarnak tenni — azért, hogy megakadá-

International Herald Tribune

lyozzák ezt a számbeli csökkenést. Erőt önt beléjük az a tudat, hogy a minőség és nem a mennyiség számít. De most felismerik már azt, hogy egykori vezető szerepük a kultúra és a technológia területén esetleg többé már nem biztosítja számukra, hogy az eddigi aránytalan részesedésük a világ gazdaságából fennmarad, és hogy befolyásuk is érintetlen lesz.

Az 1970-es évek elején az Európai Közösség 10 országa még meglepően nagyfokú prosperitásnak örülhetett. Ez a privilegizált helyzet azonban már a múlté. A Közösségnek köszönhetően Európa ma vitathatatlanul sokkal összetartóbb, mint az előző időkben. de ugyanakkor sokkal szegényebb is. Az 1970-es évek elején az európai gazdaságok hazai össztermékének (GDP) nagysága azonos volt az Egyesült Államokéival, és több mint kétszerese a 10 vezető Csendes-óceán menti országénak, beleértve itt olyan gazdasági hatalmakat, mint Japán, Hongkong, Dél-Korea vagy Tajvan.

Ma nagyon eltérő ettől a kép. A Csendes-óceán menti országok olyan mértékben törtek előre, hogy jelenlegi termelésük több mint a kétharmadát teszi ki az Európai Közösség teljes össztermelésének. Ha az Egyesült Államokkal hasonlítjuk össze, akkor a fenti arány 93 százalék. Számos gazdasági előrejelzés szerint az évszázad végére a csendes-óceáni térség fogja átvenni Európa gazdasági szerepét.

A csendes-óceáni térség gazdasági sikereit nem a lakosság növekvő számának köszönheti, hanem az ipari teljesítménynek. Az 1970-es évek során az olyan ázsiai versenytársak, mint Japán, 28 százalékos ipari növekedést értek el. Ez alatt az idő alatt az Egyesült Államokban a növekedés csak 12, míg Európában csupán 7 százalékos volt.

Ma már senkit sem kell figyelmeztetni az Egyesült Államokban vagy Európában arra az ördögi körre, amelybe a japán, a koreai és a többi ázsiai versenytárs került azáltal, hogy az ipari növekedést összekapcsolták a termelékenység látványos növelésével. Az 1970-es években megérhettük, hogy Japánban az egy főre jutó termelésnövekedés 145 százalékos volt, miközben az Egyesült Államokban ez a növekedés csak a 20 százalékot érte el.

Az Európai Közösségben a termelékenységnövekedés gyakran vitatható formát öltött, hogy az előállított ter-

mékek száma nem változott, míg a foglalkoztatott munkaerőt el kellett bocsátani. Ennek következtében Európában katasztrofálisan magassá vált a munkanélküliek száma — jelenleg körülbelül 12 százalék —, és a helyzet azzal fenyeget, hogy ez lesz a normális állapot. Ez pedig meg fogja gátolni a kormányokat az új ipari átszervezések végrehajtásában, ami pedig rövid távon újabb dolgozók kérlelhetetlen elbocsátásához fog vezetni. Sok európai számára az „iparpolitika" olyan kulcsszóvá vált, ami azt a dilemmát jelenti, hogy most a foglalkoztatás vagy az innováció mellett döntsünk-e. Tudják, hogy a lassú ütem az innovációban a munkahelyek megállíthatatlan csökkenéséhez fog vezetni. De bizonytalan Európa abban is, hogyan védje ki a társadalmi és politikai viharokat, amelyek valószínűleg feltámadnának, ha az ipari korszerűsítés során minden harmadik munkahelyet megszüntetnének bizonyos iparágakban.

Azonban csak az érem egyik oldala az a kérdés, hogy mit kell tenni az elaggott, nem hatékonyan termelő európai iparral. Az érem másik oldalán ott van a feladat, hogyan lehetne a legjobban elősegíteni a kisvállalkozások születését, ami az egyetlen remény maradt Európában arra, hogy összeházasítsák az innováció iránti szükségletet és az új munkahelyek létrehozásának a követelményét. A hagyományos iparágak hanyatlásának következményeit pedig jobban elviselhetőbbé lehetne tenni olyan Európai Közösség szintű együttműködési szerződésekkel, mint például az acélipari „tehermegosztó" szerződés. De a vállalkozó szellemű új vállalkozások bátorításához sokkal több kell, mint egyszerűen egy új Európai Közösség szintű gazdaságpolitika. Új szemléletre van szükség, ami már nem tekint úgy a kis üzletemberekre, mint olyan jelentéktelen figurákra, akiket csak úgy át lehet lépni.

(Az amerikai naplap 1984. január 4-i számából)

A SALVADORI DRÁMA KRÓNIKÁJA

Ortutay Lovas Gyula

A TŰZHÁNYÓK GERILLÁI

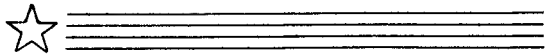

188 oldal+16 oldal képmelléklet

Ára: 20,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

USA: GAZDASÁG ÉS KATONAPOLITIKA

„Több bevételre van szükség"

U.S.News & WORLD REPORT

INTERJÚ MARTIN FELDSTEINNEL*

— Mr. Feldstein, mi az a legfontosabb gazdaságpolitikai döntés, amellyel Reagan elnöknek szembe kell néznie második hivatali időszakában?

— Az elnöknek úgy kell csökkentenie a költségvetési deficitet, hogy közben fenntartsa az egészséges fellendülést. Eddig nem tudtuk megtalálni a deficit ellenszerét. Még akkor is, ha ebben az évtizedben mindvégig tartós fellendülés jellemezné gazdaságunkat, külön törvényhozási akció híján, 1990-ben már 250—300 milliárd dollárra duzzadna a deficit.

— Miért olyan fontos a deficit elleni harc?

— Négy okból. Először is azért, mert a deficit miatt óriási ütemben növekednek az államadósságok. Ezért később a polgároknak igen magas adót kellene fizetniük, hogy az adósságok kamatait fedezni tudjuk. Másodszor, amikor a kormány igen hatalmas összegeket vesz fel kölcsön formájában avégett, hogy fedezze a deficitet, kevesebb tőke áll a magánberuházók rendelkezésére. Harmadszor, a deficit fölfelé nyomja a reálkamatlábakat. (Reálkamat a névleges kamat és a mindenkori infláció különbözete. — *A szerk.*) Negyedszer azt kockáztatjuk, hogy a fellendülés kifullad.

— Mi történik a gazdasági életben, ha az elnök és a kongresszus nem tud megegyezni a deficitcsökkentő tervben?

— Az 1985-ös év a kedvező időpont az előrelépésre. Ha késlekedünk, könnyen olyan helyzetbe juthatunk, hogy azt látjuk: a gazdasági fejlődés üteme már annyira lelassult, hogy mindenki fél egy deficitcsökkentő pénzügyi politikától. Mi több, 1986 újabb választási év lesz, akkor pedig nehezen lehet keresztülvinni népszerűtlen döntéseket.

— Hogyan látja ön: mi történik a gazdasággal, amennyiben 1985-ben nem sikerül megegyezni a deficitről?

— Attól tartok, ebben az esetben céltalanul fogunk sodródni az évtized második felében. A gazdasági növekedés erősen lelassul, feltéve, hogy egyáltalán lesz expanzió. A legjobban azonban az aggaszt, hogy elkerülhetetlenül csökkenne a külföldi tőke beáramlása. Ha ez még jelentős deficittel is párosul, akkor a reálkamatok igen nagy mértékben emelkedni fognak.

— Lehetséges-e a deficitprobléma megoldása pusztán az állami kiadások megnyirbálása révén?

— Ez szerfölött valószínűtlen. Nincs meg a politikai akarat a kiadások kellő mérvű csökkentéséhez. Végül is az államnak több bevételre lesz szüksége.

Továbbá az elnök a költségvetési javaslatok kidolgozásakor pontosan látni fogja, milyen költségvetési tételből mennyit csíphet le. Egyszerűen nincs elég mozgásszabadsága a szükséges csökkentések végrehajtásához, a társadalombiztosítást és az egészségügyi ellátást leszámítva.

Így azután az elnök mindössze háromféle megoldás mellett dönthet.

* M. Feldstein az amerikai elnök mellett működő Gazdasági Tanácsadók Testületének volt az elnöke — *N. Sz. szerk.*

Megpróbál együtt élni a deficittel, jelentős adóemelést irányoz elő, vagy pedig megpróbál kiegyensúlyozott kompromisszumot létrehozni e kettő között, némileg felemeli az adókat — és valamelyest visszafogja a társadalombizosítási kiadások és az egészségügyi ellátásra fordított összegek emelkedésének ütemét. Az elnök nagyon világosan kifejtette, hogy ellenezni fogja a társadalombiztosítási előirányzatok csökkentését, nézetem szerint azonban e szociális kiadások emelkedésének lassítása, fékezése más kérdés.

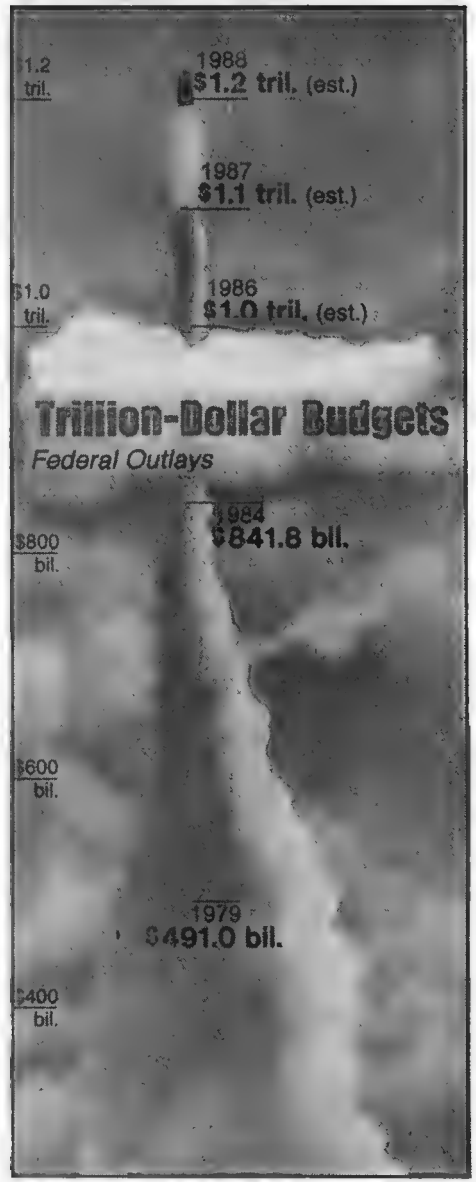

U. S. News and World Report

Trillió dolláros költségvetések. Szövetségi kiadások („bil." = milliárd, „est." = becslés)

A deficittel úgy kell megbirkózni, hogy lassítjuk a társadalombiztosításra és az egészségügyi ellátásra fordított állami kiadások növekedését. Az utóbbi negyedszázadban ezeknek a kiadásoknak a részaránya a nemzeti össztermékhez, a GNP-hez viszonyítva mindig emelkedett. Ha pedig szeretnénk elkerülni, hogy egyre magasabbra és magasabbra srófoljuk az adókat, akkor a kongresszusnak vissza kell fognia a költségvetési előirányzatokat.

— Ön hogyan korlátozná az állami kiadások növekedését?

— Az elnöknek korlátoznia kellene azt az automatizmust, amelynek értelmében az előirányzatokat az infláció arányában emelik. Az ideális az lenne, ha a kormányzat a társadalombiztosításban csak egy bizonyos határérték után érvényesítené ezt az automatizmust. Hasonlóképp, az adóknál is csak egy bizonyos „küszöb" után lépne be az automatizmus, amely az infláció hatásával korrigálja az adókulcsokat. Legyen tehát automatizmus a társadalombiztosítási kifizetéseknél és az adóknál, de csak akkor, ha az infláció meghaladja a 3 százalékot, az automatizmusba csak a 3 százalékon felüli rész számítana bele. Ha a társadalombiztosítási kiadásoknál korlátozzuk ezt az automatizmust (a szegényeket kivéve) és az adóknál sem számítjuk be teljesen az infláció hatását, jelentősen csökkenthetjük a deficitet. Ebben az esetben az állami jövedelmek is emelkednének, az állami kiadások viszont csökkennének. Mindezt pedig úgy tudnánk végbevinni, hogy lényegében senkinek sem mérsékelnénk a juttatásait, illetve emelnénk az adóit. Az eredmény az lenne, hogy az évi juttatások kisebb mértékben emelkednének, az évi adócsökkentés pedig ugyancsak kisebb mérvű lenne.

— Milyen egyéb módszerekre gondol ön az állami bevételek növelése céljából?

— Egy másik módszer az lenne, ha növelnék az adóalapot, csökkentve az adókedvezmények körét, és leszállítanák az adókulcsokat. Ilyen például a kongresszus által most vizsgált Bradley—Gephardt- és a Kemp—Kastenféle adóreformterv, illetve a pénzügyminisztérium adóegyszerűsítési javaslata.

— Mit gondol, mennyi idő alatt érheti el az ország a költségvetési egyensúlyt?

— Nagyon szeretném, ha 1990—1991-re egyensúlyba tudnánk hozni a költségvetést. Nem látok rá okot, hogy ha öt éven át majdnem teljesen kihasználjuk gazdasági potenciálunkat, miért ne teremthetnénk meg a költségvetési egyensúlyt. Ennek érdekében az állami kiadások visszafogása, illetve az állami bevételek gyarapítása révén 1989-re az évi költségvetés egyenlegét több mint 200 milliárd dollárral javíthatnánk. A kamatterhek csökkenésével fedezhető lenne a maradék deficit.

Az elnök 1989-re évi 75 milliárd dollárt takaríthatna meg, ha korlátozná az adókulcsok inflációs korrekcióját, illetve minden juttatás inflációs pótlékolását, kivéve a szegények által kapott segélyeket. További 75 milliárd dolláros megtakarításhoz juthatnánk a hadi és a társadalombiztosításhoz nem tartozó, egyes civil kiadások, valamint az egészségügyi előirányzatok visszafogásával. Ez tehát 150 milliárd dollár lenne. A többi az adóreformok révén folyna be.

— Nem érné-e kritika Reagant, amiért nem tartja be azt az ígéretét, hogy nem használja fel az adórendszer egyszerűsítését adóemelés céljaira?

— Az elnök az adókat kétpárti kompromisszum eredményeként emelheti. Vagy úgy, hogy közli a nyilvánossággal, ő megpróbálta ugyan adóemelés nélkül csökkenteni a deficitet, de ez ügyben nem sikerült maga mellé állítania a kongresszust.

Felmérések szerint még Reagan támogatóinak többsége is úgy vélekedik, hogy 1985-ben adóemelésre kerül sor. Úgy gondolom, tavaly novemberben

U. S. News and World Report

„Ugyan mit várt, talán egy Robert Redfordot?"

a szavazók ilyenformán gondolkodtak: „Olyan elnököt szeretnénk, aki a magasabb adókat nem az állami kiadások fedezésére használja fel. Azt várjuk, hogy a magasabb adó a gazdasági gondok egyik orvossága, amelyet le kell nyelnünk."

— Mi történik 1985-ben, ha minden jól megy?

— A gazdasági helyzet egészséges. Az inflációt sikerült csökkentenünk. A készlet- és tőkefelhalmozás nem volt túlzott mérvű. Így tehát, amennyiben a deficitet sikerül csökkenteni, akkor a kamatláb is érzékelhetően csökkenni fog, a beruházások viszont bővülnek. Kereskedelmi deficitünkben is gyökeres lehet a fordulat. A következő évtizedben rendkívül egészségessé válhat a gazdasági életünk.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy olykor nem kerülhet sor időleges lassulásra vagy rövid időtartamú recesszióra, de úgy látom, alapjában véve kedvező helyzetben vagyunk. A következő évtized az igen dinamikus növekedés és a nagyon alacsony infláció időszaka lehet.

— Milyen tanácsot adna Reagan elnöknek: hogyan érhet el kompromisszumot a kongresszussal a deficit csökkentésének kérdésében?

— Azt kellene tennie, amit a múlt évben is tett, amikor kétpárti megállapodást sikerült elérnie a deficit csökkentéséről. Ez nyugodt, jóhiszemű erőpróba volt a kormány képviselői és a kongresszusban képviselt két párt között, zárt ajtók mögött. Ha az elnök kimutatná, hogy e kérdések némelyikében hajlandó rugalmas álláspontra helyezkedni, akkor ismét sor kerülhet sikeres tárgyalásokra.

— A Federal Reserve Boardot (a központi jegybanknak megfelelő intézmény az USA-ban — A szerk.) bizonyos helyekről az a kritika éri, hogy túlságosan korlátozza a pénzkibocsátást. Milyen általános tanácsot adna a Fednek a következő négy évre?

— Csak így tovább, jól csinálják.

— Ön szerint az elnöknek korlátoznia kellene-e a Gazdasági Tanácsadók Testületének szerepét?

— A kormányzatban vannak olyan emberek, akik eggyel kevesebb hangot szeretnének hallani gazdaságpolitikai kérdésekben. Az elnöknek viszont jó szolgálatot tenne, ha kinevezne egy jó képességű, erőskezű közgazdászt, aki őszinte és becsületes tanácsokat ad neki.

(Az amerikai hetilap 1985. január 7-i számából)

Öreg McDonald eladta a farmját

The Economist

Szerte a középnyugati országrészben feliratok hirdetik büszkén, hogy „egy farmer 75 embert táplál". Ez a felirat — mítosz. A farmerek nem önellátó világban élnek, javaikkal másokat is ellátva. Traktorokat és vetőmagvakat vásárolnak az agrárgazdaságok számára termelő cégektől. Hogy mit adnak el és mennyiért, azt meghatározza, hogy a többi ország mennyit termel. Mindenekelőtt pedig más emberek pénzére van szükségük ahhoz, hogy ne kényszerüljenek felhagyni a gazdálkodással. Valójában egy farmer mellett egy bankárra, egy traktorra meg egy műtrágyavegyészre is szükség van annak a 75 embernek a táplálásához. Ilyen átfogó meghatározásban a mezőgazdaság Amerika legnagyobb munkaadója és leghatalmasabb gazdasági ágazata, amely 1983-ban a 3 trillió dolláros nemzeti össztermék 22 százalékát adta.

Az amerikai farmerek szeretik hinni, hogy ők egy változatlan pionírszellem megtestesítői. A gazdálkodás azonban szüntelenül változik. A farmerek száma az 1935-ös 6,8 millióról

mára 2,4 millióra zsugorodott. És bármily hihetetlennek tűnik is, a hivatalosan farmerként elkönyvelt polgároknak csupán fele teremti elő jövedelmének több mint a harmadát gazdálkodásból: a többi eladja néhány száz acre (1 acre = 0,405 hektár) termését, de más munkából tartja fenn magát. A Közép-Nyugat kukorica- és búzaövezetében azonban a legtöbb gazdaság egyetlen jövedelmi forrása azoknak a családoknak, amelyek a gazdaságot viszik (bár nem mindig birtokolják).

A gazdálkodás már régóta tőkeigényes termelőágazat, akárcsak az autógyártás. 1940 előtt egy átlagos farm költségeinek felét tette ki a munkabér — ma csupán a 13 százalékát. Óriási gépek (amelyek ára is óriási) lehetővé teszik, hogy egyetlen család vigyen egy 1000 acre nagyságú gazdaságot, amely évi 400 000 dollár értékű élelmiszer termelésére képes. A vidéki átlagjövedelmek, amelyek valaha a városiaknak csupán kétharmadát tették ki, ma már mindössze egyötödével alacsonyabbak. Mégis, bár a farmerek alkalmazkodóképessége és üzleti szelleme erősödött, semmi sem készítette fel őket az elmúlt 15 év konjunktúraingadozásaira.

Egyszer fenn, egyszer lenn

1980-ban az amerikai farmerek már nyolcadik éve élvezték a páratlan prosperitást. A gazdaságok összjövedelme, 1983-as árakon és figyelmen kívül hagyva a befektetett tőke hozadékát, az 1971-es 130 milliárd dollárról 1979-ben 186 milliárd dollárra emelkedett. Az export és a bevételek 1973-as robbanásszerű bővülése után (lásd az ábrát), amikor a Szovjetunió két kézzel kapott minden szem elérhető kukorica után, az 1970-es évek hátralévő részében igen erős kereslet mutatkozott a gabona iránt. Az árak magas szinten álltak be, és az amerikai termények exportértéke rendkívül gyors ütemben, évi 20 százalékkal nőtt (az 1970-es 7 milliárd dollárról 1980-ban már 41 milliárd dollárra).

1980 óta drámai zuhanás következett be. A farmok összjövedelme 139 milliárd dollárra esett — reálértékben alig többre, mint amennyi a konjunktúra előtt volt. 1984-ben jó, bár nem rekordnagyságú termést takarítottak be; eleget ahhoz, hogy az árak továbbra is alacsonyak maradjanak. A farmerek nem vásárolnak több gépet mint a hatvanas évek elején, és az agrárexport értéke 38 milliárd dollárra esik vissza.

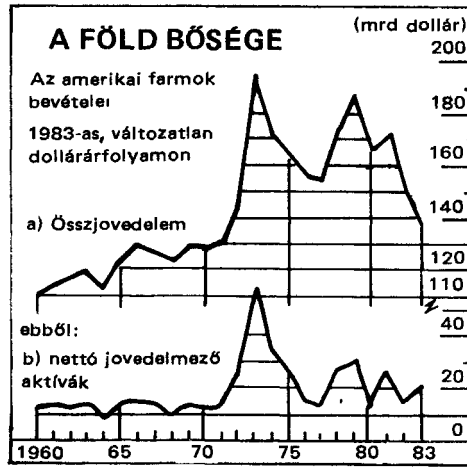

A farmerek nem értik, mi történt velük. Mivel az agrárszektor nagy szeletet jelent a nemzetgazdaságban, logikus fejleménynek tűnt, amikor a gazdálkodás 1981—1982-ben minden más ágazattal egyetemben recesszióba zuhant. De most, hogy a gazdaság többi része már magához tért, a farmerek miért rekedtek meg még mindig a recesszióban? Maguk a farmerek a reaganómiának (reaganomics) nevezett reagani gazdaságpolitikát hibáztatják (bár úgy tűnik, magát Reagant nem). Mivel komoly kölcsönökre támaszkodnak, s nagy arányban szállítanak exportra, a fellendülés két bökkenője — a hatalmas költségvetési deficit, amely felnyomja a kamatokat, s az erős dollár — különösen érzékenyen érintette őket. Ez igaz, de a dolognak ez csak az egyik oldala. Mint az 1970-es évek bebizonyította, az agrárszektor nem a gazdaság egészével azonos ütemben mozog (lásd az 50. old bal oldali ábráját). A farmerek — és a mezőgazdasági politika irányítói — nem tanultak 1970—1984 leckéjéből.

Az 1970-es évek agrárkonjunktúrája megváltoztatta az amerikai gazdálkodás jellegét. Növekedési ágazattá vált: mintegy 70 000 35 éven aluli ember vásárolt vagy örökölt farmot. Mi-

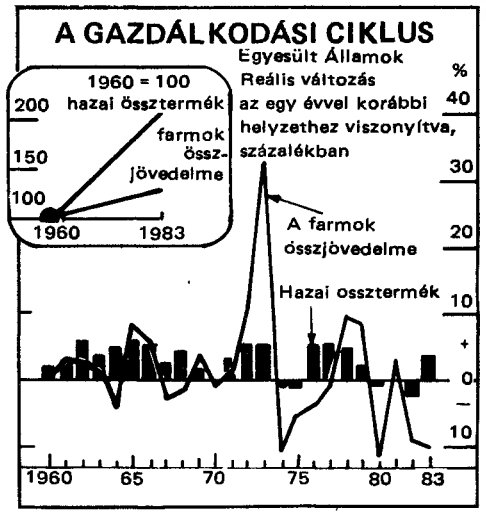

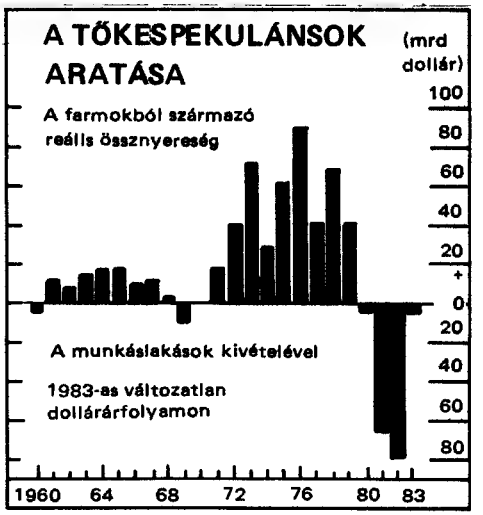

The Economist

denekelőtt azonban e folyamatot az jellemezte, hogy rendkívüli mértékben megnőtt az alapvető mezőgazdasági tőkejószág — a föld — értéke. 1970 és 1981 között egy acre megművelhető földterület ára a 300 dollár alatti értékről 1700 dollárra emelkedett, a legjobb földeké pedig acre-enként a szédítő 4000 dollárra.

A farmok ilyetén drágulását rendszerint olyan sajnálatos inflációnak tekintik, amely lefölözte az 1970-es évek folyamán képződött vagyontöbbletet. A farmerek rámutatnak, hogy az a jövedelem, amelyet egy tipikus farm évente termel, annak piaci értékének csupán 2 százaléka. Ez a hozadékráta semmivel sem magasabb, mint 1979-ben volt — sőt 1974 és 1979 között még esett is —, s ez arra mutat, hogy a gazdálkodás a konjunktúra éveiben sem lett nyereségesebb tevékenység. Egy most 500 000 dollár értékű gazdaság átlag 10 000 dollárt hoz egy évben, azaz 40 000 dollárral kevesebbet, mint ha az 500 000 dollárt a bankba tették volna.

A növekvő agrárvagyon azonban két formát ölthet: lehet készpénz, vagy megjelenhet a földárak emelkedésében. Az 1970-es években az összhozadékráta átlagosan 8 százalék volt. A farmerek megnövekedett vagyonuknak csupán negyedét kapták nagyobb jövedelem formájában; a többi a magasabb földárakból adódott. Ettől távolról sem vált veszteségessé a gazdálkodás — éppen ellenkezőleg, minden tekintetben a Silicon Valley* egy autójavító cégéhez vált hasonlatossá. A jövedelmek emelkedtek, ezért az alapvető tőkejószág értéke is ezzel arányosan növekedett; ezért e tőkejószág közvetlen hozadékrátája alacsony volt, mivel a farmerek — teljesen logikusan — azt várhatták, hogy a jövedelmek továbbra is emelkedni fognak. 1980-ra, amikor a jövedelem hozadékrátája alábbszállt, a földárak már olyan magasságot értek el, ahol visszatükröztek a gazdálkodás egész megnövekedett jövedelmi erejét.

A gazdálkodás így azonban olyan szörnyé vált, amely megkövetelte, hogy a jövedelmek továbbra is emelkedjenek, ezt aztán visszaforgatták a földárakba. A jobb oldali ábra mutatja a tőkefelértékelődést — a jórészt a földárak által meghatározott agrárvagyon átfogó mértékét — az 1970-es évek alatt. 1971 és 1979 között az amerikai farmok összértéke szédületes mértékben, 465 milliárd dollárral nőtt. Visszatekintve, ma már világos, hogy az ilyesfajta tőkegyarapodás csupán akkor folytatódhat, ha a jövedelem és a földárak párhuzamosan emelkednek. Ahhoz, hogy fennmaradjon az 1970-es évek átlagosan 8 százalékos összhozadékrátája, a bruttó farmjövedelemnek reálértékben évi mintegy 37 milliárd dollárral kellett volna emelkednie az

* Szilícium Völgy: az amerikai számítástechnika fellegvára. — *N. Sz. szerk.*

1980-as években. Ehelyett azonban csökkent.

Amikor 1981-ben a szövetségi jegybank szerepét betöltő Federal Reserve nyíltpiaci bizottsága emelte a kamatlábakat, éppen akkor, amikor az amerikai exportbevételek hanyatlóban voltak, ez csaknem katasztrofális következménnyel járt. A farmjövedelmek 31 milliárd dollárral estek vissza 1981—1983-ban. A földárak egyes körzetekben közel 25 százalékkal zuhantak az 1981 közepén mért csúcspontokhoz képest, és az amerikai farmok összértékét 149 milliárd dollárral apasztották.

A talaj kimerülése

A gazdálkodáshoz mindig szükség van némi kölcsönre; ma azonban az amerikai farmerek összességében több pénzzel tartoznak, mint Brazília és Mexikó együttvéve. Az agráradósságok könyörtelen emelkedése az 1970-es, nem egészen 50 milliárd dolláros értékről az 1984-es 190 milliárd dollárra úgy követte a földárak emelkedését, mint gyilkos az áldozatát. A föld egyszerre oka is annak, hogy miért veszik fel kölcsön a pénz felét, a maradék túlnyomó részének pedig velejárója. A bankok a megművelt föld rohamosan emelkedő árának láttán törték magukat, hogy többet kölcsönözhessenek ki; a farmerek pedig az alacsony kamatlábak és az adókedvezmények láttán törték magukat, hogy kölcsönt vehessenek föl.

Földet állandóan adnak-vesznek Amerikában. Mítosz, hogy a „családi gazdaság" Közép-Amerika gerince — az ország megművelt földterületeinek a felét bérlik, s az 1970-es évek eleje óta az összes mezőgazdasági területek mintegy harmada cserélt gazdát. Mivel a gazdálkodási tevékenységet továbbra is jórészt családok űzik, bár tulajdonosként már jóval kisebb szerepet töltenek be, csupán földvásárlással lehet betörni a tulajdonosgazdálkodók közé. És mivel minden újabb acre föld költsége „ráterhelhető" a már meglevőkre, még a legcsillagászatibbnak tűnő árak is kompenzálhatók valahogy. Mostanában azonban a magas kamatlábak és az alacsony földárak azt jelentik, hogy a farmerek pénzt veszítenek az újonnan vásárolt földeken. A farmereknek nyújtott kölcsönök kamata általában 2 százalékkal haladja meg a bankközi alapkamatot, így ha az alapkamat 11,75 százalék, akkor a kamatköltség egy acre föld után, amelyet 2000 dollárért vásároltak, évi 275 dollár. Ha mármost a föld hozama 100 bushel (1 bushel = 36,35 liter) kukorica, miközben a kukorica ára bushelenként 2,50 dollár, akkor a farmer még mindig 25 dollárt veszít acre-enként.

A 200 millió dolláros adósság problémájának fő terhe összesen mintegy 300 000 farmerre nehezedik. Nem tartoznak közéjük azok a gazdálkodók, akik — mivel már elég földdel és géppel rendelkeztek vagy mert maradiak voltak — úgy döntöttek, hogy új keletű vagyonuk erejét nem használják kölcsönfelvételre. Azoknak a farmereknek az adóssága, akik a kölcsönfelvétel mellett döntöttek, átlagosan a gazdaságuk értékének a harmadával egyenlő. A legnagyobb problémával ezért azoknak kell szembenézniük, akik az 1970-es években a legtöbb hasznot húzták a gazdálkodás által akkor kínált lehetőségekből.

Emanuel Melichar, a Federal Reserve közgazdásza szerint az összes agráradósságok 83 százaléka a farmerek ama 29 százalékát terheli, akiknél az adósságoknak a vagyonhoz viszonyított hányada meghaladja az átlagot. E farmerek több mint kétharmadának adóssága eléri gazdaságuk értékének 40 százalékát — azt a pontot, ahol a farmerek többet adnak ki kamatok formájában, mint amennyit a termékeiken keresnek. A kamatok ma magasabbak, mint 1983 novemberében voltak, amikor a farmerek az 1984-es év termésére kölcsönöket kezdtek felvenni. Az árak ugyanakkor viszont estek. A szójababé például a júniusi bushelenként 8 dollárról mostanra 6 dollárra csökkent; a kukoricáé 3,25 dollárról 2,80 dollárra.

1981 óta mintegy 20 000 gazdaságot árvereztek el. A bankok és más hitelezők elrémülnek a farmerek készpénzügyei láttán. Bár az agrárkölcsönök három fő forrása — a kormány kezelésében működő Farmerotthon Hivatal (FmHA), a szövetkezeti alapon működő agrárhitelrendszer és a magánkézben levő vidéki bankok — po-

zitív mérleggel lépett a recesszióba, az 1984-es termést legtöbbjük a farmerek utolsó esélyének tekinti arra, hogy vissza tudják fizetni adósságaikat. Nem engedhetik meg maguknak, hogy ne ezt tegyék: az FmHA 22 milliárd dollárnyi kölcsönkinnlevőségeinek csaknem 30 százaléka késedelmes tartozás. Összehasonlításul: amikor 1984 elején a Continental Illinoist állami kézbe kellett venni, a bank adósságainak mindössze 7 százaléka tartozott e kategóriába.

Ha az agrárgazdálkodás egy vállalat lenne, akkor a csődtörvény 11. cikkelye alapján védelmet kérhetne a hitelezői elől. Harcias érdekcsoportok szerveződnek annak megakadályozására, hogy az ingatlanok dobra kerüljenek, fennen hirdetve: „meg kell védeni a családi farmot". Felvetődik azonban a kérdés: miért kell megvédeni az amerikai farmokat?

Világbajnokok

Az egyik válasz: valószínűleg a világ egyetlen más tája sem olyan alkalmas gabonatermesztésre, mint az amerikai Közép-Nyugat. Illinois zsíros felső humuszrétege helyenként egylábnyi vastag (1 láb = 30,48 centiméter) — az a fajta talaj, amelyet akkor kapunk, ha 100 000 évig rothad bele a fű. Iowában egyetlen tavaszi napon 1 millió acre területen lehet kukoricát és szójababot elvetni. Bushelenként mindössze 20 centbe kerül a gabona szállítása végig a Mississippin a Mexikói-öböl kikötőibe, hogy azután onnan szállítsák tovább a világ minden részébe.

Az amerikai farmerek emellett már bebizonyították hatékonyságukat. Bár van néhány 2000 acre-es vagy afeletti nagybirtok a Közép-Nyugaton — és ezer meg ezer 200 acre alatti kisbirtok —, az agrártermékek értékben több mint kétharmadát az a 300 000 farmer adja el, akik átlagosan 500 acre-en gazdálkodnak. Durván számítva 6 dollárba kerül egy bushel szójabab előállítása Amerikában, ahol a kamatok és a földárak igencsak magasak, Brazíliában viszont, ahol a földet gyakran ingyen adják, a hiteleket pedig szubvencionálják, 7 dollárba.

A préri gazdálkodói ezekkel a dolgokkal kapcsolatban úgy érzik, hogy életük egy csapásra jobbra fordulhatna, ha két dolog közül legalább az egyik megváltozna. Először is, ha gyengülne a dollár. Amerika, amely az általa termelt gabona kétharmadát exportálja, teret veszít a világpiacon az olyan országokkal szemben, mint Brazília, mivel a dollár ereje lemorzsolja komparatív előnyét. Az amerikaiak régóta panaszkodnak amiatt, hogy az EGK közös agrárpolitikája azt jelenti: a közös piaci országok csupán súlyos szubvenciók révén képesek külföldön eladni. Az 1984-es betakarítás idején, amikor a dollár kilenc francia frankot ért, a szubvenció eltűnt. A francia búzatermelő gazdaságok termelési költségei mégsem csökkentek a kansasiakhoz képest. A rejtély nyitja az árfolyamokban van.

A másik megoldás a farmerek szerint az lenne, ha felfutna a gabonaexport. Az 1970-es évek konjunktúráját minden másnál inkább fűtötték a nagyarányú szovjet gabonavásárlások. Most azonban világszerte fölös kapacitások vannak a mezőgazdaságban, s ez Amerikát, a világ gabonapiacának legnagyobb szállítóját érinti a legsúlyosabban. Akárcsak Szaúd-Arábia az olajpiacon, amikor a világkereslet nő, ő aratja le az előnyök túlnyomó részét. De amikor csökken a kereslet, ő viseli annak fő terhét is. Idén, jóllehet a Szovjetunió rekordmennyiségű, 50 millió tonna gabonát fog importálni, a világ összes gabonaexportja csupán 1 millió tonnával haladja meg az 1980-as szintet, mivel a legnagyobb importőrök közül néhány — így Kína, India és Mexikó — növelte a hazai élelmiszernövény-termelést.

Ilyen körülmények között az amerikai farmerek többet termelnek, mint amennyi előnyös a számukra — azaz többet, mint amennyit olyan áron tudnak eladni, amely még tisztes jövedelmet hozna nekik. A fölös kapacitások legdrámaibb példáját az olyan cégek traktor- és kombájngyártó üzemei szolgáltatják, mint a John Deere, amely kapacitásainak csupán 55 százalékát használja ki, vagy az Archer Daniels Midland, a világ egyik legnagyobb élelmiszer-feldolgozó cégének használaton kívül helyezett üzemei. Ennél jelentősebb fölös kapacitások vannak azonban kinn a földeken, bár ott ezt nehezebb mérni. 1960-ban,

mondja az Oklahoma State Universityn dolgozó Luther Tweeten, a fölös kapacitás a termelés 4,5 és 11 százaléka között mozgott; a különbség most minden bizonnyal sokkal nagyobb amiatt a pénz miatt, amely az 1970-es években a gazdálkodásba ömlött.

Az amerikai agrártermelés az elmúlt két évtizedben átlag évi 2,5 százalékkal nőtt, és a Gazdálkodók Szövetsége, a legnagyobb farmerszakszervezet számításai szerint semmi okunk azt hinni, hogy a növekedés — tekintettel a biotechnikai forradalom kilátásaira — ne folytatódhatna továbbra is. De a stagnáló hazai és külső piacok mellett hogyan adhatnák el a többletet a farmerek? A magas kamatok és az alacsony árak mellett hogyan fizethetnék ki számláikat? Más szavakkal, miképpen küzdhetnek meg a saját sikerük problémáival? Ezek a kérdések kezdik gyötörni a farmerek utolsó védelmi vonalát, a szövetségi kormányt.

A mentsvár a szövetségi kormányzat?

A kormánykiadások nem kevésbé fontosak az amerikai farmereknek, mint a közös agrárpolitika az európaiaknak. 1983-ban a szövetségi kormány 20 milliárd dollárt guberált ki a gazdálkodóknak egy sor olyan program keretében, amelyek a teljes agrártermelés mintegy felét érintették. A kongresszus négyévenként hoz törvényt arról, ki kaphat és mekkora összeget. A törvényhozóknak 1985 áprilisában kell ismét döntést hozniuk. Ez az évtized hátralevő részére megszabja majd a gazdálkodás kereteit.

Az amerikai agrárkiadások célja, éppúgy, mint Nyugat-Európában, hogy felnyomják az agrárjövedelmet. Ez háromféle módon történik. A kormány, mondjuk, 2,55 dollárt kölcsönöz a gazdálkodónak minden egyes bushel, általa termelt kukorica után, és ha az ár e szint alá esik, akkor a farmer egyszerűen nem fizeti vissza a kölcsönt, és bushelenként 2,55 dollárt tesz zsebre. Bizonyos termények esetében „irányárat" állapítanak meg, és ha a piaci ár ez alá esik, a gazdálkodói jövedelmet egy adott, a különbségen alapuló arányban kiegészítik. Végül a kormány egyszerűen a maga számára vásárolhat fel terményeket, csökkentve a piacra jutó mennyiséget, s ezáltal emelve az árakat.

Ahhoz, hogy jogosultak legyenek a kormány támogatására, az amerikai farmereknek bele kell egyezniük, hogy korlátozzák a termelésüket. A cél ezzel az egységárak s ezáltal a jövedelmek emelése. Ennek köszönhető, hogy Amerika nem zúdítja rá többlettermelését a világpiacra. Sőt a „kölcsönráta" gyakran világpiaci küszöbárnak bizonyul, s így épp annyira segíti a külföldi gazdálkodókat, mint a hazaiakat.

Az elkövetkező néhány hónapban a farmerek és a politikai döntéshozók erről a megoldásról vitatkoznak majd. Azok a farmerek, akiket nem fenyeget csőd, sürgetik a kormányt, hogy olyan politikát folytasson, amely a külföldi termelőket fogja vissza, nem pedig őket — azaz, hogy csökkentse az irányárakat. A már az adósságaik viszszafizetésével küszködő farmerek nagyobb jövedelemtámogatást fognak kérni, hogy elkerülhessék a csődöt. Mit kellene tenni?

● **Önerőre támaszkodás.** Először is, a gazdálkodók többet tehetnének önmaguk megsegítésére. Csökkenthetnék a földjükben lekötött pénz mennyiségét, ha gépeiket bérelnék, ahelyett, hogy birtokolják, vagy ha kevésbé tőkeigényes gazdálkodási módszereket alkalmaznának — például ritkábban vagy egyáltalán nem szántanának. Csökkenthetnék függőségüket egyetlen terménytől azzal, hogy többféle kultúrával foglalkoznak; Illinois és Iowa nagy része jelenleg úgy néz ki, mint egyetlen roppant kukorica- és szójababmező. Felhajthatnának olyan gazdag embereket, akik lehetőséget keresnek arra, hogy kibújhassanak az adózás alól, s így hajlandók veszteséges vállalkozásokba fektetni. Ez a javaslat talán megrökönyödést kelt a függetlenségére büszke farmernépesség körében, de még mindig jobb, mint tönkremenni.

A farmerek nagyobb erőfeszítéseket tehetnének, hogy termékeiket eladják. A mezőgazdasági opciós ügyletek, amelyek novemberben indultak be, lehetővé teszik a farmerek számára, hogy a termést még lábon értékesítsék. Akárcsak a határidős ügyletek, ezek is egyfajta biztosítást kínálnak az árak csökkenése ellen, de nem gátolják meg

a farmert abban, hogy részesedjen a haszonból, ha az árak emelkednek. Túl sok farmer tekinti egyfajta kommunista összeesküvésnek a chicagói árutőzsdét.

● **Adósságelengedés.** 1984 szeptemberében a kormányzat adósságátütemezési javaslattal állt elő. Ha a kölcsönnyújtók hajlandók leírni egy farmer kölcsönének 10 százalékát, akkor a kormány garanciát nyújt a fennmaradó hányadra egy erre a célra elkülönített 650 millió dolláros alapból; továbbá lehetővé teszi az FmHA számára, hogy az olyan farmereknek, akiket hosszú távon jó ügyfélnek tekintenek, ötévi kamatot elengedjen (ennek költségeit 700 millió dollárra becsülik). Marvin Duncan, a farmövezet központi bankjának, a Kansas City-i szövetségi tartalékbanknak alelnöke úgy számítja, hogy ez van olyan jó politika, hogy megéri akár még többet is kiadni rá.

● **Az ártámogatások visszafogása.** Az intervenciós árak visszafogása hozzásegítené Amerikát, hogy visszanyerje a világpiacon elvesztett pozícióit, bár a dollár értékének csökkenése valószínűleg nagyobb hatást gyakorolna. Ha minden igaz, Amerikában a legalacsonyabbak a világon a termelési költségek — tehát a farmerek hosszú távú érdeke, hogy minél több torzulást szüntessenek meg a világpiacon — beleértve azokat is, amelyeket magának Amerikának a politikája idézett elő.

A kormány által nyújtott árszubvenciók visszafogása nagyobb termelést, alacsonyabb árakat és, meglehet, a farmerek számára alacsonyabb jövedelmet jelentene. A fő eredmény azonban az lenne, hogy szűkítené más exportőrök profitlehetőségeit, és — az EGK esetében — növelné a veszteséget minden egyes tonna exportált termék után. Ha a szövetségi kormány a nagy exportőrökre akar pénzt költeni, akkor ennek valószínűleg az lenne a leghatékonyabb módja, ha lehetővé tenné, hogy a külföldi vásárlók olcsó kölcsönökhöz jussanak — bár az ilyesfajta exportszubvenciók költséges kereskedelmi háborút robbanthatnak ki éppen akkor, amikor Amerika kampányt folytat annak érdekében, hogy az agrártermékek világkereskedelmét is a szokásos kereskedelmi szabályoknak vessék alá.

● **A jövedelemtámogatás lefaragása.** Döntően fontos, hogy az 1985-ös agrártörvény ne jövedelmek támogatásával próbálja megoldani a mezőgazdasági recesszió gondját. Ez ugyanis nem érintené az amerikai agrárgazdálkodásban beállott recesszió központi problémáját. Ez a gond ugyanis nem az alacsony jövedelmekben, hanem a földárakban rejlik. Csökkenésük dacára, a befektetett tőke jövedelemhozadéka magasabb, mint a konjunktúra előtt volt, ami arra utal, hogy a földárak még mindig túl magasak. Ha a farmereknek pénzt adnak, azzal nem oldanak meg semmit, minthogy e pénz egyenesen a bankárok zsebébe vándorolna. Sőt még súlyosbítaná is a problémákat, mert ha az agrárjövedelmet a kormány támogatja, akkor ezt beszámítva a földárak igazodni fognak hozzá — azaz nem esnek eléggé.

Hogyan maradt a felszínen egy farmer?

Terry Schneider szélsőséges példája annak, mit tehetnek az amerikai farmerek annak érdekében, hogy kiássák magukat az adóssághegy alól. 1100 acre-en gazdálkodik az illinois-i gabonaövezet kellős közepén. Földjei túlnyomó részét a lehető legrosszabbkor vette, amikor acre-enként 4000 dollárba került. A kamatlábak emelkedésekor Schneider szembekerült a problémával, hogy miként csökkentse a földjében lekötött tőke mennyiségét, s ezáltal az adósságát. A legradikálisabb megoldást választotta: felhagyott a szántással.

Ez a — „szántásmentes" gazdálkodásnak nevezett — eljárás nem új. Az ország egyes déli területein a farmerek az elmúlt 30 évben szójababot vetettek a földjükbe közvetlenül azután, hogy a nyár elején learatták a téli búzát. Schneider jó pár lépéssel meszszebb ment, mivel kizárólag szójababot vagy kukoricát termel (amelyek évente csak egyszer hoznak termést, s amelyeket egyaránt tavasszal kell elvetni), és mert egyetlen acre földet sem szánt fel, a magvakat közvetlenül abba a talajba juttatva, amely úgy néz

ki, mint egy gondozatlan rét. Ha hosszú távon beválik a dolog — idén próbálta ki először —, Schneider eladhatja az összes drága ekét, és végül is acre-enként 200 dollárral csökkentheti a földjébe befektetett tőkét.

Az eljárásnak vannak hátulütői is: nem alkalmazható kötött, agyagos talajokon (például a Missouri állam déli részén található úgynevezett gombótalajokon), mivel kőkeménnyé válnának, ha nem törnék fel őket. És nagyon oda kell figyelni a gyomnövényekre és rovarkártevőkre, amelyek elszaporodnak a beszántatlan tarlón. Schneider első éve azonban látványos sikert hozott: a föld rekordtermést adott, kukoricából 150, szójából pedig 55 bushelt acre-enként.

Schneider nem elégedett meg ezzel, és gyakorlatilag terménykereskedővé képezte át magát, hogy a lehető legjobb árat kapja a terményeiért. A pajtájában ülve, egy számítógép-terminál és két, a terményárak alakulásáról tudósító vonal segítségével 29 különböző piacon követi nyomon az árakat. Volt olyan idő, amikor hetente 40 órát is eltöltött a terminálja előtt; mostanában erre már jóval kevesebb, 10 óra is elég neki. 1980-ban határidős ügylet keretében háromszor akkora mennyiséget adott el a chicagói árutőzsdén, mint gazdaságának az évi termelése. Úgy számítja, hogy az elmúlt öt évben folytatott ilyesfajta piacfeltáró tevékenységnek köszönhetően 50 cent és 1 dollár közötti összeggel keresett többet minden bushelnyi szóján, mint ha egyszerűen eladta volna készpénzért a farm kapujában.

(Az angol hetilap 1984. december 1-i számából)

USIA

C. WEINBERGER

A katonai erő alkalmazásáról*

(RÖVIDÍTVE)

Milyen körülmények között és hogyan jut el egy olyan nagy demokrácia, mint az Egyesült Államok ahhoz a fájdalmas elhatározáshoz, hogy be kell vetnie katonai erejét érdekeinek védelmében vagy nemzeti politikájának megvalósítása végett?

Egy ország hatalmának vannak megfogható és megfoghatatlan összetevői. Előbbiek közé tartozik a gazdasági vagyon vagy a technikai fölény, utóbbiak közé a morális erő vagy az erős nemzeti akarat. A katonai erő, ha tekintélyes, harcra kész és korszerű, tényleges — és megfogható — hozzájárulás egy nemzet hatalmához.

Mi a konfliktusok elkerülésére törekszünk, miközben erős védelmet tartunk fenn. Mindenkor olyan politikát folytattunk és folytatunk ma is, amellyel keményen dolgozunk a békéért, de felkészülünk arra az esetre is, ha háború lenne. Csakhogy manapság a nyílt konfliktus és a félig rejtett, ellenséges akciók közötti határ annyira elmosódik, hogy nem tudjuk biztosan előre megjósolni, hol, mikor, hogyan és mely irányból jöhet az agresszió. Készen kell tehát állnunk, hogy bármely percben szembe tudjunk nézni a fenyegetéssel, legyen az elszigetelt terrorista cselekmény, gerillaakció vagy akár totális katonai konfrontáció.

A katonai erő alkalmazásának szükségességét akkor, ha egy demokráciát támadás ér és annak puszta léte forog

* Az amerikai hadügyminiszter 1984. november 28-án, az Országos Sajtóklubban elhangzott beszédéből. — *N. Sz. szerk.*

U. S. News and World Report

kockán, soha senki nem vitatta vagy vitatja. A legtöbb demokrácia azonban elveti az erőszak egyoldalú és agresszív jellegű alkalmazását más nemzetek megszállása, meghódítása vagy leigázása céljából. Egy sor más helyzetben, amely a fenti két szélsőség, a katonai erő védelmi és támadó célzatú bevetése között húzódik, továbbra sem eldöntött, milyen mértékben tekinthető elfogadottnak a katonai erő alkalmazása.

Napjaink paradoxona, hogy a békével szembeni legvalószínűbb kihívás — a „szürke övezeti konfliktusok" — jelenti a legnehezebb kihívást, amelylyel egy demokrácia szembekerülhet.

Minthogy igen sokféle veszély lehetőségével állunk szemben — burkolt támadástól, terrorizmustól és felforgatástól kezdve a nyílt megfélemlítésen keresztül a durva erőszakig —, nehéz megjelölni a válasz megfelelő szintjét. A rugalmas reagálás nem azt jelenti, hogy bármilyen válasz megfelelő. Ha azonban megszületett a döntés az erő bizonyos szintű alkalmazásáról és a cél is világosan megfogalmazódott, kormányunknak egyértelmű megbízással kell rendelkeznie, hogy véghez vigye a döntést egészen addig, amíg a célt el nem érte. És ezt is nehéz megvalósítani.

Jelenleg sok vita folyik arról, hogy a kormányzás melyik ágának hatáskörébe tartozik ennek a megbízásnak megfogalmazása és a döntés meghozatala az erő alkalmazásáról. Az 1970-es évektől a kongresszus sokkal aktívabb szerepet követelt magának a külpolitika alakításában és a katonai erők külföldön történő alkalmazásának döntési folyamatában, mint amilyet korábban megfelelőnek és gyakorlati szempontból helyesnek tartottunk. Ugyanakkor nem volt és nincs is meg a részéről az ennek megfelelő felelősségvállalás a katonai erő bevetését érintő döntések következményeiért.

Ha nem is akarjuk elhárítani vagy megoldani a világ minden konfliktusát, tisztában kell lennünk azzal, hogy mint nagyhatalomra, olyan mértékű felelősség hárul ránk, olyan jelentősek az érdekeink, hogy kevés zűrzavaros térséggel kapcsolatban engedhetjük meg magunknak, hogy ne törődjünk vele. Ezért készen kell állnunk arra,

hogy a legkülönbözőbb módon tudjunk hozzáállni a legkülönbözőbb fajta válságokhoz — kezdve a helyi zavargásoktól a globális konfliktusig. Jobban szeretnénk, természetesen, ha minden konfliktust már a kezdeti szakaszában korlátozni és ellenőrizni tudnánk — ehhez azonban katonai erőinket a megfelelő időben kell bevetnünk, és teljes támogatást és felkészítést nyújtva számukra még bevetésük előtt, hiszen e nehéz döntések nagy részét rendkívül gyorsan kell meghozni.

Sokan gondolják azt nálunk, hogy mindig el lehet kerülni a nehéz döntéseket. Egyesek teljesen elhessegetik maguktól azt a kérdést, vajon bármilyen erőt, bármikor fel lehet-e majd használni külföldön. Ők az első világháború utáni izolacionizmushoz való visszatérés hívei. A másik véglet azoknak az álláspontja, akik szerint minden konfliktusba be lehet vonni a katonai erőt. Síkraszállnak a katonai erő korlátozott alkalmazása mellett is, egyszerűen azért, mert azt hiszik, ha bármilyen nagyságrendű amerikai erő jelen van, az majd valahogy megoldja a problémát.

Sem az egyik, sem a másik véglet nem nyújt számunkra tartós vagy megnyugtató megoldást. Az első — a szükségtelen tartózkodás — odavezetne, hogy végül is kivonnánk magunkat olyan nemzetközi eseményekből, amelyekre a szabad nemzeteknek szükségük van, hogy megvédjék érdekeiket az erő agresszivitásával szemben. Lemondanánk felelősségünkről mint a szabad világ vezetője, amelyet többé-kevésbé ránk erőszakoltak a második világháború után. A merev elszigetelődés sokkal veszélyesebb helyzetet teremtene az Egyesült Államok számára: szövetségesek nélkül maradnánk szemben számos ellenséges vagy semleges országgal.

A második lehetőség — erőink csaknem megkülönböztetés nélküli alkalmazása diplomáciai erőfeszítéseink szabályos és szokványos részeként — olyasfajta itthoni káoszba sodorna bennünket, amilyet a vietnami háború alatt éltünk át, s mindezt anélkül, hogy elérnénk azt a célt, amelyért erőinket bevetettük. Veszélybe sodornánk a sikeres demokráciák alapvető elemét: a fő céljaink melletti általános támogatást, illetve az e célokkal való általános egyetértést.

Ha úgy alakítanánk a politikát, hogy nem lenne világos, mit is remélünk elérni, általa magunkra vonnánk katonáink megvetését, akik érthetően ellenállnának azzal szemben, hogy „felhasználjuk" őket — a szó minden

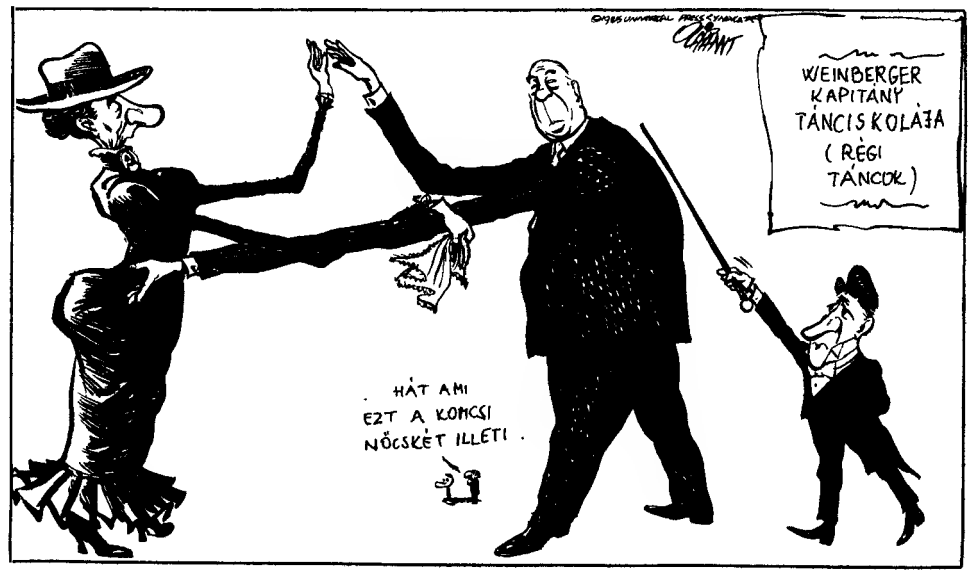

International Herald Tribune

„Túlontúl meghitt és sokatmondó ez a pozitúra, Mr. Shultz — kissé távolabbra egymástól, kérem."

értelmében — alkalomszerűen és a teljes támogatás nélkül. Ez végül morálju k romlásához és hatékonyságuk csökkenéséhez vezetne olyan harchelyzetekben, amelyekben győzniük kellene. S ha a katonák nem bíznak a polgári vezetésben, csökkenne a katonának jelentkezők száma, s félek, vége szakadna a teljesen önkéntes szolgálati rendszernek és vissza kellene térnünk a kötelező katonai szolgálathoz, elhintve az olyasfajta lázongás és elégedetlenség magját, amely annyira tönkretette az országot az 1960-as években.

Amikor folytatjuk Amerika katonai elrettentő képességének erősítését, nehéz kihívásokkal kerülünk szembe. Olyan korszakba léptünk ugyanis, amelyben a béke és a háború közötti határvonal kevésbé élesen rajzolódik ki. Az ellenség kiléte ma sokkal kevésbé egyértelmű.

A második világháború után a hadviselésnek egy bonyolultabb formája alakult ki, amelynél az esetek többségében az ellenség arcát álarc fedte el. A területi terjeszkedést közvetve is meg lehet valósítani — megbízott hatalmak útján, „helyettes" erőkkel, amelyeket távolról segítenek és látnak el tanácsokkal. Egyes konfliktusokra a nemzeti felszabadítás nevében került sor. Ám még gyakrabban az ideológia vagy a vallás jelenti a szikrát, amely meggyújtja a kanócot.

Világunkban, amikor a percek is számítanak, soha nem látott szükség van a határozott vezetésre. Bármilyen konfliktusról vagy fenyegetésről legyen is szó, képesnek kell lennünk annak gyors eldöntésére, veszélyezteti-e az adott konfliktus vagy fenyegetés az Egyesült Államokat vagy szövetségeseink létfontosságú érdekeit. S amennyiben igen, meg kell adnunk a megfelelő választ.

A jelenkori történelem ugyanakkor bebizonyította, hogy nem vállalhatjuk magunkra egyoldalúan a világ védelmezőjének szerepét. Míg jelentős mértékű gazdasági és katonai segítséget adhatunk és kell is adnuk szövetségeseinknek, ha szükségük van rá, és segítenünk kell őket, hogy olyan erőket tartsanak fenn, amelyekkel el tudják hárítani az ellenük irányuló támadásokat — általában az ő erőiket vagy akaratukat nem pótolhatjuk a sajátunkkal.

Csak akkor szabad csapatainkat harcba vetnünk, ha erre feltétlenül szükség van, mert saját létfontosságú nemzeti érdekünkről van szó. Más szuverén országok feladatát saját területük megvédésére nem vállalhatjuk magunkra — az ő határozott felkérésük nélkül —, ha saját szabadságunkat nem fenyegeti veszély.

Voltak az utóbbi időben olyan esetek, amikor szükségét láttuk, hogy csatlakozzunk csapatainkkal más országok erőihez a béke megvédése érdekében. Csapatokat küldtünk a Sínai-félszigetre és Libanonba, de kizárólag békefenntartó feladattal. Nem kívántuk ezeket az erőket harci feladatokra összeállítani vagy felszerelni — csak önvédelemre fegyvereztük fel őket.

Ha olyan eset adódik, amikor nemzeti érdekeink megkívánják harcos erők bevetését, nem hagyhatunk kétséget eltökéltségük felől. Ha szükség van csapatainkharcba vetésére, harcba kell vetnünk őket, méghozzá elegendő létszámban, és támogatnunk kell őket, olyan hatékonyan és erőteljesen, amennyire erőnkből futja. Amikor harcba vetjük erőinket, egyetlen célunk kell legyen: győzzünk.

Ugyanilyen világos, hogy vannak helyzetek, amelyekben az Egyesült Államoknak nem kell bevetnie csapatait. A háború óta eltelt időszak tanulságait levonva kialakítottam hat szempontot az amerikai harcos erők külföldi alkalmazásának mérlegeléséhez.

Először is, az Egyesült Államok nem küldheti erőit külföldre, hogy harcba vesse őket, csak akkor, ha az adott beavatkozást vagy lehetőséget létfontosságúnak ítéli meg saját nemzeti vagy szövetségeseinek érdekei szempontjából. Ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy előre ki kell jelentenünk — amint ezt 1950-ben Koreával kapcsolatban tettük —, hogy egy adott térség kívül esik hadászati területünkön.

Másodszor, ha úgy döntünk, hogy harci erőinket egy bizonyos helyzetben be kell vetnünk, akkor ezt teljes odaadással és a győzni akarás határozott szándékával kell megtennünk. Ha vonakodunk a céljaink eléréséhez szükséges erők vagy források bevetésétől, egyáltalán ne is vessük be őket.

Persze, ha egy adott helyzetben céljaink eléréséhez csak korlátozott erőre van szükség, nem szabad haboznunk és be kell vetnünk az ennek megfelelő nagyságrendű erőt. Amikor Hitler megszegte a szerződéseket és ismét militarizálta a Rajna-vidéket, talán kevés harci erővel is meg lehetett volna akadályozni a második világháború borzalmait.

Harmadszor, ha erőink külföldi harcba vetése mellett döntünk, szükséges pontosan körvonalazott politikai és katonai célkitűzésekkel rendelkeznünk. Tisztában kell lennünk azzal is, hogy erőink képesek elérni ezeket a pontosan meghatározott célokat. Clausewitz* azt írta: „Senki sem indít háborút úgy — vagy legalábbis senkinek, aki eszénél van, nem lenne szabad háborút indítania úgy —, hogy először ne tisztázná önmagával, mit akar elérni a háború által és hogyan kívánja megvívni ezt a háborút."

Lehet, hogy a háború ma más, mint Clausewitz idejében, de továbbra is döntő, hogy meglegyenek a jól megfogalmazott célok és az egységes hadászat. Ha elhatároztuk, hogy nemzeti érdekeink szempontjából szükség van egy harci feladat végrehajtására, olyan erőket kell odaküldenünk, amelyek képesek e feladatot elvégezni — nem pedig olyan erőt kijelölni a harci feladatra, amelyet békefenntartás céljára alakítottunk ki.

Negyedszer, céljaink és a bevetett erők — azok nagysága, összetétele és felkészítettsége — egymáshoz való viszonyát újra meg újra kell értékelni és ha szükséges, kiigazítani. A feltételek és a célok egy konfliktus folyamán állandóan változnak. S ha ezek módosulnak, a harci követelményeknek is változniuk kell. Mindig lebegjenek szemünk előtt a fő kérdések: „Nemzeti érdekünket szolgálja ez a konfliktus?" „Megkívánja nemzeti érdekünk, hogy harcoljunk, hogy fegyveres erőszakot alkalmazzunk?" Amennyiben a válasz a kérdésekre „igen", akkor győznünk kell. Ha a válasz „nem", nem szabad, hogy harcoljunk.

Ötödször, mielőtt az Egyesült Államok beveti harci erőit külföldön, nagyjából bizonyosnak kell lennünk benne, hogy az amerikai nép és annak választott képviselői a kongresszusban támogatni fognak bennünket. Ez a támogatás csak úgy szerezhető meg, ha őszintén feltárjuk, milyen veszély fenyeget bennünket: a támogatást nem lehet megtartani állandó és szoros konzultációk nélkül. Nem hadakozhatunk otthon a kongresszussal, miközben csapatainkat külföldön arra kérjük, nyerjenek meg egy háborút, vagy — ahogyan ez Vietnam esetében is történt —, hogy ne győzzenek, csupán legyenek ott.

Végül, az amerikai erők bevetéséhez csak a legvégső esetben nyúlhatunk.

Úgy vélem, hogy a fenti szempontok alapján könnyebben el lehet majd dönteni az elkövetkező hónapokban és években, hogy bevessük-e csapatainkat vagy ne. Soha ne tévessze senki sem szem elől, hogy ha egyszer a csapatok harcba vetése mellett döntünk, ezeket az erőket teljes nemzeti akaratunkkal támogatnunk kell annyi ideig, amennyire szükségük van, hogy győzzenek. Olyan célok legyenek előttünk, amelyek egyértelműek és amelyeket a polgárok lehető legnagyobb része támogat. És ezeknek a céloknak döntő fontosságúaknak kell lenniük az Egyesült Államoknak mind szabad nemzetnek fennmaradása szempontjából csakúgy, mint világhatalmi feladataink szempontjából. Legyünk előrelátóak, hogy megérezzük, mikor lehet láthatóan kis eseményekre történő azonnali és erőteljes reagálással elejét venni esetleg később szükségessé váló, nagy erejű válaszoknak.

Sok esetben ezeknek a szempontoknak az alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy nem megfelelő a harcos szerep. Ezt azonban ne értelmezze úgy, hogy amit én most mondok, az lemondás Amerika saját állampolgáraival és szövetségeseivel szemben vállalt felelősségéről. Annak jeleként sem szabad ezeket a megállapításokat felfogni, hogy ez az ország vagy ez a kormányzat nem akarja erőit harcba vetni külföldön. Senkinek ne legyenek illúziói, ha egyszer létfontosságú érdekeinkről van szó, igenis készek vagyunk harcolni és eltökélt szándékunk, hogy ha már egyszer harcolunk, győznünk is kell.

Véleményem szerint ezeknek a

* Carl von Clausewitz (1780—1831) · porosz tábornok, a Napóleon elleni háboruk egyik vezetője, kiváló hadi elméleti író. Fő művéből való az idézet. — *N. Sz. Szerk.*

szempontoknak gondos mérlegelésével elejét lehet venni annak, hogy valamely konfliktust olyan fokozatos megközelítéssel kezeljük, amely majdnem mindig egyenlő a nem megfelelő nagyságrendű erő bevetésével. S ha ezeket a szempontokat megvizsgáljuk, könnyebben elkerülhetjük azt is, hogy akaratunk ellenére belesodródjunk valamilyen végtelen ingoványba, holott nemzeti érdekeink szempontjából nem is lenne döntő fontosságú, hogy háborút folytassunk.

Ilyen politika és elvek megvalósításához határozott vezetésre van szükség a végrehajtó hatalom és a törvényhozás területén egyaránt, mint ahogy szükség van a közvélemény szilárd és tartós támogatására is.

(Az amerikai tájékoztató iroda 1984. november 29-i anyagából)

TANULSÁGAI MÁIG HATÓAK!

P. P. Szevosztyjanov

NAGY MEGPRÓBÁLTATÁSOK ELŐTT

A Szovjetunió külpolitikája 1939. szeptembertől 1941. júniusig

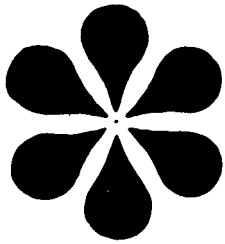

360 oldal
Ára: 48,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

L. BAGRAMOV

A fejlődő országok élelmezési gondjai

(RÖVIDÍTVE)

Ha az új nemzetközi gazdasági rendet abból a szempontból nézzük, hogyan segíthetné elő a világ élelmezési problémáinak megoldását, kiderül, hogy radikálisan meg kell változtatni az egész nemzetközi tőkés munkamegosztást általában, a mezőgazdaságban pedig különösen. De milyen irányúak legyenek ezek a változások?

A nyugati, mindenekelőtt az amerikai közgazdászok között erőteljesen hallatják hangjukat azok, akik szerint nincs semmi rossz abban a jelenlegi tendenciában, hogy bővül a fiatal államok élelmiszerimportja; éppen ellenkezőleg, ezt teljesen törvényszerűnek tartják, mivel a nyugati exportáló országok élelmiszer-termelésének „viszonylagos fölénye" és egy kialakuló nemzetközi munkamegosztás előnyei tükröződnek benne. Így például T. Josling professzor, a Stanford Egyetem tanára azt állítja, hogy a fejlődő országoknak az élelmiszer-önellátásra irányuló törekvése egyik fő akadálya annak, hogy racionálisan alakíthassák ki a világban a mezőgazdasági termelést, s tartósítja az alacsony hatékonyságú mezőgazdasági termelést, mivel munkaerőt von el a jövedelmezőbb ágazatokból. Nyilvánvaló, hogy Josling akarva, nem akarva, milyen társadalmi megrendelésre dolgozik: hiszen mint írja, a fejlődő országoknak az élelmezési cikkekre irányuló potenciális keresletét örömmel fogadná Észak-Amerika és Ausztrália is. Nyugaton sokan magukévá teszik, illetve továbbfejlesztik ezt a tételt, és úgy vélik, a felszabadult államoknak úgy kell elkészíteniük terveiket, hogy előnyben részesítsék a munkaigényes iparágak fejlesztését, miközben óhatatlanul növelik a főbb élelmiszercikkek importját olyan országokból, melyek termelésük terén „viszonylagos előnyben" vannak.

A „viszonylagos előny" koncepciója azonban mind a mezőgazdasági termelés racionális megosztása, mind a fejlődő országok érdekei szempontjából erősen vitatható. Először is, azok, akik a tőkés világ mezőgazdasági termelésében meglevő mai munkamegosztást védik, ezt nem a világkapitalizmus történelmi fejlődésének produktumaként értékelik, hanem valami megmásíthatatlan, örökre adott dolognak tartják. Pedig a világ tőkés termelésében ma meglevő munkamegosztás nem maradhat változatlan, gyorsan módosul belső és külső tényezőinek alakulásával. Mert vajon húsz-harminc évvel ezelőtt ki merte volna megjósolni, hogy az indiai Pandzsabban a gabonatermelésben jóval magasabb terméseredményeket fognak elérni, mint a híres amerikai Közép-Nyugaton? S vajon kinek a fejében fordulhatott volna meg, hogy Brazília a világ egyik legnagyobb szójatermelőjévé válik, megkérdőjelezve az Egyesült Államok változatlannak hitt monopóliumát?

Másodszor, a tőkés mezőgazdasági termelésben érvényesülő mai munkamegosztás nem pusztán a szabad piaci erők eredménye, sem pedig a „viszonylagos előnyök" elmélet gyakorlati megvalósulása. Maga Josling mondja, hogy a hatvanas évek alacsony világpiaci gabonaárai aligha fedezhették az előállítási költségeket, s megtalálható volt bennük a tőkés állam által nyújtott mezőgazdasági exporttámogatás. Ez azonban nem ellene, hanem mellette szól annak, hogy fejlesszék a fejlődő országok mezőgazdaságát, az állam legtevékenyebb támogatásával.

Harmadszor, s ez különösen fontos, a növekvő élelmiszerexport komolyan akadályozza a fejlődő országok társadalmi és gazdasági haladását. Többségük szűkös valutaforrásokkal ren-

delkezik, amelyeket gépek, berendezések és modern technika importjára kell fordítaniuk.

Negyedszer, az élelmiszercikkek bővülő importja aláássa a fejlődő országok „élelmezési biztonságát". Végül, miként ezt az iráni forradalom amerikai reakciója mutatta, az erősödő függőség az élelmiszerimporttól megnöveli a politikai okokból adódó gazdasági nyomás veszélyét.

Az élelmiszer-önellátást, azaz a fejlődő országok nagy többségének ellátását alapvető élelmiszercikkekkel saját forrásból, egyáltalán nem szabad valamiféle gazdasági elszigetelődésnek vagy autarkiának értelmezni. Ha egy adott térségben gyöngül a tőkés központoktól való függés, ezáltal fokozódik a felszabadult államok közötti nemzetközi munkamegosztás, bővül gazdasági együttműködésük, s a fejlődő világban széles és szilárd bázis képződik az élelmiszer-ellátáshoz. Ezzel összefüggésben hangsúlyoznunk kell, hogy a monokultúrás gazdaság diverzifikálása, az optimális ágazati szerkezettel rendelkező népgazdasági egység kialakítása annak függvénye, hogy lehet-e külföldi valutabeáramlásra számítani, ennek forrása pedig mindenekelőtt az exporttermelés. Más szóval, egy ilyen gazdaság diverzifikálása csakis úgy mehet végbe és úgy is kell történnie, hogy fokozatosan erőteljes exportot fejlesztenek ki, amihez azonban előzőleg fel kell számolni az exportot akadályozó tényezőket.

Az élelmezési stratégia kiválasztásánál sohasem szabad absztrakt sémákat követni; itt maximálisan alkalmazni kell a „konkrét helyzet konkrét elemzését". Nagyon fontos, hogy számba vegyük mind a saját mezőgazdasági forrásokból történő élelmiszerellátás lehetőségeit, mind pedig azt az „árat", amit e lehetőségek realizálásáért fizetni kell.

E tekintetben az egyes fejlődő országok jelentősen különböznek egymástól. Egyesek az agrárszférában gazdag természeti erőforrásokra támaszkodhatnak, amelyek nemcsak a hazai élelmiszer-szükséglet kielégítését teszik lehetővé, hanem az élelmiszercikkek exportját is. Mások viszont szűkölködnek a termőföldben és más agrárerőforrásokban. Vannak, amelyek stabil valutatartalékokkal rendelkeznek az élelmiszerimport fedezésére (pl. az olajtermelő országok); mások (a többség) számára viszont a külföldi valuta beszerzése égető problémává lett. Számos nagy fejlődő ország (pl India, Brazília) sokágazatú ipart és mezőgazdaságot alakíthat ki, mások érdekeinek azonban jobban megfelel egy szűk körű, specializált termelés kifejlesztése. Sok felszabadult ország küszködik olyan problémával, hogy megtalálja az optimális arányt a helyi igények kielégítésére irányuló élelmiszertermelés és ama mezőgazdasági árucikkek exporttermelése között, melyek versenyképesek a világpiacon. Végül, külön csoportot alkotnak azok a fejlődő országok (vagy területek), amelyek lényegében városi, ipari agglomerációk (pl. Szingapúr, Hongkong). Az a tény, hogy az egyes államok élelmezési helyzete különbözik egymástól, nyilvánvalóan más és más élelmezési stratégia kidolgozását követeli meg.

Egy ilyen stratégiának kétségtelenül fontos összetevője a politikai faktor. Az imperialista politika az élelmiszert a zsarolás és a nyomásgyakorlás eszközeként használja föl a fejlődő országokkal szemben. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ma, amikor az imperializmus már nem uralkodik osztatlanul a világban és a szocialista világrendszer egyre növekvő hatást gyakorol a világeseményekre, a fejlődő országoknak nagyobbak a lehetőségeik a független politika folytatására, mint azelőtt bármikor.

Harc „a kizsákmányolás exportja" ellen

Az élelmiszer-probléma megoldásában igen nagy jelentősége van annak, milyen politikát folytatnak a fejlődő országok a transznacionális társaságokkal szemben. Számos felszabadult állam e téren megtette a legradikálisabb lépést: államosította az ültetvényeket, valamint a termékek elsődleges feldolgozását végző vállalatokat. Ily módon a fejlődő államnak már nem kell beérnie a koncessziós összeggel, hanem övé a teljes haszon, amit a nemzeti érdekeket szem előtt tartó beruházási politika megvalósítására fordíthat.

Ugyanakkor a mezőgazdasági termelés gyorsabb növekedéséhez és a

Der Spiegel

hozzá kapcsolódó iparágak fejlesztéséhez égető szükség van valutaforrásokra, ezért folytatni, sőt bővíteni kell az „együttműködést" a külföldi tőkével. A gyakorlat azt mutatja, hogy az agrármonopóliumok, ha tevékenységüket szigorúan kordában tartják, bizonyos fokig segíthetik az éhínség és az alultápláltság leküzdését. A probléma csak az, hogyan szabályozzák a transznacionális társaságok működését, hogyan késztessék egy bizonyos „illemkódex" betartására, miképp használják fel őket a nemzetgazdasági feladatok megoldására.

G. A. Arbatov akadémikus azt mondja: „A tőkekivitel gyakorlat és politika; nem elég, ha leleplezzük és megbélyegezzük. Pozitív alternatívát is kell kínálni vele szemben, meg kell találni a termelés internacionalizálódásának olyan módjait, a nemzetközi munkamegosztás olyan formáit, melyek nem sértik az államok függetlenségét, s nem jelentik a kizsákmányolás importját." Ennek kapcsán megjegyezzük, hogy sok fejlődő ország vegyes

vállalatokat létesít, s ezekben engedélyezi az újonnan érkező külföldi tőke működését. Thaiföldön, Szváziföldön és Szudánban részben államosított ültetvényeken szerveztek ilyen társaságokat. Az indiai törvények szerint az ültetvényes termelésben a hazai tőkének kell dominálnia; Mexikóban külföldieknek nem lehet földtulajdona.

Számos fejlődő országban országos kereskedelmi hivatalokat hoztak létre, melyek felvásárolják a helyi termelők termékeit, majd külső piacokon eladják. Ez jelentősen szűkíti a transznacionális társaságok monopol-profitszerzési lehetőségeit. Sok országban az állam megszervezi a helyi termelők termékeinek feldolgozását és értékesítését (Botswanában, Indiában, Mexikóban, Tanzániában). Az ilyen lehetőségek azonban igen szűkösek a falusi, de különösen a gyorsan fejlődő városi körzetek igényeihez képest. Végső soron a fejlett hazai élelmiszeripar és infrastruktúra hiánya nagymértékben akadályozza, hogy kellő ellenőrzés alatt lehessen tartani a transznacionális társaságokat.

Segítség a mezőgazdaság fejlesztéséhez

A FAO szakértőinek becslése szerint 1980-tól 2000-ig a fejlődő országokban csakis úgy lehet elérni a mezőgazdasági termelés évi 3 százalékos növekedését, ha ez időszakban felhalmozódott tőkebefektetések teljes összege 1162 milliárd dollár. Ha ehhez számítjuk azokat is, amelyeknek a mezőgazdasággal kapcsolatos tárolás, szállítás, a termékek elsődleges feldolgozása érdekében kell realizálódniuk, az összeg eléri az 1690 milliárd dollárt. Ez a becslés nem tartalmazza a falusi infrastruktúra (pl. a villamosenergia-ellátás) fejlesztéséhez szükséges beruházásokat, a műtrágyagyártás, a talajjavítás, a vetőmag-nemesítés, a mezőgazdaságigép-gyártás stb. költségeit, itt még nincs szó a kutatásról, a szakemberképzésről és az agrotechnikai ismeretek terjesztéséről, ami nélkül elképzelhetetlen a mezőgazdaság fejlődése.

De honnan vegyék ehhez a fejlődéshez a feltétlenül szükséges eszközöket? A haladó körök a legkülönbözőbb országokban úgy vélekednek, hogy a nemzeti jövedelem jelentős részét termelési célokra kellene fordítani, azt a pénzt, amely ma eltűnik a földbirtokos arisztokrácia, az uzsorások és a kereskedők zsebében; véget kell vetni a hazai tőke külföldre vándorlásának, államosítani a külföldi tulajdont, korlátozni a külföldi monopóliumok profitját és annak kivitelét, bővíteni a nagy tőkeakkumulációs lehetőségű állam gazdasági funkcióit.

Mindebből természetesen nem az következik, hogy a fejlődő országoknak ne lenne szükségük nagy külföldi kölcsönökre. A mezőgazdaság fejlesztésének támogatása fontos része az új nemzetközi gazdasági rend bevezetésére vonatkozó akcióprogramnak, az ENSZ-közgyűlés VII. speciális ülésszakán hozott határozatnak és fontos témája sok más nemzetközi fórumnak. Az ENSZ-nek és szervezeteinek dokumentumaiban meghatározták annak a pénzügyi és másfajta segítségnek a méreteit, amelyet a felszabadult országok mezőgazdaságának fejlesztéséhez nyújtani kell, majd ennek kapcsán rámutattak a következőkre.

1. Legelőször is az égető élelmiszerhiánnyal küzdő országokat kell segíteni úgy, hogy hazai élelmiszer-termelésük évente legalább 4 százalékkal növekedjék.

2. Fokozni kell az előnyös feltételű segítségnyújtást.

3. Növelni kell a segítségnyújtást több ország összefogásával.

4. Számításba kell venni „a mezőgazdasági termelési tényezők" egész komplexumát, azaz előnyös feltételekkel rendelkezésre bocsátani műtrágyát és talajjavító szereket (továbbá segíteni a fejlődő országokat ilyen gyártókapacitások kiépítésében), juttatni kell betegségeknek és kártevőknek ellenálló, nagy terméseredményű vetőmagvakat (és segíteni a hazai vetőmagalap képzését), javítani az állatszaporulatot, az öntöző berendezéseket, a mezőgazdasági munkák gépesítéséhez gépeket szállítani stb.

5. Közre kell működni az agrotechnikai kutatások fejlesztésében, a mezőgazdasági ismeretek terjesztésében.

Figyelemre méltó jelenség, hogy a nyugati világ politikusai egyre jobban sürgetik az afroázsiai és a latin-ame-

rikai országok mezőgazdaságának fejlesztését célzó segítség fokozását. Így járnak el egyebek között azok az amerikai szakemberek is, akik a világban tapasztalható éhség tanulmányozására létesített elnöki bizottság jelentését készítették. „Nyomós erkölcsi és gazdasági okok, valamint nemzetbiztonsági megfontolások alapján az Egyesült Államoknak azon kell lenni, hogy a fejlődő országokhoz fűződő viszonyrendszerének középpontjába az éhség leküzdését állítsa."

A Nyugat által a mezőgazdaság fejlesztésére előterjesztett általános segítségnyújtási stratégiának, mint a gazdasági segítségnyújtásnak általában, több feladata van: serkenteni a magántőkének a felszabadult államokba irányuló beruházásait, áru- és szolgáltatásexportját; kiterjeszteni a mezőgazdaságban a kapitalizmus társadalmi bázisát; a függés újabb szálaival magukhoz láncolni a fejlődő országokat; csökkenteni a társadalmi és politikai feszültséget, mely ezekben az országokban gyakran a nyugati hatalmak ellen fordul.

Önként adódik a kérdés: ha a Nyugat azért vállalkozik a segítségnyújtásra, hogy újabb profitokra tegyen szert, erősítse pozícióit a fejlődő országokban és még szorosabban tartsa őket a fejlett kapitalista centrumok függésében, akkor vajon a fiatal államok miért küzdenek a több nyugati segítségért?

A dolog lényege, hogy a tőkés hatalmak, akik adnak és a fejlődő országok, akik kapnak, különbözőképpen értelmezik a segítséget, és más-más célokat követnek vele. Az előbbiek az expanzió fegyverének tekintik, az utóbbiak pedig olyan eszköznek, amely segíti elmaradottságuk leküzdését és függetlenségük megszilárdítását.

Nézzük, milyen dinamikájú s struktúrájú „hivatalos segítségnyújtásban" részesítette a Nyugat a fejlődő országokat! 1975-ben a fejlett tőkés országok és a nemzetközi szervezetek 3,5 milliárd dollárnyi segély nyújtására vállaltak kötelezettséget, 1982-re pedig 7,7 milliárd dollár értékben. E növekedést azonban jelentős mértékben gyöngítette az infláció: 1975-ös változatlan árakon számolva, és figyelembe véve a nemzetközi inflációs indexet, a segítségnyújtásra vállalt kötelezettségeket az adott időszakban mindössze 5,3 milliárd dollár értékben teljesítették.

Az Élelmezési Világtanács 1977-es manilai ülésszakán kijelentették: ahhoz, hogy a fejlődő országok évi élelmiszer-termelése legalább 4 százalékkal emelkedjen, a mezőgazdaság fejlesztésére 1975—1980 között 8,3 milliárd dollár segélyt kell kapniuk (1975-ös árakon), ebből 6,5 milliárdot előnyös feltételekkel. Az 1980—82-es évekig azonban a nevezett két összegnek, a teljesnek és az előnyös feltételekkel nyújtottnak, csak 62, illetve 57 százaléka valósult meg. Ezáltal kétségesek az eljövendő időszakra tervezett mezőgazdaságfejlesztési segélyek realizálódásának lehetőségei is.

Megfigyelhető az is, hogy az utóbbi időben mind a kétoldalú, mind a sokoldalú segítségnyújtásnak csökken az a része, amelyet előnyös feltételekkel adnak. Más szóval, a segélynek egyre nagyobb hányada a kereskedelmi államkölcsön, amely tovább élezi a fejlődő világ külső eladósodásának amúgy is nyomasztó problémáját.

Az élelmiszersegély

Az utóbbi évek tapasztalataiból egyes nyugati kutatók azt a következtetést vonták le, hogy a fejlődő országok érdekében be kell szüntetni az élelmiszersegély, de más segélyek folyósítását is. Három amerikai szakember, Lappé, Collins és Kinley, e nézőpontból vizsgálva az amerikai élelmiszersegélyek problémáját, így ír: „Ha a hangsúlyt az élelmiszersegélyre helyezzük, ezzel elvonjuk a figyelmet arról a folyamatról, amely az éhínséghez vezetett... Szem elől tévesztjük, hogy a népek élelmezési biztonságának megteremtésére az Egyesült Államok nem az élelmiszersegéllyel, hanem azzal gyakorolja a döntő befolyást, hogy szervezetileg, katonailag, gazdaságilag és titkos csatornákon beavatkozik ügyeikbe." A fejlődő országok azonban ugyanúgy fogják föl az élelmiszersegélyt, mint a nyugati segítség egészét. Számukra ez időlegesen intézkedés, hogy enyhítse élelmezési problémáik élességét, s azért igyekszenek fejleszteni termelőerőiket, hogy

Le Monde

„Sok szó esik a fejlődő világról"

majd magától megszűnjön az élelmiszersegélyek szükségessége.

A FAO szakértőinek becslése szerint, ha a felszabadult államok mezőgazdasági termelésének növekedésében továbbra is a jelenlegi tendencia érvényesül, 1990-ben 32 millió tonna gabona szállítására van szükségük. De 1990-ben még akkor is igen nagy volumenű élelmiszersegély, 20 millió tonna gabona kéne nekik, ha Ázsia, Afrika és Latin-Amerika mezőgazdasága a „normatív forgatókönyv", azaz az évi 3,8 százalékos növekedés szerint fejlődne.

Milyen a fejlődő országok érdekeinek leginkább megfelelő élelmiszersegély? Az ENSZ, a FAO és más nemzetközi szervezetek határozatai az alábbi követelményeket fogalmazzák meg.

1. Nem szabad megengedni, hogy az élelmiszersegélyt politikai nyomásra vagy politikai kötelezettségvállalások kicsikarására használják föl.

2. Bővíteni kell a sokoldalú alapú segélyezést, mert így köztudottan kisebb a lehetőség politikai célok követésére.

3. Mindenekelőtt azokat az országokat kell segélyezni, amelyeknek erre a legnagyobb szükségük van.

4. Könnyíteni kell a segítséghez jutás feltételeit előnyös hitelezéssel, a hazai valuta elfogadásával, a térítés nélküli segély arányának növelésével — különösen a legkevésbé fejlett országok számára.

5. A segítségnyújtó országok ingadozó terméseredményeinek, illetve az inflációnak hatását ki kell küszöbölni a segélyek minimális, tényleges nagyságának szavatolásával.

6. A segélyezést gazdaság- és társadalomfejlesztési programokkal kell összekötni.

7. Nem szabad megengedni, hogy a segély káros kihatással legyen a helyi élelmiszer-termelésre; ezért speciális intézkedéseket kell kidolgozni a rosszul ellátott lakossági rétegek élelmiszercikk-keresletének fokozása érdekében.

Az élelmiszer-segélyezés a gyakorlatban egyáltalán nem felel meg az említett követelményeknek. Ezen a téren az utóbbi években egyetlen pozitív előrelépés történt: 1980-ban megkötötték az élelmiszersegélyekről szóló szerződést, amely a lehetséges áremelkedésektől függetlenül 7,6 millió tonna gabona szállítását garantálja a fejlődő országoknak (szemben az 1971-es konvenció 4,2 millió tonnájával).

A hatvanas évekhez viszonyítva nagymértékben csökkentek az élelmiszersegélyek, s az utóbbi években is nemhogy növekednének, hanem megint valamelyest csökkennek. Ez mindenekelőtt a fő segélyező az Egyesült Államok politikájából következik. 1961—1962 és 1964—1965 között a teljes élelmiszersegély-volumen 99 százaléka az Egyesült Államokból származott; 1980—1981-ben már csak 59 százaléka.

Vita az élelmiszer-tartalékokról

Az élelmezési probléma megoldásának igazi útja kétségkívül az, ha a fejlődő országokban nő az élelmiszer-termelés, s így kevésbé függnek a külföldi szállítmányoktól. A római élelmezési világkonferencia azonban, megszívlelve az 1972—1974. évi tanulságokat, amikor számos fejlődő országnak szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a világ élelmiszerforrásai nem elegendők, a hasonló esetek ismétlődésének megakadályozására azt ajánl-

lotta, hogy dolgozzanak ki speciális politikát a világ élelmezési biztonságának erősítésére. Fontos része ennek a politikának a nemzetközi szervezetek által koordinált nemzeti gabonatartalékok — búza-, rizs- és takarmányalapok — létrehozása. A FAO szakértői szerint ahhoz, hogy minimálisan biztosítva legyen a világ élelmezése, állandóan raktáron kell tartani a világ évi gabonafogyasztásának mintegy 17—18 százalékát.

Kezdettől fogva az az álláspont érvényesült, hogy a szemestermény-tartalékokat nemcsak az esetleges élelmiszerhiány pótlására kell felhasználni, hanem arra is, hogy stabilizálják a gabonapiacot és az árakat. A továbbiakban, mindenekelőtt pedig az UNCTAD-ban* a nemzetközi gabonamegállapodásról folytatott tárgyalásokon kiderült, hogy az ilyen gabonatartalékok képzésénél nem kevés nehézséggel kell megküzdeni. A nemzeti tartalék-gabonakészletek nemzetközi szintű létrehozását senki nem ellenezte, egyes nyugati hatalmak azonban, mindenekelőtt az Egyesült Államok, bár elfogadták a gondolatot, a fejlődő államok érdekeivel ellentétes célokat követnek.

Az Egyesült Államok egyebek között arra törekedett, hogy, az importőr országok kötelezettségvállalását elnyerve, fokozza gabonaexportját a világpiacon, s egyidejűleg jelentősen csökkentse a tárolási költségeket. A fejlődő országok viszont, melyek élelmezési biztonságuk megfelelő garanciájának a nemzeti szemestermény-tartalékok képzését tartják, azt feltételezték, hogy ennek összegyűjtését és tárolását az iparilag fejlett országok költségén kell végezni. Nem tudtak megegyezni a tartalékkészletek általános nagyságában sem, melyet a tárgyalások résztvevői 10—30 millió tonna között állapítottak meg.

A legkeményebb viták tallán akörül folytak, hogy a tartalékokat a gabonapiac stabilizálása céljából kellene szabályozni. Azzal kezdődött, hogy az Egyesült Államok a Nemzetközi Gabonatanácsban folytatott vitákban először egyáltalán nem akarta összekapcsolni a tartalékok szabályozását a piaci árakkal. Azt kívánta, hogy a tartalékok szabályozásánál a mennyiségi mutatók képezzék a kiindulópontot. Ily módon az Egyesült Államok, különösen pedig az amerikai kereskedelmi monopóliumok nagy hasznot neméltek bezsebelni hosszú időn át, ami egy erős áremelkedéstől a tartalékgabona realizálásáig eltelik.

Később, jóllehet inkább csak formálisan, megváltozott az Egyesült Államok álláspontja. Ezt mutatta az „árollóról" folytatott vita; ugyanis az árollónak kellett szabályoznia a tartalékokat, s ezáltal a piacot. A nemzetközi búzamegállapodásról folyó tárgyalások befejeződése előtt, 1979-ben a fejlődő országok úgy vélték, akkor kell a tartalékokat összegyűjteni, amikor egy tonna ára 130 dollár, és akkor kell szétosztani, amikor 160 dollár. Az Egyesült Államok viszont azt követelte, hogy ez az olló 140, illetve 210 dollárra nyíljon. Ezáltal jelentősen megnőtt a piaci áringadozások lehetősége, s tág tér nyílott a gabonaspekulációhoz.

Az Egyesült Államok és a többi exportőr ország magatartása azt mutatta, hogy csak igen korlátozott mértékben érdekeltek a gabonapiac és a gabonaárak stabilizálásában. Amerikai közgazdászok kimutatták, hogy a termelők és az exportőrök haszna, rendkívül rugalmatlan gabonakereslet mellett, feszült helyzetben és magas áraknál, jóval felülmúlja azt a veszteséget, amit áresésnél és jó termés betakarításakor el kell szenvedniük.

Az új nemzetközi gabonamegállapodásról folytatott tárgyalások eredménytelenül végződtek. Az exportőrök és az importőrök közti mély nézeteltérések miatt nem lehetett eldönteni azt sem, mekkorák legyenek a gabonatartalékok, hogyan egyenlítsék ki a világpiaci gabonaárakat, s milyen elvek szerint szabályozzák a tartalékokat.

(A szovjet folyóirat 1984. évi decemberi számából)

* UNCTAD: az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája. — *N. Sz. szerk.*

DÉL-AFRIKA: KÖZÖS CÉLOK ÉS ELLENTÉTEK

AFRIQUE CONTEMPORAINE

JACQUES JÉGOU

Politikai-gazdasági csoportosulások Afrika déli részén

A gyarmati időszakban Afrika nagy kiterjedésű gazdasági-közigazgatási egységekre oszlott, mint például Francia Nyugat-Afrika, Francia Egyenlítői Afrika vagy Brit Kelet-Afrika. Amikor a hatvanas években sorra megalakultak a független államok a korábbi gyarmatok helyén, a kontinens teljesen széttagolódott. A független afrikai országok — paradox módon — azokat a felosztásokat fogadták el határaikként, amelyek a nagy gyarmati egységeken belül pusztán közigazgatási választóvonalak voltak, legalábbis olyankor, amikor egy és ugyanazon anyaországhoz tartozó területek között húzódtak, tehát nem akadályozták a személy- és áruforgalmat. Később viszont, politikai határrá válva, már nehezítették a forgalmat, és csak súlyosbították az ismert gondokat, amelyek abból származnak, hogy egyes etnikumok két szuverén országban élnek megosztva, vagy pedig egymással minden vonatkozásban szemben álló etnikumok kényszerülnek együtt élni, ugyanannak az államnak a keretei között.

Ebből a helyzetből jelentős, olykor drámai méreteket öltő politikai-kulturális jellegű feszültségek származnak, de nem kisebbek a gazdasági problémák sem. A szétaprózottság hamar feltárta, hogy a létrejött államok szintjén nem életképesek azok a szervezeti keretek, amelyek az azonos anyaországhoz tartozó gyarmati területeknél beváltak. Az olyan rendszerek, mint a frankövezet, azt az előnyt kínálták ugyanakkor, hogy a tagországok már a függetlenség elnyerésének időpontjától kezdve, egységesen léphettek fel és hatékonyan gazdálkodhattak. Ezt manapság már mindenki elismeri. Ily módon, bizonyos értelemben, enyhíteni lehetett a politikai megosztottságból származó bajokat.

Érthető, hogy 1960-ban a legradikálisabb afrikai politikusok szemében ezek a nagy területi egységek a gyarmati múltat jelképezték, és sokan közülük, mindenekelőtt a volt angol gyarmatokon, meg akartak szabadulni tőlük. Azanoban ahogy múltak az évek, úgy váltak nyilvánvalóvá a területi szétaprózottság hátrányai. Az utóbbi tíz évben Afrika-szerte ezeknek a nagyobb egységeknek újjászületését lehet tapasztalni. A volt gyarmattartóval kialakított együttműködést immár nem terheli a gyarmati függés bűne, az olyan megállapodásoknak köszönhetően, mint amelyet például a Közös Piac kötött az afrikai, karib-tengeri és a csendes-óceáni államokkal.

A nagyobb egységekbe tömörülés Afrika politikai és faji konfliktusok, fegyveres harcok sújtotta déli részén is elkezdődik. Most legalább öt csoportosulást tartanak nyilván, összesen tíz ország részvételével. Ezek a Dél-afrikai Köztársaság (DAK) — amely Namíbiát is irányítja — mellett Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Mozambik, Szváziföld, Tanzánia, Zambia és Zimbabwe. Nem ritka, hogy ugyanaz az ország egy időben több, olykor ellentétes célokat követő csoportosulásnak is tagja.

Figyelemre méltó jelenség, hogy a Dél-afrikai Köztársaság központi szerepet játszik a térségben, ami ugyanakkor a nyugat-afrikai csoportosulásoknál Nigériáról nem mondható el.

Afrika déli része — gazdasági szempontból — a Dél-afrikai Köztársaságtól függ, másfelől a Pretoria által követett apartheid politika is érezteti sajátos hatását. A függés és az apartheid kétfajta csoportosulás kialakulásához vezetett. Vannak olyan társulások, amelyeknek a DAK is tagja (a többi állam a lehető legnagyobb haszon reményében vesz benne részt), és vannak olyan tömörülések, amelyeket, éppen ellenkezőleg, azzal a céllal alakítottak, hogy próbálják leküzdeni Pretoria fölényét. Ebben a legfontosabb csoportosításban politikai és gazdasági tényezők keverednek, de vannak kevésbé politikai színezetű társulások is, mint például a Kedvezményes Kereskedelmi Övezet (Preferential Trade Area — PTA), amely szintén figyelmet érdemel, noha csak a közelmúltban hozták létre.

Társulások a Dél-afrikai Köztársaság részvételével

Az első csoportba tartozik mindenekelőtt a Dél-afrikai Vámunió (Southern Africa Custom Union — SACU), amelyet 1969-ben alapítottak. A SACU-ban a DAK (és következésképpen Namíbia) mellett Botswana, Lesotho és Szváziföld vesz részt. Klasszikus vámunióról van szó, legfontosabb feladata kétségtelenül a vámbevételek és az illetékjövedelmek szétosztása a tagok között. Pretoria „hivatalból" felvétette a SACU tagjainak sorába azokat a bantusztánokat, amelyeknek egyoldalúan függetlenséget adott. (Transkei. Venda, Ciskei és Bophutswana.) A DAK a vámunió feltételeinek újratárgyalására törekszik. Egy közelmúltban végzett vizsgálat eredményeként ugyanis két szvázi minisztert (az egyik az ország pénzügyminisztere volt) elbocsátottak, mivel 1984 május—júniusában fény derült egy 13 millió randos* sikkasztásra. A vizsgálatban Lesotho, Botswana és a Dél-afrikai Köztársaság vett részt. Szváziföld azonban nem engedheti meg magának, hogy elhagyja a vámuniót, hiszen költségvetési bevételeinek 60 százaléka innen származik. Botswana esetében e hányad 37, Lesothónál pedig 70 százalék.

A Rand Valuta Övezetet (Rand Monetary Area — RMA) 1974-ben hozták létre a SACU tagjainak részvételével, Botswana kivételével. Noha Lesothónak és Szváziföldnek van saját központi bankja, nemzeti valutája, a dél-afrikai rand mindkét államban törvényes fizetőeszköz. Ezen államoknak tehát közös a pénzpolitikájuk, beleértve az árfolyam- és kamatpolitikát, és akarva-akaratlan is hasonló inflációs gondokkal küszködnek.

A DAK azonban nem tudta kiteljesíteni a pénzügyi és gazdasági integrációra vonatkozó tervek megvalósítását. Botswana nem volt hajlandó csatlakozni a randövezethez, ami figyelmeztetés volt Pretoria számára. Nem tudta továbbá megvalósítani a dél-afrikai államok közösségének (Constellation of States in Southern Africa — Consas) megalapítására vonatkozó terveket sem. Azt remélte, nagy kiterjedésű közös piacba tudja összefogni a környező államokat, beleértve Botswanát, Zimbabwét, sőt Zairét is. A környező országok azonban olyan imperialista szándékot láttak a pretoriai tervekben, amelynek célja a térség gazdasági fejlődésének alárendelése a Dél-afrikai Köztársaság érdekeinek.

Pretoriával szembeni csoportosulások

A Dél-afrikai Országok Fejlesztését Összehangoló Konferencia (Southern African Development Coordination Conference — SADCC) tagjait a Pretoriával való szembenállás hívta életre. A csoportosulás bevallott céljai között a gazdasági jellegű indítékok mellett a faji megkülönböztetés elleni harc és Namíbia függetlenségének kivívása szerepel. A SADCC tulajdonképpen egy korábbi csoportosulás, a frontállamok szövetsége folytatása (a namíbiai küzdelem frontvonaláról van szó), ide Angola, Mozambik, Tanzánia, Botswana és Zambia tartozott, Lesotho és Szváziföld viszont nem lépett be ebbe a szövetségbe. 1979. július 4-én a tanzániai Arushában az öt frontállam ezúttal nem a namíbiai háborúval összefüggő kérdések megvitatásá-

* Rand — a Dél-afrikai Köztársaság pénzneme — *N. Sz. szerk.*

nak céljával gyűlt össze, hanem azt vizsgálta, miként lazíthatná függőségét Pretoriától. Az alapító államokhoz hamarosan Lesotho, Szváziföld és Zambia is csatlakozott, és 1980 novemberében a Közös Piac is elfogadta a SADCC meghívóját első, maputói csúcsértekezletére, ahol jelen volt az afrikai országok minden fontos hitelezője. Sok ígéret hangzott el, 650 millió dolláros, öt évre szóló programról beszéltek, ez az összeg mindazonáltal elmaradt attól a 2 milliárd dollártól, amelyet a SADCC igényelt volna 97 tervezett nagyberuházáshoz. A nagy feltűnést keltő maputói csúcs után azonban holtpontra jutottak. A tagországok azóta is üléseznek, szabálytalan időközönként, de a Pretoria elleni bírálatok háttérbe szorítják a konkrét gazdasági tetteket. Mint a *Financial Times* 1981. november 19-i száma írta, „a térség országainak vásárlóereje 1981-ben 10 százalékkal elmaradt az 1978-as szinttől. Botswana és Zimbabwe kivételével az összes többi ország gazdaságát súlyosan érintette a szénhidrogének drágulása, a külkereskedelmi cserearányok romlása, a kormányok ügyetlensége és a szakképzett munkaerő hiánya." A brit lap azt is megjegyzi, hogy a Tazara-vasút, amely az összes zambiai árut képes lenne szállítani, 1980-ban 55 százalékos forgalomcsökkenést jelzett 1977-hez képest, miközben a zambiai kereskedelem 43 százaléka Zimbabwén keresztül a dél-afrikai köztársaságbeli kikötők segítségével bonyolódott le.

Állandósuló nehézségek

Nem lehet azt mondani, hogy 1982-ben és 1983-ban jobban alakultak a dolgok a SADCC szempontjából. Pretoria sokkal inkább politikai, mintsem gazdasági szemszögből ítélte meg a szövetséget. Ellenségessége a szabotázsakciók terjedésében is megnyilvánult. Az erőszakcselekmények fokozódásában az is közrejátszott, hogy Pretoria rhodesiai szövetségese eltűnt a regionális politika színteréről. Mozambikban a Nemzeti Ellenállási Mozgalom (MNR), Angolában az UNITA kormányellenes szervezet számottevő károkat okozott a vasúti közlekedésben és a kikötői berendezésekben. Az energiatermelést is veszteségek érték. Pretoria ezzel bebizonyította, hogy ő az úr a házban, a külföld nyilvánvaló közömbössége szabad kezet hagyott neki. Így a DAK maradt Zimbabwe legjelentősebb kereskedelmi partnere, messze megelőzve az európai országokat, beleértve Nagy-Britanniát is. A zimbabwei külkereskedelem 80 százaléka Durbanon, Porth Elisabethen és Fokvároson keresztül bonyolódik le. Mozambik devizabevételeinek 40 százaléka randdeviza. Emellett arra is fel kell hívni a figyelmet, hogy ebben az időszakban romlott a belpolitikai helyzet Zimbabwében a shona és a ndébélé törzs közötti ősi ellenségeskedés miatt. Hasonlóképp — más okokból — rosszabbodott a helyzet Malawiban és Lesothóban is. Lesothót minden oldalról a DAK veszi körül, ahonnan fegyveres erői közvetlen támadásokat intéznek ellene.

Nem meglepő tehát, hogy ezekben az években a SADCC tevékenysége csak több, kiábrándító mérleggel zárult csúcsértekezletre korlátozódott. Vonatkozik ez a műszaki bizottságok munkájára is. Az Angola vezette energetikai és a Mozambik által irányított közlekedési bizottságnak csak saját tehetetlensége megállapítására futotta erejéből.

Az utóbbi időben azonban a SADCC legsúlyosabb gondja a három éve tartó szárazság, amely háttérbe szorítja a politikai megfontolásokat. Ezért 1984 a Canossa-járás esztendeje volt.

1984 januárjában a SADCC Lusakában tartott konferenciát, amelyen kizárólag az aszály következményeinek elhárítására hivatott terveket vitatták meg, a mezőgazdaság az ipart háttérbe szorította. Arról volt szó, hogy egy 300 millió dolláros programmal lehetővé tegyék a túlélést a térség lakosai számára. A program régi hiányosságokra derít fényt. A helyzet nagyon súlyos, mivel a mezőgazdaságnak a nulláról kell ismét elindulnia.

A csoportosulás politikai-gazdasági vonásai

A SADCC-ban a politika sohasem maradt huzamos ideig a háttérben. Ez alkalommal azonban a megfigyelőknek

feltűnt, hogy Lusakában kevésbé heves támadásokat intéztek a DAK ellen, de ezt azzal pótolták, hogy az Egyesült Államoknak a térségben követett politikáját bírálták hangosabban, azt állítva, hogy az amerikaiak a dél-afrikaiak „objektív" szövetségesei. Igaz, az amerikai segélyszervek nem hajlandók támogatni Angolát, Mozambikot és Tanzániát. De, a kongresszuson elhangzott támadások ellenére, Lusakában brit pragmatizmussal árnyalt politikai realizmus jelentkezett. Első ízben a SADCC fennállása óta sem az Afrikai Nemzeti Kongresszus (ANC — a dél-afrikai feketék Pretoria által betiltott pártja), sem a Dél-afrikai Népi Szervezet (SWAPO — a Namíbia függetlenségéért küzdő szervezet), sem pedig az Azaniai Kongresszus Népe (PAC — többfajú párt, amely küzd az apartheid ellen) megfigyelője nem kapott meghívót. A tagországok felelős vezetői nem hagyhatták figyelmen kívül, hogy Pretoria minden vitatott kérdésben jelentős politikai kezdeményezéseket tett. Az ANC keményen bírálta a SADCC magatartását, és tagadja, hogy Afrika déli részén az enyhülésre utaló jelek mutatkoznának. Kétségbe vonja az 1984 januárjában tartott lusakai értekezlet zárónyilatkozatában megfogalmazott következtetéseket.

Ezzel szemben megfigyelők megjegyezték, hogy a SADCC és az ENSZ Afrikai Bizottsága között nehézségek támadtak a bizottság ügyvezető titkárának félresikerült nyilatkozata nyomán. A titkár szerint ugyanis a SADCC egy „Észak" által sugalmazott újgyarmatosító alakzat. Bizonyos, hogy az ENSZ-bizottság előnyösebben ítéli meg a Kedvezményes Kereskedelmi Övezetet, amelynek megalakítását ő szorgalmazta, de erre a kérdésre később visszatérünk.

A nkomati sokk

A SADCC és az egész dél-afrikai térség országainak meg kellett emészteniük azt a sokkot, amelyet a Nkomatiban kötött, 1984. március 16-i megállapodás okozott. Ez vitathatatlan siker a DAK számára és erősíti Pretoria gazdasági helyzetét. Hangsúlyozni kell, hogy ez a megállapodás, amely semlegesíti az MNR-t és kedvezően befolyásolhatja a vasúti közlekedést a térség keleti felében, ismét hozzáférhetővé teszi Mozambik kikötőit.

Ilyen körülmények között ült össze Gaboronéban, 1984. július 6-án a SADCC ötödik csúcskonferenciája. Az értekezletnek nemcsak a nkomati megállapodás hatásait kellett megvizsgálnia, hanem azt a nyomást is, amelyet Pretoria gyakorol a szövetség gyenge láncszemeire, Botswanára, Lesothóra és Szváziföldre. A három ország tagja a Dél-afrikai Vámuniónak, a SACU-nak és a randövezetnek is. Amennyiben a vámunió megújítására vonatkozó tárgyalások sikerre vezetnek (ez létfontosságú a három ország szempontjából), a SADCC szerepe jelentéktelenné zsugorodna. 1984 júniusában ismeretessé vált, hogy Zimbabwe a korábbinál több árut irányít a dél-afrikai vasutakra.

A Gaboronéban tartott csúcskonferenciának el kellett tehát ismernie a SADCC tehetetlenségét, hogy ne mondjuk, fölöslegességét. Körvonalazódik a Pretoriával kötendő alku. Amennyiben a SADCC meghajlik a „fehér" köztársaság előtt, ezzel elismeri az apartheidet és halálra ítéli az Afrikai Nemzeti Kongresszust.

Kedvezményes Kereskedelmi Övezet (PTA)

Tizenhét küldöttség 1979-ben, Luandában kormányközi szervezet felállítása mellett döntött, egy preferenciális vámövezet megteremtésének céljával Afrika déli és keleti részében. Az érintett államok a következők voltak: Angola, Botswana, a Comore-szigetek, Dzsibuti, Etiópia, Kenya, Lesotho, Madagaszkár, Malawi, Mauritius, Mozambik, Uganda, a Seychelle-szigetek, Szomália, Szváziföld, Tanzánia, Zambia. Ezek az országok úgy vélték, a korábban létrehozott Afrika-közi együttműködési szervezetek meghiúsították a hozzájuk fűzött reményeket, ezért újakat kell létesíteni. Miért? Hiszen már így is több mint ötven ilyen szervezet volt! De egyben állni kellett a sarat az imperialista államokkal szemben, akik nyíltan vagy rejtetten

a már meglevő szervezetek mögött állnak.

A közelmúlt tapasztalatai és a SADCC nehézségei szkeptikussá tehetik a külső megfigyelőt egy ilyen heterogén államcsoport láttán. Mi a közös Madagaszkárban és Angolában, Mauritiusban és Lesothóban? Ezenkívül Lesotho, Botswana, Szváziföld, mint láttuk, tagja a Dél-afrikai Vámuniónak, a SACU-nak. Így ezt a három államot külön fogják kezelni, és megőrizhetik a DAK-hoz fűződő sajátos kapcsolataikat.

A PTA (Preferential Trade Area) megalapítására vonatkozó okmányok tervezetét mindazonáltal jóváhagyták. A végleges megállapodástervezetet csak 1981 májusában fogadták el Addisz Abebában. A PTA azóta máris elveszítette két alapító tagját, Madagaszkárt és Szomáliát. De az Addisz Abebában kötött megállapodás legalább néhány kérdést pontosított.

Ami a vámakadályokat illeti, a térség országai hat csoportra osztották az árucikkeket és meghatározták a vámkedvezmények mértékét.

A SADCC-hez hasonlóan, a biztató kezdet után a PTA is kiábrándítóan végződő csúcskonferenciákba torkollott. 1981 decemberében, Lusakában már csak kilenc ország vett részt, Szomália ismét elküldte képviselőjét, de Mozambik, a Seychelle-szigetek, Tanzánia, Botswana, Lesotho, Szváziföld, Zimbabwe és Angola nem jelent meg. Lesotho és Szváziföld 1982 márciusában visszatért, de Tanzánia várakozó álláspontra helyezkedett, meg kellett oldania a Kelet-afrikai Közösség felosztalásával kapcsolatos problémákat. 1982. december 18-án Lusakában a PTA hivatalosan is megalakult. 1983 decemberében újabb csúcsértekezleten tettek kísérletet a PTA működési lehetőségeinek felmérésére. Bejelentették egy regionális kereskedelmi és gazdaságfejlesztési bank megalakítását. Botswana, Angola, Mozambik, Tanzánia még nem csatlakozott a szervezethez. A legutolsó csúcsot 1984. július 1-én tartották, nem tudtak megállapodni a regionális bank felállításában. Július 1-én kezdték meg a vámok leszállítását, az első vámmérséklések mértéke 10—70 százalékos volt.

Erősségek és gyengeségek

Az afrikai politikai-gazdasági szövetségekkel kapcsolatban gyakran emlegetik a hatástalan, a tehetetlen, sőt a haszontalan jelzőt. Ezek a minősítések vitathatatlanul túlzóak és méltánytalanok. El kell ismerni mindazonáltal, hogy a SADCC semmiben sem érte el célját, nem tudta felszabadítani a tagországokat a DAK gazdasági-katonai befolyása alól. A Nkomatiban kötött megállapodás mindanynyiukat figyelmeztette a realitásokra, arra, hogy az Afrika déli részén jelenleg uralkodó erőviszonyok következtében kizárólag Pretoria tudja érvényesíteni akaratát. Teszi ezt vegyítve az erőt és a ravaszságot, de valószínűleg nem tűrné, ha határai mentén olyan politikai-gazdasági csoportosulás jönne létre, amelyet nem ő maga irányít.

A PTA valójában csak most kezdte meg működését. Megvan az az előnye, hogy nem szánják a Pretoria elleni hadigépezet eszközéül, de nagy gyengéje, hogy gazdaságilag (mindenekelőtt pénzügyileg és a termelés vonatkozásában) gyenge államokat tömörít. A PTA 18 tagállama közül tíz a világ legfejletlenebb országai közé tartozik, hét esetében az egy főre számított nemzeti össztermék 1972 és 1982 között csökkent. Mauritiust leszámítva a lakosság mindenütt évi 2,5 százalékot meghaladó ütemben növekszik. Egyedül Mauritiusban haladja meg az egy főre jutó nemzeti össztermék az 1000 dollárt, tizenegyben 500 dollár alatt marad. Ami a kivitelt illeti, Zimbabwét és Kenyát leszámítva (az előbbi adta 1980-ban a világ teljes rézexportjának 9,1 százalékát, az utóbbi pedig a teaexport 10,2 százalékát) egyetlen más tagállamnak sincs olyan terméke, amelyet nagy tételben exportálna a világpiacra. Ezzel szemben Angola kivételével valamennyien rá vannak szorulva az olajimportra.

Összehasonlításképpen 1980-ban az egy főre számított nemzeti össztermék a Szaharától délre eső országokban az Elefántcsontparton volt a legmagasabb, 1306 dollárral, míg Nyugat-Európa legszegényebb államában, Portugáliában ugyanebben az évben 2350 dollár, Franciaországban pedig 10 400 dollár volt. Louis Nel dél-afrikai kül-

ügyminiszter-helyettes 1984. augusztus 11-én a következőket mondta az AFP hírügynökségnek adott nyilatkozatában: Négy kivételével az összes afrikai ország kereskedik Dél-Afrikával. A dél-afrikai feketék lennének a gazdasági szankciók első „áldozatai". Minden, a Dél-afrikai Köztársasággal szomszédos ország arra törekszik, hogy hasznot húzzon a Pretoriával kialakított együttműködésből. A négy, Dél-afrikai Köztársaságot bojkottáló afrikai ország nem remél hasznot a DAK-kal kiépítendő gazdasági kapcsolatokból. Amennyiben az amerikaiak kivonnák beruházásaikat a Dél-afrikai Köztársaságból, ez 750 000, többségében fekete lakostól vonná meg a megélhetési lehetőséget — hangoztatta a miniszterhelyettes.

(A francia folyóirat 1984. október 23-i számából)

Neue Zürcher Zeitung

Élet és hitélet az apartheid árnyékában

A Nobel Békedíj odaítélése Desmond Tutu püspöknek élesen rávilágít, hogy a Dél-afrikai Köztársaságban (DAK) nem választható el egymástól a politika és az egyház. A reakciós hevesek voltak. Az állami televízió olyan gyűlölködő műsort sugárzott, hogy Willem de Klerk, a híres afrikai újságíró vezércikket írt lapjába, a *Rapport* című hetilapba, „Don't Denigrate Tutu" (Ne becsméreljétek Tutut) címmel. De a fekete bőrű állampolgárok is vegyes érzelmekkel fogadták e hírt. A zuluk szívesen vették volna, ha az ő vezetőjük, Gatsa Buthelezi kapta volna meg a díjat. A fiatalabb fekete nemzedék inkább Alan Boesaknak, e militáns színes bőrű papnak (a Református Világszövetség elnökének) adta volna a kitüntetést.

Kudarcba fulladt közvetítések

Az elmúlt három esztendőben tovább folytatódott a széttagolódás az itt élő keresztények táborában, ha ugyan lehet még egyáltalán táborról beszélni. Míg néhány éve komoly erőfeszítéseket tettek a különböző egyházak és vallási irányzatok híveinek összekovácsolására, egységes magatartásának kialakítására politikai ügyekben, 1984 végén ennek már nincs látható jele. Még a holland-református egyházak (két fehér, egy fekete, egy színes és egy indiai egyház) között sincs párbeszéd.

Céljaikat tekintve a legkönnyebb dolguk a fekete egyházaknak van. Szembenállásuk a jelenlegi rezsimmel világos és egyértelmű. Minden apartheidtörvény eltörlését, Nelson Mandela ANC vezetőtől kezdve a bebörtönzött diák- és szakszervezeti vezetőkig minden politikai fogoly szabadon bocsátását követelik, és száz százalékig az üldözöttek és az elnyomottak pártjára állnak. A holland-református „missziós egyház", mely a színes bőrűeket fogja össze, belhari zsinatján teológiai értelemben is megfogalmazta állásfoglalását az állammal és a kormánnyal szemben. Szerinte — és így vélekedik a nyilatkozat megszerkesztésében oroszlánrészt vállaló Alan Boesak is — elérték a reformátusok számára döntő „status confessionis"-t. Ezért a mai keresztények feladatukat csak teljes ellenzékben tölthetik be. Az apartheid nemcsak bűn, hanem gyalázatos eretnekség is. A mai időszakot a nemzetiszocializmuséval összevetve beszélnek egy barmeri nyilatkozat szükségességéről, „az ellenállás jogának" meghirdetéséről.

Fekete ellenzék

A fekete egyházak egyes személyiségei közvetlen politikai követelésekben is kifejezik ellenzékiségüket. Tutu püspök nemcsak az összes fajt és csoportot egyesítő „nemzeti konvenciót" követel, melynek rendeltetése az ország

alkotmányának kidolgozása. E felfogás megfelel a fehér ellenzéki párt, a Progressive Federal Party (PFP) elképzelésének is. Tutu síkraszáll a beruházási stop, sőt egyfajta gazdasági bojkott mellett is. Míg sok egyház egyetért az útlevéltörvény, a vándormunkástörvények, az influx-control (beszivárgásszabályozás), a házassági törvény stb. elleni harc, valamint a foglyok védelmének tekintetében, a beruházások leállítását illetően nézeteik nem egységesek. Sok fekete bőrű állampolgár is úgy véli, hogy e téren a fekete szakszervezetek vezetőire kell bízni a döntést, mivel az ilyen bojkott valódi áldozatai az egyszerű fekete munkások lennének.

Willem de Klerk kiemeli a kormány és a holland református egyház dilemmáját, amikor olyan embereket támadnak politikai állásfoglalásaikért, mint amilyen Tutu. Ezt írja: „A püspöknek igaza van, amikor összeköti a vallást, bibliát és az egyházat a politikával. Mi, afrikanderek is ezt tesszük, éspedig jogosan." Majd hozzáteszi: „Tutu püspök felszabadításteológiája legalább annyira kétes értékű, mint az apartheid teológiája, amelyet a múltban közülünk oly sokan, oly szent buzgalommal terjesztettek." Bár a fekete egyházaknak számos a párthíve, a jelentősebb változások kulcsa a DAK-ban mégis a fehér holland-református egyház (DRC) kezében van. Ebben az egyházban született az „elkülönült fejlődés" doktrínája, s ez volt az alapja a Nemzeti Párt politikájának, amelyet teológiailag igazolt. De ebben az egyházban szólaltak meg az apartheid ellen is a legerősebb hangok, mígnem 1960 decemberében Verwoerd, az akkori miniszterelnök energikusan megdorgálta az egyház vezetőit és visszavágott. Ettől kezdve a DRC vezetői nem mertek többé támadni.

Erjedés a fehér egyházban

Ez újólag megmutatkozott a holland-református egyház 1982-es zsinatán, ahol is az egyik napon elítélték a faji megkülönböztetés minden formáját, hogy másnap elvessék az apartheid rendszer felszámolására teendő újabb lépéseket. A zsinat végén leváltották a haladó egyházi vezetőket, és helyükre őskonzervatívokat választottak. Természetesen az 1982 óta lejátszódott események nem múltak el nyomtalanul a holland-református egyház követői és vezetői számára. Az átfogó reformokért síkraszálló erők első előretörése 1982 tavaszára tehető. 123 holland-református pap és teológus az egész dél-afrikai sajtóban nyilvánosságra hozott nyílt levelében állást foglalt az apartheid rendszer és teológiai védelmezői ellen. A zsinat szervezői egyszerűen figyelmen kívül hagyták ezt a nyílt levelet, de a hivatalos üléseken kívül fontos beszédtéma volt.

A „123-ak csoportja", mely még nem hivatalos testület, 1982 óta is tovább működik, egyrészt mint a „lelkiismeret hangja", másrészt mint a különféle területeken felmerülő kérdésekben alternatív javaslatokat kidolgozó teológiai munkacsoport. Jelentős hátszelet kapott e csoport 1983-ban a fokföldi tartományi zsinaton részt vevő változtatáspárti teológusoktól. Ott két területen is teljes irányváltást követeltek: először is azért szálltak síkra, hogy egyszerűen töröljék el azt a két törvényt, melyek tiltják a vegyes házasságot, illetve a nemi kapcsolatot különböző fajú emberek közt (Mixed Marriages Act és Immorality Act). Majd azt akarták kiharcolni, hogy a jövőben bármely fajhoz tartozó ember eljárhasson bármelyik istentiszteletre.

A DRC egyház fiatal teológusai között, úgy tűnik, egyre nagyobb számban akadnak, akik túl akarnak lépni ezeken az igencsak szerény reformokon, és úgy találják, hogy az egyháznak sokkal offenzívebb szerepet kell játszania. Másrészről számos dél-afrikai egyházi személynél növekvő elszigetelődés érezhető, és készségük, hogy kiálljanak a radikális reformokért egyre inkább tűnőben van. Nem csupán az egyházak közötti párbeszéd csökken a minimumra, hanem a külföldi egyházakkal fennálló kapcsolat is. Egyelőre nem rajzolódik ki az az út, amelyen az egyes egyházak, valamint az egyházi személyek és a politikusok közötti, az ország jövője szempontjából oly nagy jelentőségű tárgyalásokat ismét meg lehetne indítani.

(A svájci napilap 1984. december 29-i számából)

le nouvel OBSERVATEUR

GÉRARD CHALIAND

Miért tartja magát még mindig a Dél-afrikai Köztársaság?

(RÖVIDÍTVE)

A fehér Dél-afrikai Köztársaság (DAK) egy Izraelhez hasonló állam: állandó fenyegetettségnek van kitéve. Ez nem jellemző a világ más országaira. Minden vereség végleges lenne. Az apartheid ma már teljességgel elfogadhatatlan. És ez a sebezhetőség — amely történelmi és földrajzi körülményeknek is tulajdonítható — magyarázza Pretoria gyötrő kényszerét a külső és belső biztonságra, akárcsak Izrael.

Transvaal tartományban a DAK három hónapon keresztül faji zavargásokat élt át, amelyeket időnként zendülések, iskolabojkott és általános sztrájk kísért. Ezek az események — a történelem iróniája — a lehető legrosszabb időpontban következtek be. Egyrészt, mert Pretoria a legsúlyosabb gazdasági válságot éli át a harmincas évek eleje óta, ami nem marad hatás nélkül társadalmi helyzetére. Másrészt, mert ezek a zendülések olyan pillanatban törtek ki, amikor az ország diplomáciája — támaszkodva az új alkotmányra, amely szimbolikusan kooptálja a „színeseket" (mulattokat) és az indiaiakat — bizonyos eredményeket kezdett elérni. Végül, a belső nyugtalanság és a gazdasági nehézségek (az aranyár csökkenése, a rand árfolyamának zuhanása, a 12 százalékos infláció) bőven ellensúlyozzák azokat a jelentős katonai és politikai sikereket, amelyeket a Nkomatiban és Lusakában kötött egyezmények jelentenek. [...]

Az erőszakos kényszer stratégiája révén — ezt az Egyesült Államok is alkalmazta 1980-tól kezdve Nicaraguával szemben —, miközben számottevő segítséget nyújt a maputói (Mozambik) és luandai (Angola) kormányzatokkal szemben álló fegyveres erőknek, sőt maga is beavatkozik katonailag Angola belső területén (e terület egy részét megszállva is tartja). A DAK-nak sikerült destabilizálnia e két kormányzatot, különösen Mozambikot. Az utóbbival aláírt egyezmények előírják, hogy Mozambik a jövőben nem válhat az African National Congress (ANC) kommandóinak menedékhelyévé, márpedig ez a legfontosabb apartheidellenes földalatti mozgalom a DAK-ban. Pretoria 1984 végén kitűnő katonai helyzetnek örvendett a térségben, még Namíbiában is. Ezzel szemben gazdaságilag rossz szakaszba került, szociális tekintetben pedig (elsősorban faji vonatkozásban) szembe kell néznie a növekvő elégedetlenséggel, amelyet azonban meghatározatlan ideig képes még ellenőrzés alatt tartani.

Ugyanakkor a rendszer alapvető stabilitása nincs veszélyben, bármennyire is paradoxnak tűnhet ez az állítás.

A DAK különös ország. Politikailag a hatalom a Nemzeti Párt kezében van, amely afrikander párt. Az első realitás, amelyet a látogatónak tudomásul kell vennie, az az afrikander nacionalizmus töménysége. A búr háború (1899—1902) során az angolok legyőzték, megalázták az afrikandereket, akik 1948-ban visszahódították a hatalmat és igyekeznek azt ismét nem elveszíteni. Az apartheid csupán egyike azon eszközöknek, melyek révén az afrikanderek meg akarják tartani azt, ami egyedüli céljukká vált: politikai hegemóniájuk.

Az új alkotmány keretében kezdeményezett reformok többsége formális: csak kis mértékben csökkentik az apartheid szilárdságát, amennyiben számottevő politikai jog nélküli külön parlamenteket ajánlanak fel a „színeseknek" és az indiaiaknak. Ezek az össznépesség 10, illetve 3 százalékát képviselik, míg a feketék számaránya

72 százalék. Az a körülmény, hogy a faji korlát túloldaláról kerestek politikai szövetségeseket, szakadáshoz vezetett a Nemzeti Párton belül, amelynek mégis sikerült megőriznie hegemóniáját. André Treurnicht konzervatív szárnya (*verkrampte*, szó szerinti fordításban „a begörcsöltek") szavazóinak jó részét a falusi afrikanderekből toborozza, és ma már a jobboldali ellenzéket jelenti. Fontos emlékeztetni arra — ha meg akarjuk érteni a helyzetet —, hogy a jelenlegi elnök, Pieter Botha, akit az elmúlt év őszén öt évre választottak meg, középjobb beállítású mérsékelt politikus saját választóihoz képest. Egyedül ő látszik képesnek arra — figyelembe véve a történelmi nehézségeket —, hogy beindítsa a reformoknak legalább minimális részét. A reformok célja, hogy Pretóriát fokozatosan egy olyan uralmi rendszer felé vezessék, amely — mint másutt mindenhol — osztályokon és nem fajokon alapul. Persze magától értetődően az afrikanderek megőrzik majd a politikai hatalmat, a fehérek pedig általánosságban a gazdasági hatalmat, míg a szegények többsége fekete lesz.

Gyakran megjósolták az apartheid rendszer számára a küszöbönálló apokalipszist. Amikor a DAK-ban reformokról esik szó, azokról úgy vélekednek, hogy túl későn érkeznek. A valóságban inkább bátortalanok mint megkésettek, mivel az országban a történelem órái (amelyek nem mindenütt mérik egyenletes ritmusban az időt) késésben vannak.

Késik az alkalmazkodás az idők szelleméhez (harminc évvel ezelőtt a DAK még nem sértette annyira a Nyugat érzékenységét); késésben van a gazdaság, amelyben sok szempontból archaikus kapitalizmus uralkodik (az aranyat kitermeltetik és eladják a piacon, protekcionizmus van, a gazdaság kevéssé versenyképes, az állam a legfőbb munkaadó); késésben van a termelékenység a képzett munkaerő hiánya miatt, ami viszont szintén a faji megkülönböztetés következménye. De elhibázott lenne alábecsülni a fehér elitet, különösen az afrikandereket, pedig ez gyakran megtörténik. Ha eltekintünk provincializmusuktól (dehát melyik politikai osztály nem hajlamos erre?), a hadseregben is és a polgári életben is egy évtized óta korszerűen gondolkodó személyek felemelkedésének vagyunk tanúi. Ezek az uralkodást a túlélés függvényében képzelik el. Mert — az algériai „feketelábúakkal" ellentétben — a fehér afrikaiak számára nincs anyaország, ahová visszavonuljanak.

Politikailag az „egy ember, egy szavazat" demokratikus elve öngyilkosságot jelentene a fehér kisebbség számára. Erre alapozva az afrikanderek uralma — és a fehéreké általában —, amennyire csak lehetséges, a nem fehérek megosztottságára épül.

A DAK-ban semmi sem egyszerű... 1983-ban huszonnyolc millió lakosra csak mintegy ezer politikai elítélt jutott, és ugyanabban az évben csak tizenegy személyt száműztek... A DAK a világ egyetlen országa, amely önmagát fajüldözőnek vallja, ugyanakkor olyan ország, amelyben 1948 és 1984 között kevesebb feketét öltek meg, mint például Ugandában Amin Dada bukása óta. Mindez nem teszi megbocsáthatóvá vagy nem igazolja a fajüldözést, de lehetővé teszi a háttér megvilágítását és mindenekfelett annak megértését, hogy miként mutatkozhatott életképesnek egy ilyen rendszer mind a mai napig, és hogyan tűnhet képesnek egy ideig még tartani magát.

Az idelátogató számára — aki öt éves távollét után tér vissza — a szegregáció látszatra Johannesburgban kevésbé feltűnő. Valaha az utcákat — kivéve a munkából való kijövetel óráját — főleg fehérek rótták. Ma a fekete jelenlét ugyanúgy látható, mint New Yorkban. A tereket, a parkokat, amelyek egykor „fehérek" voltak, gyakran fekete párok foglalják el, ami öt évvel ezelőtt elképzelhetetlen volt. Az ilyesfajta önkifejezés, amely az 1976-os „fekete lelkiismeretben" jutott első ízben kifejezésre, még új jelenség.

A törvényesített apartheid szigora azonban semmivel sem enyhült. A törvények egész sora szabályozza a faji kategóriákat, amelyhez valaki tartozik. Kötelező a „dompa" (igazolvány, amely feltünteti a mozgáslehetőségeket és a munkahelyet). A városban való törvényes tartózkodáshoz az

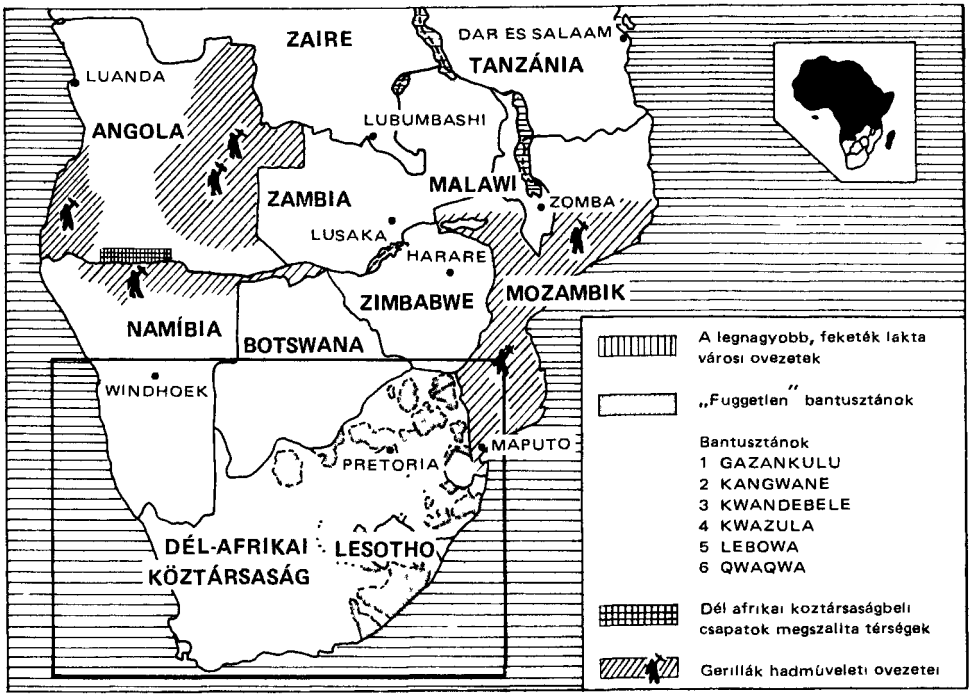

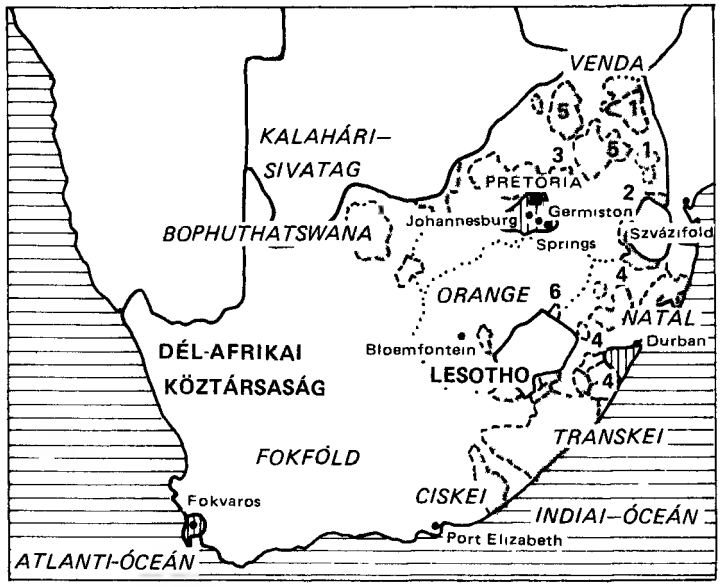

Le Nouvel Observateur

szükséges, hogy valaki ott szülessen vagy ott dolgozzék, egyetlen munkaadónál tíz éven át, vagy pedig, hogy tizenöt éves megszakítás nélküli munkaviszonyban legyen. Ez a törvény lehetővé teszi, hogy eltávolítsák vagy eltávolítással fenyegessék mindazon feketéket, akik a városi övezetben, a „bádogvárosokban" illegálisan tartózkodnak, a betonépületekben levő lakásokat ugyanis a legálisan városban letelepedettek részére tartják fenn. Pretoriai zsargonban a visszaszorításnak ezt az eljárását influx-control-

nak (a beszivárgás ellenőrzése — *N. Sz. szerk.*) hívják. Az 1960 és 1980 közötti időszakban 3.5 millió feketét távolítottak el a városokból az úgynevezett homelandekbe (otthon); jelenleg 1,7 millió feketét fenyeget a kiutasítás veszélye.

A fekete települések mindig jóval a fehér városok határain kívül terülnek el, átlagban tizenöt-huszonöt kilométernyire. Ez arra kényszeríti a dolgozókat, hogy naponta egy-két órát töltsenek el autóbuszozással. A fekete településeket zsinórral kimért, kis földszintes házak alkotják. A gyakorlatban ezek könnyen ellenőrizhető, stratégiai szálláshelyeknek tekinthetők. A fontosabb települések közelében mindig található egy katonai őrállomás.

Az apartheidben minden törvénybe foglalt; a meghatározott faji kategóriákhoz való tartozás, a lakhelyekhez való jog, a belépési lehetőség egy meghatározott iskolába vagy kórházba, esetleg egy strandra. Minden szabályozva van, egészen a nemi kapcsolatokig. A DAK-ban tilos fehérnek szexuális viszonyban lennie feketével. Ugyanakkor a kálvinista képmutatás, amely semmivel sem jobb a többinél, eltűri Sun Cityben a „független" Bophuthaswana mini Las Vegasában, a „fajközi" bordélyházat.

Az éppen befejeződött évnegyedben az iskolákban a diákmegmozdulások, amelyek a hivatalos adatok szerint mintegy ötven halálos áldozatot követeltek, szeptemberben kezdődtek Sharpeville-ben, Fokváros közelében. A csúcspontot Transvaalban, Sebokengben (mintegy hatvan kilométernyire Johannesburgtól) érték el. Ezt egy általános sztrájk követte, amely Transvaal területének 85 százalékára kiterjedt Ez újdonság. A csak néhány éve megtűrt fekete szakszervezetek ugyanis mostanáig „apolitikusak" volta. A feketék akik Herman Giliomee kifejezése szerint ipari és nem politikai polgárok — egy tartományon belül először tettek tanúbizonyságot erejükről.*

Azoknak a fekete városoknak a neve, amelyek e zendülések színhelyei voltak: Katlehong, Tembisa, Rotandu, Tokahi, Dubuza, Evaton, Boi Patong, Lekoa, Residensia stb., általában ismeretlen a DAK-on kívül. Ezek az ország legtöbb térképén sem szerepelnek, mert azok csak a fehér városokat tüntetik fel.

E spontán robbanás fő okai gazdaságiak, de a hatóságok — ahogy ez már szokásuk — külföldi ügynökök tevékenységének tulajdonítják. Mintha amúgy nem lenne elég ok arra, hogy valaki a DAK-ban kifejezésre juttassa elégedetlenségét és tiltakozzék jogfosztottsága ellen, ha fekete!

Az országot jelentős gazdasági válság sújtja, becslések szerint a feketéknek több mint 50 százaléka munkanélküli a vaali városi háromszögben (amely Johannesburg és Pretoria körül terül el). Az első zavargások közvetlen oka a lakbérek és a villamos áram árának emelése volt, amelyet a Pretoria által kijelölt fekete városi tanácsnokok határoztak el. A gazdasági nehézségek és a politikai jogfosztottság olyan nyugtalanságot szültek, amely szükségessé tette a katonai rendőrség jelentős erőinek közbelépését (7000 katona cirkál Sebokeng településen, az ellenőrzöttek száma 225 000, a letartóztatottaké 58).

A zavargásokra jellemző volt, hogy azok kezdetben a fekete településekre korlátozódtak, a Pretoria által kijelölt fekete városi hatóságok ellen irányultak (többeket közülük meglincseltek, házaikat felgyújtották), az erőszak azután a város belsejére is kiterjedt, egészen odáig fajult, hogy kórházakat romboltak szét, miután kifosztották az italraktárakat.

A rendőrség vagy a hadsereg általában csak akkor lépett közbe, amikor a helyzet már alaposan megromlott, s amikor a lakosság egy része már titokban maga is áhította ezt a beavatkozást.

A zavargások négy, erősen urbanizált vidéken törtek ki: Pretoria—Witwatersran—Vereeniging-háromszögben; Durban—Pinetownban; Port Elizabeth—Uitenhagéban; valamint kisebb mértékben Fokvárosban.

Az urbanizált feketék többsége (hivatalosan 6,5 millió fő, de lehet, hogy két vagy három millióval több is az illegálisokkal) a fent említett első három városi központ körül koncentrálódik, a fokvárosi tartomány inkább

* A Federation of South Africa Trade Unionnak (a Dél-afrikai Szakszervezeti Szövetségnek) százharmincezer tagja van.

erősen „színes". Ez magyarázza az elmúlt negyedszázad tiltakozásainak három legkirívóbbját: a sharpeville-it 1960-ban (hatvan halottal); a sowetóit és számos más városi központ zendüléseit 1976-ban (kb. hétszáz halottal); és 1984. szeptember—novemberi szórványos zavargásokat.

A jövő konfliktusait illetően a következő tizenöt évre az várható, hogy — figyelembe véve a növekvő urbanizációt, a rossz lakáshelyzetet, az öntudat ébredését, a szakszervezetek fejlődését stb. — azok ugyanezen övezetekben következnek majd be. Az is előre látható, hogy a két legaktívabb frakció a tizenöt és húsz év közötti munkanélküli fiatalokból, és kétségtelenül, a szakszervezeti tagok jó részéből alakul ki.

Jelenleg a fehér uralom titka az elnyomottak megosztásában és ellenőrzésében rejlik, s nem annyira a brutális erőszak közvetlen alkalmazásában. Ez utóbbi általában igen szelektív: a zavargókat bántalmazzák és a potenciálisan karizmatikus egyéniségeket elpusztítják, mint például Steve Bikót, aki a börtönben „öngyilkos" lett (akárcsak más, mintegy negyven letartóztatott 1960 és 1977 között).

A „független" (jelenleg négy) és „nem független" (hat további) bantusztánok létesítése azt célozza, hogy idegenekké tegyék azokat a DAK-beli feketéket, akik ezekben élnek akár szabad akaratukból, akár annak ellenére. Ily módon a feketék fele azon veszi észre magát, hogy idegenné lett a saját hazájában. Mindössze az a szabadság vált osztályrészükül, hogy „saját szegénységüket igazgassák".

Jelentősek a fehérek (afrikanderek és angolul beszélők) és a színesek, illetve az indiaiak közötti szakadékokon kívül a legális vagy illegális fekete városi lakosok és a falusiak között is, valamint a mintegy tíz etnikai, nyelvi csoport között (a legjelentősebbek e csoportok közül a zuluk, hatmillió fővel). Ami a fekete asszonyokat illeti, ők alulfizetettek. [. . .]

A feketék ellenőrzése főleg az állam jelentős munkaadói szerepére támaszkodik. A nem egészen tízmilliós dolgozó lakosságból egymillió állami alkalmazott. A többé vagy kevésbé megvesztegetett feketék és színesek széles köre él az állam által nekik juttatott állásokból, cserébe engedelmességükért.

Az ellenőrzés másik formája a besúgók rendkívül széles hálózatára épül.

Pretoria a helyzetet kézben tartja, a kényszeren és az egyenlőtlenség reprodukcióján (az egyetemeken összesen huszonkét ezer a nem fehér, és ezek közül csak tizenegy ezer a fekete diák, míg a diákok összlétszáma százegyvenegy ezer) alapuló megosztás és ellenőrzés révén.

Mit kíván tenni Botha elnök?

— Bevonni az afrikander anyanyelvű színeseket és az indiaiakat, hogy szélesítse politikai bázisát. A szociális apartheid tekintetében jelentős módosításokat kell végrehajtani. Ez nem fog összeütközések nélkül menni André Treurnicht „begörcsölt" híveivel, de talán a Nemzeti Párt más elemeivel is.

— Talán egy későbbi időpontban szintén bevonni a kisszámú, középosztálybeli feketéket úgy, hogy azok az ütköző szerepét játsszák a kisemmizett városi feketék felé. Erre utal, hogy az új parlament alakuló ülésén Botha kijelentette: „Az alkotmány nem felel meg a dél-afrikai társadalom összes alkotóeleme törekvéseinek."

— Ellenőrizni — amennyire lehetséges — a többi feketét kollaboránsok révén (mind a bantusztánokban, mind azokon kívül) és a Le Grange vezetése alatt álló, megnövekedett szerephez jutott rendőrségi besúgók segítésével.

A kitűzött cél megvalósítása nem lesz Pretoria számára sem egyszerű, sem könnyű. Minden átmenet kezdetben több problémát vet fel, mint amennyit megoldani képes.

Az ellenzék szerepe még igen csekély. Nincs reményük arra, hogy a belátható jövőben befolyásukat érvényesítsék, sem a dinamikus Van Zylslabbert által vezetett ellenzék, sem a Demokratikus Erők Uniójának (Union of Democratic Forces — UDF), amely nemrégiben alakult koalíció, s amely az „egy ember, egy szavazat" elvért harcol, sem az illegális fekete pártoknak, mint amilyen az Afrikai Nemzeti Kongresszus.

Az ANC nemrégiben súlyos csapást szenvedett el azáltal, hogy erői-

nek zömét Mozambikból Dar es Salamba (Tanzánia) űzték. Így megfosztva a DAK közelében fekvő támaszpontjától, most arra kárhoztatott, hogy gyenge hatású terrorakciókat fejtsen ki, amely főleg szabotázsra épül. Hosszú ideig az az eszme volt uralkodó Pretoriában, hogy a felszabadulás majd kívülről jön. Ezt a reményt most fel kell adni, és belföldön harcolni.

Úgy látszott, teljesen új lehetőségek nyíltak a portugál kolonializmus összeomlásával 1974-ben és 1975—1976-ban, amikor a marxista—leninista orientációjú Kuba és a Szovjetunió támogatta kormányzatok kerültek uralomra.

Táplálta a reményeket a SWAPO (South West African People Organisation) fegyveres harca Namíbiában és a fekete nacionalistáké, amely 1980-ban indult meg.

Tény, hogy Pretoria regionális politikája fenyegetettnek látszott a portugálok kivonulását követően. De Rhodesia (ma Zimbabwe) fehér vezetői, mielőtt átadták volna a hatalmat, mintegy félezer főből álló kis hadsereget ajánlottak fel a DAK-nak. Ez a Maputóban uralmon levő Frelimóval szemben álló mozgalom tagjaiból állt, és eredetileg Rhodesiából kiindulva működött. Miután Pretoria befogadta ezt az erőt, létszámát legalább tízezer főre, talán még többre emelte. Kihasználva Mozambik nehézségeit (a portugálok tömeges kivonulása, egy tapasztalat nélküli, bürokratikus gépezet felállítása, a bénító államosítások, a szárazság stb.) a Mozambiki Nemzeti Ellenállásnak (RNM, amelyet Renamónak is neveznek) sikerült az országot súlyosan destabilizálnia, hála Pretoria segítségének, amely nem habozott légi úton szállított csapatokat küldeni Maputo külvárosainak elfoglalására 1983-ban.

A múlt évben Nkomatiban aláírt egyezmények a DAK győzelmét jelentették.

Jelenleg a Renamo megfelelően felfegyverzett és minden szükséges eszközzel rendelkező csapatai Mozambik belsejében tartózkodnak, ahol igen komolyan fenyegetik a biztonságot. Október végén a Frelimo és a Renamo küldöttségei találkoztak Pretoriában. Pretoria célja: arra kényszeríteni a maputói kormányzatot, hogy egyezzen bele egy koalíciós kormány megalakításába Samora Machellel az élén, cserében a békéért és a gazdasági segítségért.

Eszerint a nkomati egyezmények Pretoria felfogásában a normalizációnak csak a kezdetét jelentik. Viszont nagy a kísértés arra, hogy túlságosan kihasználják ezt az előnyt, ami többek között szintén komoly akadálya a stratégia megvalósításának. Ha viszont sikerrel jár, akkor a DAK azt a célt fogja kitűzni, hogy megszilárdítsa regionális uralmát, és erőszakosan irányítsa az angolai rendszert.

A luandai kormányzattal szemben álló mozgalom, a Pretoria által jól felszerelt UNITA szilárd etnikai bázissal rendelkezik, és jelentős sikereket ért el Angola déli részében. A DAK pedig megszállva tartja az angolai terület egy részét. Namíbiában, amely pretoriai ellenőrzés alatt áll, a hadsereg tizenöt éve harcol a namíbiai felszabadító mozgalom, a SWAPO ellen.

A SWAPO-t az ENSZ elismerte mint Namíbia népeinek törvényes képviselőjét (a mozgalom főleg az ország legfontosabb etnikumából nőtt ki).

A diplomáciailag aktív Egyesült Államok számára a legalkalmasabb megoldás az lenne, ha a kubai csapatok ugyanakkor hagynák el Angolát, amikor Namíbia elnyeri függetlenségét... De Pretoria, úgy tűnik, ambíciózusabb terveket sző. A Namíbiából való kivonulással a legközelebbi években nem számolnak komolyan, és Pretoria, amely az UNITA kártyáira fogadott, azt reméli, kényszerítheti Luandát, hogy jelentősebb politikai engedményeket tegyen. A hadseregnek döntő szerepet szántak e stratégia egészében. És erejének egy része az ellenfelek gyengeségéből táplálkozik. Pretoria azt reméli, hogy sikerül tőkét kovácsolnia regionális katonai és gazdasági ellenőrzési politikájából, a Nyugat és az Egyesült Államok kedvező magatartása elnyerésének érdekében. Saját pénzügyi eszközei jelenleg ugyanis nem teszik lehetővé, hogy kiaknázza katonai sikereit. Viszont a DAK-nak nyújtott politikai támogatás, a múlt negyedév eseményei után, kényesebb kérdés, mint valaha.

A Nobel Békedíj odaítélése a fekete anglikán püspöknek, Desmond Tutunak, jól mutatja, hogyan reagál a közvélemény. Kétséges azonban, hogy sor kerül-e a Pretoriára gyakorolt komoly nyomásra, amelyre egyébként is egyedül az Egyesült Államok lenne képes. Ugyanakkor ezután az Egyesült Államoknak már számolnia kell a feketék és a liberálisok aktív ellenállásával. A regionális tét azonban igen nagy, mind politikai, stratégiai, mind bányászati szempontból, és egyedül az apartheid rendszer képes olyan rendet szavatolni, amely összességében megfelel a Nyugat érdekeinek. Marad tehát az egyre elkeseredettebbé váló politikai harc, amely fokozatosan terjed az ország belsejében. Ezért a bojkottnál célszerűbb stratégiák kidolgozására lesz szükség, amelyek nem annyira a külvilágra, mint inkább a saját erőkre támaszkodnak. Ez komplex cél, amely jól képzett és realista káderekat igényel, egy magasabb szintű öntudat kialakítását teszi szükségessé a feketéknél, azért, hogy olyan tárgyalópartnerekké váljanak, akikkel Pretoriának számolnia kell. Ehhez idő kell, és e folyamat párhuzamosan fog előrehaladni a szabotázsakciók erősödésével és a többékevésbé spontán városi zendülések kitörésével. A jövő jelentős részében az ország gazdasági helyzetének alakulásától függ. Ugyanakkor hosszú távon a feketék öntudatának fejlődése és a demográfiai helyzet alakulása komoly problémákat okoznak majd.

International Herald Tribune

A közeljövő, úgy tűnik, inkább a status quo folytatásának kedvez, mintsem a faji robbanásoknak. A pretoriai ingaóra mutatói makacsul éjfél előtt öt percet mutatnak a negyedszázad elmúltával is. De azért mégiscsak forognak . . .

(A francia hetilap 1984. december 26-i számából)

The African Communist

T. SIFUNASONKE

Amerikai sas Afrika fölött

(RÖVIDÍTVE)

Egyetlen amerikai kormányzat sem ment el olyan messzire abbeli törekvésében, hogy az afrikai földrészt egy amerikai uralom alatt álló, kizárólagos enklávévá változtassa, mint Ronald Reagané, amely Afrikának az amerikai birodalmi érdekek „előretolt határa" szerepét szánja. Az Egyesült Álla-

mok Reagan „manifest destiny"* doktrínája jegyében Afrikát az amerikai „hadászati érdekek" szférájába próbálja vonni. Ez a doktrína a következő hadászati célokat tartja szem előtt: a kapitalizmus világviszonylatban történő kiterjesztése és megszilárdítása, s ezen belül az amerikai ipari és fináncтőke érdekeinek elősegítése; a kommunizmus határainak visszaszorítása és szükség esetén a Szovjetuniónak, mint „huszadik századbeli hatalomnak" eltörlése; a szocializmus növekvő erőinek nemzetközi szinten történő felszámolása; a nemzetközi felszabadítási mozgalmak fejlődési irányának és ütemének ellenőrzése az egész világon, összhangban a nemzetközi imperializmus igényeivel; a tőkés országokon belül az antiimperialista és antimonopolista erők — különösen a kommunista pártok — elszigetelése, diszkreditálása és eltiprása.

E doktrína szerves része az a szakadatlan és összehangolt támadás, amely Afrika függetlensége, egysége és el nem kötelezett politikája ellen irányul.

A Reagan-kormányzat és a katonai-ipari komplexum

Reagan és kormányzata mögött a bankárok, gyárosok és fegyvergyártók olyan csoportja áll, amely a katonai-ipari komplexum magját alkotja. Ezen erők koalíciójának bázisa Kaliforniában van, de kapcsolataik behálózzák az egész Egyesült Államokat. E koalíciónak mint hatalmi tömbnek a létrejötte a második világháborúhoz nyúlik vissza, amikor is a pénz-, ipari és katonai monopóliumok érdekeinek találkozása megteremtette alapját a katonai-ipari komplexum kialakulásának. Ekkor jött létre a „Kalifornia-csoport" is, amely gazdasági uralkodó helyzete révén — a katonai-ipari komplexummal együtt — egyre nagyobb szerephez jutott a politikaformálás fórumain is. Ez a csoport a fináncтőke más csoportjaival közösen a Republikánus Párt és az amerikai imperializmus legagresszívebb és legreakciósabb szárnya mögé állt, és hatalomra segítette először Kaliforniában, majd a Fehér Házban Reagant is.

A jelenlegi külpolitikai irányzat gyökerei

A Reagan-kormányzat kezében az amerikai külpolitika határozottan eltávolodott az enyhüléstől és a nukleáris hadászati egyensúlytól, s azok helyébe a konfrontációt, a nemzetközi vitáknak a katonai erő révén történő megoldását, az atomfölényt és a Szovjetunió elleni elsőcsapásmérő képességet állította.

A hetvenes évek második felében és a nyolcvanas évek elején kibontakozott hosszan tartó válság valamennyi tőkés országot érintette, az Egyesült Államoktól Európáig és Japánig. Ám hatása az Egyesült Államokra nézve sokkal súlyosabb volt, mint a többi tőkés országra, hiszen amerikaiak millióiban ingatta meg „az amerikai életforma" fölényének illúzióját.

Az 1970-es években az USA a világ árupiacainak 23 százalékát veszítette el, s ez évente megközelítőleg 125 milliárd dollár veszteséget és kétmillió munkaalkalom megszűnését jelentette számára a többi tőkés országgal folyó intenzívebb verseny során. 1971 és 1980 között az USA részesedése a világ ipari termeléséből az előző évtized 25 százalékáról 17,3 százalékra esett vissza.

Az Egyesült Államokat sújtó gazdasági válság méretei és jellege messzeható társadalmi és politikai következményekkel járt.

Reagan hatalomra kerülése azt jelentette, hogy a katonai-ipari komplexum beleszólást kapott a kormányzat belpolitikájának és nemzetközi politikájának alakításába. A Carter elnöksége alatt 1978-ban 100 milliárd dollárt kitevő katonai költségvetés Reagan alatt több mint megkétszereződött, és 1983-ban hozzávetőleg 215 milliárd dollárra nőtt. 1988-ban pedig a tervek szerint 386 milliárdot fog kitenni.

Az egészségügyi, oktatási programokat, a munkanélküliek és nyugdíjasok juttatásait, a közlekedésre szánt összegeket, az anyasági segélyeket és egyéb szociális juttatásokat alaposan

* Az USA-ban használatos kifejezés, jelentése: „az angolszász elem erkölcsi fölénye". — *N. Sz. szerk.*

megnyirbálták. A csökkentések több mint 250 szociális programot érintettek. A londoni *Observer* c. lap szerint 1983-ban a hivatalos létminimum alatt élők száma 3,1 százalékkal nőtt és a lakosság 15 százalékát, vagyis 34,4 millió főt tett ki. Az üzleti életben viszont az adókat erőteljesen csökkentették: Reagan elnöksége alatt a nagyvállalatok adója az állami költségvetés részarányában 24 százalékról 7 százalékra csökkent. Mindez jól mutatja a kormányzat és a nagytőke közötti nyílt szövetséget.

Az amerikai külpolitika és Afrika

Tekintettel Washington világuralmi törekvéseire, Afrika még fontosabb szerephez jutott az amerikai imperializmus globális stratégiájában, mint korábban. Az amerikai kormányzat Afrika-politikájának fő céljai a következők: az AESZ-en (Afrikai Egységszervezet) keresztül kifejezésre jutó afrikai egység megtörése; az erősödő afrikai antiimperialista fronttal szemben valamilyen „ellensúly" létrejöttének elősegítése egy olyan koalíció kialakulásának ösztönzésén keresztül, amelybe az amerikai politika követeléseivel szemben „kezesebb" kormányok és erők tömörülnek; az afrikai kontinensnek mint a nyugati tőkés országok számára létfontosságú hadászati nyersanyagok, továbbá a transznacionális társaságok szuperprofitja forrásának megtartása; végül katonai támaszpontok kiterjedt hálózatának kiépítése Afrikában és Afrika körül.

Az afrikai egység és a felszabadítási mozgalom elleni fenyegetés

A Reagan-kormányzatnak az afrikai egység szétzúzására irányuló összevont támadása elsősorban az Afrikai Egységszervezet 1982 augusztusára tervezett 19. csúcstalálkozóját vette célba. Három vonalon támadt: az ülés helyszínét és elnökségét illetően, a csádi polgárháború vonalán és a Polisario jogos részvételével kapcsolatban a csúcsértekezleten.

Ma már egyértelmű, hogy az Egyesült Államok összehangolt kampányt szervezett, hogy gyűlöletet szítson Kadhafi ezredes ellen, és lejárassa a líbiai vezetőt, s ezáltal megakadályozza a 19. csúcsértekezlet Tripoliban való megtartását és azt, hogy az elnökséget a hagyományoknak megfelelően a vendéglátó ország lássa el.

Az amerikai külügyminisztérium titkos memorandumot juttatott el valamennyi Afrikában levő nagykövetségéhez, kifogásolván, hogy a csúcsértekezletet Tripoliban tartsák, és azt tanácsolta a követségnek, hogy igyekezzenek rávenni a „mérsékelt" afrikai államokat az ülés bojkottálására. Diplomáciai offenzívája részeként a kormányzat magas rangú tisztviselőket küldött szét — köztük Chester Crockert, Jean Kirkpatrick ENSZ-delegátust és Bush alelnököt —, hogy propagálják az amerikai politikát.

Ami a csádi polgárháborút illeti, azzal kapcsolatban az USA NATO-szövetségesével, Franciaországgal karöltve igyekezett elérni, hogy a nyugatbarát Hisszen Habre hatalmon maradjon a GUNT haladó erőivel szemben, jóllehet ez utóbbi törvényes politikai hatalmát korábban az AESZ is elismerte. Habre viszont valójában úgy került hatalomra, hogy a CIA látta el fegyverrel és pénzzel, Szudán pedig más afrikai reakciós rendszerekkel együtt aktívan támogatta és együttműködött vele.

A Nyugat-Szaharában a gyarmatosító Marokkó és a Polisario felszabadító erői között folyó háború látszólag kevésbé kínált lehetőséget az Egyesült Államoknak, hogy beavatkozzon az AESZ ügyeibe. Végül is, az AESZ maga már korábban elismerte a Szaharai Arab Demokratikus Köztársaságot mint Nyugat-Szahara népének egyetlen és jogos politikai képviselőjét. Az Egyesült Államok térségbeli katonai érdekeit a Polisario Fronton belüli imperialistaellenes erők határozottan veszélyeztették, és Washington természetes szövetségesre lelt a marokkói rendszerben, hogy megakadályozza a Szaharai Arab Demokratikus Köztársaság delegációjának részvételét a csúcson.

Az AESZ 19. csúcsértekezletének meghiúsítására irányuló erőfeszítések mögött sokkal mélyebb indítékok húzódtak meg: előidézni a szervezet végleges felbomlását és létrehozni egy

„ellenerőt" azokból a mérsékelt államokból, amelyeken keresztül az Egyesült Államok könnyebben érvényre tudja majd juttatni külpolitikáját. Egy politikai dokumentumból, amelyet Jean Kirkpatrick, az Egyesült Államok ENSZ képviselője juttatott el az Egyesült Államok „fő misszióihoz" kitűnt, hogy az Egyesült Államok „politikai uralmat kíván megvalósítani a fő hadászati övezetekben" a világ minden részén, így Afrikában is. Azokat az országokat, amelyek „nyíltan vagy burkoltan" Amerika-ellenes politikát folytatnak, „el kell szigetelni vagy egymás ellen kell fordítani". Közöttük szerepelt Líbia, Etiópia, Angola, Mozambik, Algéria és Madagaszkár.

A Reagan-kormányzat külpolitikájának jellemzőjévé vált az is, hogy a a mérsékelt és Amerika-barát politikát folytató afrikai államokat „jutalmazni", az amerikai törekvéseket bíráló, vagy azokkal szemben ellenséges magatartást tanúsító országokat „büntetni" kell. Ez legszembetűnőbben a Grenada elleni amerikai támadást elítélő afrikai kormányoknak nyújtott segélyek alapos csökkentésében vagy megszüntetésében mutatkozott meg.

Az amerikai imperializmus „elsővonalbeli erői" Afrikában többek között: nyugaton Líbéria és Marokkó, északon Egyiptom, keleten Szudán, Szomália és Kenya, Közép-Afrikában Zaire és Csádban Hisszen Habre, délen pedig a Dél-afrikai Köztársaság.

Az amerikai külpolitika gazdasági vonatkozásai

A kapitalista országokban megnyilvánuló hadászati nyersanyagok válsága Afrikát ezen nyersanyagok „természetes" forrásává tette, hiszen jó részük, bőségesen található e kontinensen. Ily módon a nyugati országok, különösen az Egyesült Államok — a hadászati nyersanyagok legnagyobb felhasználója — ellátását tekintve erősen függőségbe került Afrikától. Csakhogy az imperializmus sohasem hajlandó igazságos és kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok kialakítására az afrikai államokkal vagy a világ fejlődő országaival. Ellenkezőleg, a történelem tanúsága szerint ezen országok nyersanyag-tartalékait a tőkés országok és a transznacionális társaságok hasznára aknázzák ki.

Jelenleg negyven olyan ásványi kincs található Afrikában, amely a tőkés országok termeléséhez szükséges. Afrikából, elsősorban a Dél-afrikai Köztársaságból importálja az Egyesült Államok a krómérc 48, a platina 82, a mangán 87, az arany 67, a vanádium 73 százalékát, továbbá számos más hadászati fontosságú nyersanyagot, így ónt, rezet, bauxitot és kobaltot.

Az amerikai bázisú transznacionális társaságok Afrikából 50 százalékkal több hasznot húznak, mint az összes többi fejlődő országból együttvéve. 1970 és 1978 között az afrikai tőkeberuházások összege 4,3 milliárd dollár volt, míg a kiáramló haszon 15,92 milliárd. A transznacionális pénzintézetek hitelpolitikája miatt Afrika külföldi adósságai 1979-ben 21,1 milliárd dollárt tettek ki. Becslések szerint a kölcsönök csaknem egyharmada a kamatok kifizetésére megy el.

Az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetének (ILO) egy tanulmánya szerint a külföldi beruházások 60 százalékát a természeti kincsek és hadászati erőforrások kiaknázására fordítják, további 34 százalékot arra használnak fel, hogy legyen piacuk a tőkés országok által termelt késztermékeknek, 6 százalékot pedig arra költenek, hogy a transznacionálisok termelő folyamatait „átvigyék" a fejlődő országokba, hogy ezáltal kizsákmányolhassák az afrikai munkásokat.

A multinacionális pénztőkések kizsákmányoló politikájával szemben két, egymással ellentétes tendencia alakult ki Afrikában. Egyik még jobban meg akarja könnyíteni az ország gazdasági struktúráin belül a transznacionális társaságok tőkéjének behatolását; a másik éppen ennek ellenkezőjére törekszik, s e tőkebehatolás fokozottabb korlátozását és ellenőrzését akarja az adott nemzetgazdaság fejlesztési stratégiáján belül. Ugyanilyen ellentmondások jellemzik Afrika fő politikai tendenciáit is: egyfelől az imperializmustól és fő eszközétől, a transznacionális társaságoktól való fokozott függőség, másfelől éppen a nagyobb gazdasági önállóságra való törekvés.

A katonai vonatkozások

A katonai-ipari komplexum és a Pentagon szakított azzal a korábbi gyakorlattal, hogy a „védenc" országok erejére támaszkodva mozdítja elő az amerikai politikai, gazdasági és katonai célok megvalósítását. Helyette arra törekszik, hogy számos afrikai országban telepített fontos katonai támaszpontokon közvetlenül legyen jelen a térségben. Ezenkívül rendkívül megerősödött a CIA szerepe is. *A Tricontinental* c. lap szerint a CIA-nak Afrikában 40 „állomása" és 3500 ügynöke van és végez felforgató tevékenységet.

Afrika nyugati részén két ország — Marokkó és Libéria — vált az amerikai katonai tervek megvalósításának kiinduló pontjává. 1956-ban az Egyesült Államoknak öt katonai támaszpontja volt Marokkó különböző részein, amelyeket később ki kellett ürítenie. 1982-ben azonban sikerült visszakapnia a fontosabb támaszpontokat. Azóta az Egyesült Államok által Marokkónak nyújtott segély összege megháromszorozódott, és 30 millió dollárról 100 millóra nőtt.

Amikor Libériában egy katonai csíny megbuktatta a Tolbert-rendszert, az Egyesült Államok azonnal felajánlotta, hogy „megmenti" Libériát a felforgatástól. Az ingatag Doerezsim megszilárdítására 33 millió dollár segélyt folyósított, továbbá kieszközölt egy 85 milliós kölcsönt a Nemzetközi Valuta Alapnál is. Ezzel kettős célja volt: egyfelől meg akarta menteni a meglevő 430 millió dolláros amerikai beruházást az országban, másfelől biztosítani kívánta magának Libériát mint a Pentagon fontos katonai pozícióját Afrika nyugati partján.

Libéria az Amerika Hangja fő átjátszó állomása a Közel-Kelet, a Szovjetunió és Afrika felé, és fontos távközlési csomópont Washington és az afrikai diplomáciai képviseletek között.

A keleti part bástyái

Riasztóbb képet nyújt az amerikai katonai behatolás Afrikába a keleti parton. Jóllehet az AESZ és az ENSZ határozatai a Csendes-óceánnak mint a béke övezetének fenntartására szólítanak fel, a Pentagon mindent megtesz, hogy az óceánt és néhány, ebben az övezetben elhelyezkedő országot az amerikai haditengerészet és a gyors hadtestek katonai területévé tegye. Diego Garciát Nagy-Britannia jogtalanul „adta el" az Egyesült Államoknak, amely a szigetet az amerikai haditengerészet, földierő és légierő állomáshelyévé, a gyors reagálású erő fő harcálláspontjává alakította át. Diego Garcia azonban Mauritiushoz tartozik, és a mauritiusi kormány követelését a sziget visszaadására vonatkozóan az Afrikai Egységszervezet és az el nem kötelezett országok államfői is támogatják.

Tekintélyes amerikai katonai, politikai és gazdasági „segítség" áramlik azokba a kelet-afrikai országokba, amelyek engedélyezik területükön amerikai támaszpontok fenntartását. Kenyában három nagy katonai támaszpont épült, amely alkalmas amerikai haditengerészeti erők és repülőgép-anyahajók fogadására. Támaszpontok létesültek Szomáliában és megegyeztek Szudánnal is amerikai katonai támaszpontok építéséről különböző térségekben.

Egyiptom a Camp David-i megállapodás aláírása óta visszavonhatatlanul részévé vált az Egyesült Államok hadászati csapásmérő erői hálózatának. A mintegy 3,5 milliárd dollárra tehető, tetemes gazdasági és katonai „segítségért" cserében az egyiptomi rendszer támaszpontokat adott az amerikai gyors reagálású erőnek a Sínai-félszigeten, amivel e terület izraeli megszállását a gyakorlatban amerikaival cserélte fel. Propalkotnak hadászati koalíció létrehozásával Egyiptom, Szudán és a csádi Hisszen Habre között, mintegy tőrt szegezve az afrikai kontinens szívének. Az amerikai diplomáciai erőfeszítések, valamint a „segítség" ígérete Közép-Afrikában is eredményes volt, és az Egyesült Államok afrikai „előretolt térségébe" Mobutu Zairéjét is sikerült bevonni. Egyes hírek szerint a Pentagon meg is állapodott Mobutu rendszerével, hogy légitámaszpontot hoz létre, valamint kísérleti telepet épít a robotrepülőgépek kipróbálására.

A Dél-afrikai Köztársaságnak kétségtelenül döntő szerepe van a Pen-

tagon-Afrika-stratégiájában. A Reagan-kormányzat nyíltan támogatja Pretoriát. Mint ismeretes, a Dél-afrikai Köztársaság már Reagan előtt bekapcsolódott a NATO hírközlési hálózatába. Mióta Reagan uralomra került, az amerikai kormányzat feloldotta azt a Dél-afrikai Köztársaság elleni embargót is, amely a kifejezetten nukleáris kutatás és fejlesztés céljára szolgáló, igen korszerű komputertechnológiák eladására vonatkozott. Szentesítette továbbá jelentős mennyiségű plutónium—3 eladását, amely fontos része az atomfegyvergyártásnak.

A Reagan-kormányzat minden korábbinál erőteljesebben folytatja azt a politikát, amely a gazdasági és katonai „segítség" reményét csillogtatja meg az afrikai országok előtt együttműködésük jutalmaként. Egyiptomon kívül az afrikai országok 1981-ben 120 millió dollárt kaptak ilyen segítség címén. Ez az összeg 1983-ban már 474 millió volt, amelynek zöme a „dollárszövetségesekhez", Kenyához, Libériához, Marokkóhoz, Szomáliához, Tunéziához, Zairehez és Szudánhoz került.

Az afrikai hazafiaknak, Afrika imperialistaellenes, haladó erőinek és államainak életbevágóan fontos feladata, hogy megakadályozzák azokat a katasztrofális terveket, amelyeket a Reagan-rendszer dollárszövetségesei segítségével akar megvalósítani kontinensünkön, s visszafordítsák az eddig történteket. Afrika haladása, egysége és függetlensége múlik ezen. Az eszközeink mindehhez megvannak, de szükség van a poltikai akaratra is. E mammutvállalkozásban nem leszünk egyedül: ott lesznek oldalunkon a világ nemzeti felszabadítási mozgalmai, a tőkés országok haladó, imperialistaellenes erői és a világ szocialista államainak közössége.

(A Dél-afrikai Kommunista Part angol nyelvű folyóiratanak 1984/99. számából)

Hiven tükrözve a múltat a jelenhez is szóló érdekes, izgalmas, vonzó és szellemes irodalmi riportok!

MIHAIL KOLCOV

VILÁGJÁRÁS

280 oldal

Ára: 33,– Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

VORWÄRTS

HEINER LICHTENSTEIN

A rabszolgamunka javította a mérleget*

1943. karácsony: az SS berlini Birodalmi Biztonsági Főhivatalában összegyűlnek néhányan, hogy az SS birodalmi vezérével, Heinrich Himmlerrel együtt ünnepeljenek. A kis társaság képviseli mindazt, aminek a német iparban rangja és neve van. Miközben Himmler a hadihelyzetről számol be, lassan felsorakozik az SS-ekből álló énekkar, hogy utána muzsikával szórakoztassa a társaságot. E jelenetet Ferencz B. Benjamin, magyar származású zsidó „Less than slaves" (Még a rabszolgáknál is kevesebb) című, 1979-ben a Harvard University Press kiadásában megjelent könyvében írja le. Ferencz B. Benjamin a háború után azon volt, hogy a zsidó túlélők legalább szerény kártérítést kapjanak a német koncentrációs táborokban végzett rabszolgamunkájukért.

Minden vállalat — írja Ferencz —, amely koncentrációs táborok foglyait akarta munkaerőként alkalmazni, kapott egy titkos számot, s erre hivatkozva folytatta a levelezést a tábor parancsnokságával. „Így volt például a Messerschmidt, a Junkers és a Heinkel repülőgépgyár, a BMW vagy a Daimler Benz autógyár, a Dynamit-Nobel vagy Rheinmetall lőszer- és hadianyaggyár, az AEG Telefunken és a Siemens villamosipari konszern esetében is."

Ferencz ezenkívül megemlíti az IG Farbent, a Kruppot, a Flicket és az építőipar olyan nagyvállalatait mint a Holzmann és a Hugo Schneider.

Másutt a szerző megállapítja és idézetekkel is alátámasztja, hogy egyetlen vállalatot sem kényszerítettek a koncentrációs táborok foglyainak alkalmazására.

A mohóság nem ismert határokat, akárcsak a legtöbb német konszern alkalmazkodása a náci rezsimhez. Nyereségesen akartak termelni a háború számára, és igyekeztek olcsó rabszolgamunka-erőhöz jutni a koncentrációs táborokban.

Kisebb gyárakat ez jelentős jóléthez segített, a konszerneket pedig milliárdos haszonhoz.

Amikor az ötvenes és a hatvanas években napirendre került a kártérítés, ezek az üzemek kivétel nélkül azzal a hamis állítással próbáltak takarózni, hogy csakis kényszerből alkalmaztak foglyokat.

Ez is a legújabb kori német történelem még részletes feltárásra váró fejezeteinek egyike. Ámbár kétséges, hogy erre valaha is sor kerül. A legfontosabb okiratok a cégek levéltárainak mélyén rejtőznek, ezeket pedig nem lehet rákényszeríteni, hogy beengedjék oda a kutatókat.

IG Farben

Frankfurt, 1950: Henry Ormond jogász, egy Németországból származó zsidó elhatározza, hogy ügyvédi irodát nyit. Első ügyfele Norbert Wollheim, aki túlélte Auschwitzot, ahol az IG Farben konszern számára kellett robotolnia. Kis kártérítésre, mindössze 10 000 márkára tart igényt.

Az IG Farben elzárkózik, per indul. A bíróság helyt ad a felperes keresetének, megállapítva, hogy a konszern legfelső vezetésének tudnia kellett az

* A Flick-botrány újra ráirányította a figyelmet e konszern — és sok más nagyvállalat — náci időkben betöltött szerepére. Nemcsak pénzelték a barnaingeseket, hanem busás hasznot is húztak a koncentrációs táborok foglyainak rabszolgamunkájából.

embertelen munkafeltételekről és meg kellett volna tennie mindent a foglyok védelmében az SS-ekkel szemben.

Az ítélet szenzáció, a világsajtóban a címoldalakra kerül, sorra jelentkeznek az IG Farben volt rabszolgái az időközben megalapított, a zsidó kényszermunkások érdekeit védő Claims Conference-nél.

A festékgyártó konszern, amely annak idején Auschwitz melléktáborában, Buna Monowitzban műgumit gyártott — enelkül a náciknak sokkal hamarabb kapitulálniuk kellett volna — kész folyósítani 10 millió márkát. Legalább 100 millió kellene azonban ahhoz, hogy minden túlélőnek legkevesebb 10 000 márkát lehessen kifizetni.

Évekig tartó alkudozás kezdődik, s közben egyre több túlélő hal meg. A követelt összeg apad.

Bunában 30 000 fogoly lelte halálát — éhenvesztek, agyonverték, felakasztották vagy csak egyszerűen Birkenauba szállították őket, ahol a gázkamrákban kellett elpusztulniuk, amikor már képtelenek voltak dolgozni. „Megsemmisítés munkával" — ez volt az SS idevágó szakkifejezése.

Végül a konszernnek csak 27 millió márkát kellett kifizetnie. Ez 1957. február elején történt — a felszabadulás után 12 esztendővel. A pénzt 6000 zsidó túlélő kapta 42 országban. Egy márkát sem kaptak a nem zsidó foglyok. Az ő érdekképviseletükre a Claims Conference-nek nem volt felhatalmazása, a konszern pedig semmit nem tett, hogy őket is jóvátételhez segítse.

Krupp

1949 tavasza. Landsbergbe szállítanak egy csoport férfit. A helyi börtönbe. Közöttük: Alfred Krupp von Bohlen und Halbach. Tizenkét évet kapott — többek között a koncentrációs táborok foglyainak kizsákmányolásáért.

1950 nyara. A legpatinásabb landsbergi szállóban nagyszabású ünnepségre készülődnek. A hotel előtti parkolóban luxus gépkocsik sorakoznak az ország minden részéből, de külföldi rendszámtáblákat is látni. Végül megjelenik az ünnepelt maga: Alfred Krupp, kilenc igazgatója kíséretében, akiket szintúgy elítéltek, de néhány hónappal később szabadlábra helyeztek.

A Krupp vezéreinek adott kegyelem azt a benyomást keltette a közvéleményben, hogy a konszern nem volt bűnös. Valójában kényszermunkások tízezreinek a lehető legrosszabb körülmények között kellett robotolniuk a szerteágazó Krupp-rendszerben.

Nem lehet hát csodálkozni azon, hogy hidegvérrel visszautasították azoknak a túlélőknek a jóvátételi követelését, akik Auschwitzban, a lódzi gettóban raboskodtak, a sziléziai Fünfteichenben és Markstädtben, Neukölnben és a Krupp sok más gyárában végeztek rabszolgamunkát.

Ha már nem volt rájuk szükség vagy túlságosan közeledtek a szövetségesek, a konszern gondoskodott arról, hogy idejében visszakerüljenek a koncentrációs táborba — így 1945 márciusában fiatal magyar zsidónőket szállítottak Bochumból Buchenwaldba, onnan pedig a Bergen Belsen-i koncentrációs táborba. Mozdonyt és marhavagonokat a Német Birodalmi Vasút adott. A háború után 33 országból csupán 3090 zsidó fogoly tudta érvényesíteni jóvátételi igényét.

Ugyanakkor a Kruppnál legalább 70 000 külföldi kényszermunkás és 23 000 koncentrációs tábori fogoly robotolt — 81 gyárban. Különböző összegű kártérítést — néhány ezer márka erejéig — mégiscsak 3090 ember kapott — összesen 10 millió márkát.

Siemens

Az auschwitzi parancsnok, Rudolf Höss eskü alatt vallotta, hogy a Siemens villamosipari cégnek 1943-ban legalább 1200, a következő esztendőben pedig 1500 női foglyot bocsátott rendelkezésére. További ezreket adtak a többi koncentrációs táborok parancsnokai.

Akárcsak a többi német konszernnek, a Siemensnek is napi 4 birodalmi márkát kellett fizetnie az SS javára foglyonként, ebből azonban 65 pfennig engedményt kapott, mert etetnie is kellett a rabszolgákat. Hogy hogyan, ez a vállalatok kénye-kedvétől függött.

Amikor az ötvenes évek közepén jelentkezett néhány Siemens-rabszolga, a konszern azt nyilatkozta, hogy csak elenyésző számban foglalkoztatott koncentrációs tábori foglyokat, és kész volt bizonyos kártérítést fizetni. A konszern alapos könyvelése jóvoltából azonban a hatvanas években napvilágra került a Siemens-féle rabszolgatartás valódi mértéke.

Végül a Siemens 5 millió márkát fizetett, majd később még 2 milliót — az erről szóló jogi okmány szövegében ezzel a kiegészítéssel: „jogi és erkölcsi alap nélkül". 2203 zsidó fogoly legalább részesülhetett minimális jóvátételben, körülbelül 5000 márkában fejenként.

Az AEG konszern esetében 2223 túlélőnek 4,3 millió márkát fizettek ki.

Rheinmetall

E konszerntől az üldözöttek képviselői valószínűleg soha nem sajtoltak volna ki egyetlen pfennig jóvátételt sem, ha a Rheinmetall nem akart volna erőnek erejével nagyban beszállni az amerikai fegyverüzletbe. A hatvanas évek közepén az amerikai hadsereget új gyorstüzelő fegyverekkel kellett felszerelni. Értéke: 50 millió dollár.

Újságírók kiszimatolták, hogy a Rheinmetall akarja megkaparintani a megrendelést. A Claims Conferencenél érdeklődtek, és kiderült, hogy annak idején a Rheinmetall konszernhálózat rabok ezreit dolgoztatta, de vonakodott jóvátételt fizetni.

A konszernre nyomás nehezedett. Mind a bonni kormány, mind a washingtoni kormanyzat érdekelt volt az üzletben, ez lett volna ugyanis az első nyugatnémet cégnek szóló amerikai fegyverrendelés a háború óta.

Csak e nyomás hatására volt hajlandó a Rheinmetall 2,5 millió márkát fizetni — 1507 zsidó túlélő javára. Többen már nem jelentkezhettek, valószínűleg nem érték meg a felszabadulást sem.

Flick

Jóvátételek dolgában a Filck konszern „takarékoskodását" nemigen lehetett felülmúlni. 3500 fogoly neve vált ismertté, akik annak idején gyáraiban rabszolgaként gürcöltek. Ám Flick és főmegbízottja, Eberhard von Brauchitsch makacsul ellenszegült a kártalanítási követeléseknek.

A Flick konszern és a náci éra olyan téma, amely rászolgál a bemutatásra. A közönség számára eddig hozzáférhetetlen dokumentumok tanúsítják, milyen bámulatos gyorsasággal gazdagodott meg Friedrich Karl Flick zsidó vagyonok eltulajdonításával.

1939. január 7-én Brandenburg tartomány főelnöke engedélyezte, hogy a königsbergi körzetben levő Bärenfelde birtokot adják el Friedrich Karl Flicknek. Bärenfelde Max Friedheim zsidó nagybirtokos tulajdona volt, akinek azt el kellett adnia. A birtok értékét 4,5 millió birodalmi márkában határozták meg — különár speciálisan Flick számára, akinek kötelezettséget kellett vállalnia arra, hogy 1,5 millió márkát lead belőle a birodalom javára ...

A bärenfeldei birtok nem volt az egyetlen, amelyet Flick jóval áron alul kebelezett birodalmába.

Egy 1939. január 5-i dokumentumból kiderült, hogy „Dr. Flick Oberpfalz vidékén megvett egy zsidó birtokot, és úgy erőltette ki az engedélyt erre, hogy a német parasztság újjáalakításának céljára 25 000 márkát kínált fel". Utólag azonban természetesen megállapították, „hogy nem dr. Flick, hanem a zsidó birtokos fizette ki ezt a 25 000 birodalmi márkát".

(A nyugatnémet hetilap 1984. december 22-i számából)

NEMZETKÖZI ESEMÉNYNAPTÁR

JANUÁR

1. Az **Egyesült Államokba** indult Nakaszone Jaszuhiro japán miniszterelnök Abe Sintaro külügyminiszter társaságában. A japán kormányfő január 2-án folytatott megbeszéléseket Ronald Reagan amerikai elnökkel, akivel megállapodott: külügyminiszteri szinten tovább folytatják a tanácskozásokat a Japán irányában fennálló amerikai kereskedelmi deficit csökkentéséről. Nakaszone „megértéséről és támogatásáról" biztosította az amerikai űrfegyverkezési terveket.

Spanyolország belépett a NATO logisztikai szervezetébe, amely egyebek között a tagországok fegyver- és elektronikai rendszereinek egységesítésén munkálkodik.

Kínában eltörölték a mezőgazdasági termények kötelező felvásárlási rendszerét.

2. Az **USA** belügyminisztere, William P. Clark benyújtotta lemondását, mert „lényegében befejezte a rábízott feladat megoldását", és vissza kíván vonulni. Január 8-án Reagan elnök bejelentette, hogy James Baker, a Fehér Ház személyzeti főnöke és Donald Regan pénzügyminiszter tisztséget cserél, és hogy Donald Hodell kerül a visszavonuló Clark helyére.

Az **egyiptomi** államelnök visszahelyezte egyházi hatáskörébe a mintegy hétmilliós keresztény kopt közösség fejét, III. Senuda pápát.

Nicaragua az USA inváziós fenyegetései miatt növelni kénytelen katonai kiadásait, ezek 1985-ben el fogják érni a költségvetés 40 százalékát, az előző évi 25 százalékkal szemben — jelentette be Daniel Ortega megválasztott elnök.

Stockholmban tartotta meg január 2—6. között XXVII. kongresszusát a Svéd Baloldali Párt—Kommunisták. Ismét Lars Wernert választották meg a párt elnökévé.

Kambodzsa miniszterelnöke, Chan Sy súlyos szívbetegség következtében 1984. december 31-én meghalt — hozták nyilvánosságra 1985 január 2-án. Tisztségét megbízott miniszterelnökként Hun Sen külügyminiszter látta el, majd a nemzetgyűlés január 14-én kormányfővé választotta.

Bulgária és **Egyiptom** felújította teljes jogú diplomáciai kapcsolatait, amelyek akkor szakadtak meg, amikor 1978-ban az egyiptomi rendőrség erőszakkal behatolt Bulgária kairói nagykövetségére.

3. Az **USA**-ban kétezer fős „terrorista-ellenes" alakulatot hoztak létre saját szállítórepülőgépekkel, két tengeralattjáróval — közölte az NBC amerikai televíziós hálózat.

A **japán** kormány vállalatvezetési és koordinációs ügynöksége tanulmányt hozott nyilvánosságra, amely szerint Japán 1984-ben 7200 milliárd jent (középárfolyamon több mint 29 milliárd dollárt) költött technológiafejlesztésre, míg az USA 83,3, a Szovjetunió 28,4 milliárdot. Ezeknek a kiadásoknak a nemzeti össztermékhez (GNP) viszonyított aránya a Szovjetunióban 3,66, az NSZK-ban 2,79, az USA-ban 2,65 és Japánban 2,58 százalék.

Kína ipari termelésének értéke 1984-ben 13,3 százalékkal (mintegy 300 milliárd dollár értékkel) nőtt — adta hírül az „Új Kína" hírügynökség.

Budapesten Kádár János, az MSZMP KB első titkára fogadta Viktor Kulikov marsallt, a Varsói Szerződés Tagállamai Egyesített Fegyveres Erőinek főparancsnokát. Kulikov marsall Budapestről Prágába vette útját.

4. Az **osztrák** kormány közölte, hogy egyelőre szüneteltetik a sok vitát kavart hainburgi vízerőmű építési munkálatainak egy részét.

India első ízben exportál búzát Romániának — jelentette be az új-delhi kereskedelmi minisztérium. A 275 millió rúpiás kötés része a nemrég aláírt 5 milliárd rúpia értékű áruforgalmi megállapodásnak.

Jugoszláviában jelentést tettek

közzé, amely szerint 1984-ben 52,4 százalékos volt az infláció; ez alacsonyabb, mint az előző évi 58,5 százalék.

A **lengyel** kormány mellett működő társadalmi-politikai bizottság azt javasolta, hogy biztosítsanak nagyobb beleszólást az állami szerveknek az egyetemek és főiskolák irányításába, mert az 1982-ben kibővített önkormányzattal több helyen visszaéltek.

5. A **dél-koreai** kormány szóvivője pozitívan reagált Kim Ir Szennek, a KNDK államfőjének újévi üzenetére, amelyben az kifejtette, hogy az Észak és Dél között folyó megbeszélések a későbbiekben magasabb szintű politikai párbeszédhez vezethetnek.

Szíriában megkezdődött az Arab Újjászületés Szocialista Pártjának (Baath) VIII., regionális konferenciája, amely január 20-án ért véget. Megválasztották a 21 tagú regionális vezetőséget és a 90 tagú központi bizottságot, és újjáválasztották főtitkári tisztségében Hafez Asszadot.

6. A **kínai** írószövetség negyedik kongresszusán új alapokmányt fogadtak el, amely szerint az irodalomnak és a művészeteknek a népet és a szocializmust kell szolgálnia. Korábban az alapokmány a munkások, parasztok és katonák szolgálatában jelölte meg az írók feladatát.

7. **Szovjet—amerikai** külügyminiszteri találkozóra került sor január 7—8-án Genfben. Andrej Gromiko és George Shultz „megvizsgálták az atom- és űrfegyverzettel foglalkozó tárgyalások tárgyának és céljainak a kérdését". A tervbevett további tárgyalások foglalkoznak mind a hadászati, mind a közép-hatótávolságú atomfegyverzet kérdéseivel, azok kölcsönös összefüggéseiben. Közvetlen céljuk, hogy a világűrben megelőzzék, a földön pedig megszüntessék a fegyverkezési hajszát. Végeredményben a tárgyalásoknak mindenütt az atomfegyverteljes felszámolásához kell vezetniük. A tárgyalások megkezdésének időpontját és helyét diplomáciai úton egyeztetik.

Új-Kaledónia kormánybiztosa, Edgar Pisani bejelentette, hogy Franciaországnak ez a tengeren túli területe 1986. január 1-én Franciaországgal társult független államá válhat, ha a lakosság az 1985 júliusában tartandó népszavazáson úgy dönt.

Brüsszelben átvette hivatalát az EGK új elnöke, a volt francia gazdasági és pénzügyminiszter, Jacques Delors. Elődje Gaston Thorn volt.

8. A **mozambiki** hivatalos hírügynökség (AIM) jelentése szerint az ENSZ BT öt állandó tagállama maputói külképviseletének vezetői valamennyien úgy látják: nem jutnak érvényre a Dél-afrikai Köztársaság és Mozambik között kötött megnemtámadási szerződés pontjai.

Nicaraguában nyilvánosságra hozták a január 10-én hivatalba lépő új kormány összetételét. Megtartotta tisztségét Miguel D'Escoto külügy-, Tomas Borge belügy- és Humberto Ortega nemzetvédelmi miniszter.

Afganisztánban két évre csökkentették az önkéntesek számára a katonai szolgálati időt.

Szovjet—amerikai kereskedelmi tárgyalásokra került sor Moszkvában január 8—10-én. A miniszterhelyettesi szintű találkozón a gazdasági kapcsolatok fejlesztésének útjában álló akadályok elhárításának lehetőségeiről tárgyaltak. A két fél hat év óta először folytatott átfogó kereskedelmi tárgyalásokat, de az amerikai partner még nem döntötte el, szándékában áll-e a kormányszintű gazdasági vegyesbizottság munkájának felújítása.

Romániában a kemény tél okozta súlyos energiahiány enyhítése végett betiltották a magángépkocsik használatát, január 14-én kettőre, esetenként egyre csökkentették az ipari üzemekben a műszakok számát, a kétműszakos gyárakban a műszakok hosszát 6 órára korlátozták. A közvilágítást és a háztartások világítását az 1984. évi fogyasztás felére csökkentik.

Iraki—magyar gazdasági tárgyalásokon vett részt január 8—10. között Bagdadban Marjai József magyar miniszterelnök-helyettes.

9. A **Koreai NDK** úgy döntött, egyelőre nem lesz partnere Dél-Koreának a január 23-ra tervezett Vöröskereszt-tárgyalásokon a Dél-Koreában február—áprilisban „Team

Spirit" fedőnevű közös amerikai—dél-koreai hadgyakorlat miatt.

A **világ** kőolajtermelése — 1979 óta először — ismét emelkedett 1984-ben, közölte az amerikai „Oil and Gas Journal" szaklap. Eszerint tavaly 2 százalékkal több, 2,7 milliárd tonna kőolajat termeltek ki (1979-ben 3,23 milliárdot). A világ olajtermelésének mintegy 40 százaléka a nem OPEC-tag tőkés államokból származott.

Magyar—algériai megállapodást írtak alá Budapesten az MSZMP és az algériai Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) képviselői az 1985—86-ra szóló pártközi együttműködésről.

10. **Kína** azt tervezi, hogy több ezer kilométer hosszúságú tengerpartját teljesen megnyitja a külföldi beruházások előtt — közölte egy thaiföldi küldöttséggel Ku Mu, a KKP KB titkárságának vezetője. Eddig Kína 14 tengerparti várost, 4 különleges gazdasági övezetet és Hajnan szigetét nyitotta meg a külföldi tőke előtt.

11. A **csehszlovák** nemzetvédelmi minisztert, Martin Dzúr hadseregtábornokot súlyos egészségi állapota miatt felmentették tisztségéből. Az új nemzetvédelmi miniszter Milán Václavik vezérezredes. Martin Dzúr január 15-én elhunyt.

12. **Kínai** látogatásra érkezett John Vessey amerikai vezérkari főnök, akit fogadott a kínai honvédelmi miniszter, Csang Aj-ping is. Vessey hivatalos tárgyalásain kívül vidéken katonai egységeket és létesítményeket is megtekintett. Amerikai hivatalos körök megerősítették megállapodás jött létre arról, hogy az USA védelmi jellegű haditengerészeti eszközöket szállít Kínának.

Új-Kaledóniában a francia kormánybiztos rendkívüli állapotot rendelt el a kanak szeparatisták, valamint a helyi francia telepesek, illetve a csendőrség közötti összetűzések miatt. A francia kormány 600 csendőrt és 400 főnyi különleges rendőri alakulatot küldött Új-Kaledóniába.

Nagy-Britannia Kommunista Pártjának Végrehajtó Bizottsága kizárta a pártból Tony Chatert, a „Morning Star" című kommunista napilap főszerkesztőjét, valamint helyettesét, David Whitfieldet és még további négy személyt a szervezeti szabályzat és a pártfegyelem megsértése, továbbá az egész pártra nézve káros tevékenység miatt.

Görögország és **Albánia** határán megnyitották az első határátkelőhelyet a világháború óta.

13. Az **amerikai** „The Washington Post" jelentése szerint a jelenlegi költségvetési évben Washington 250 millió dollárt juttat a Pakisztánban levő afgán ellenforradalmi csoportoknak, más országoktól pedig mintegy 200 millió dollárt kapnak.

A **japán** kormányfő, Nakaszone Jaszuhiro nyolcnapos óceániai körútra indult: a Fidzsi-szigeteket, Pápua Új-Guineát, Ausztráliát és Új-Zélandot kereste fel a „csendes-óceáni együttműködés" javításának céljából; ezt az Egyesült Államok és Japán szorgalmazza elsősorban.

14. Az **izraeli** kormány döntött az izraeli csapatok egyoldalú, háromszakaszos kivonásáról Dél-Libanonból. Eszerint a csapatok dél-libanoni átcsoportosítását öt héten belül el kell kezdeni; a másik két szakasz idejét nem határozták meg. Izrael a kivonulás fejében azt követeli, hogy a kiürített területeket helyezzék ENSZ-ellenőrzés alá, az izraeli határ mintegy 15 kilométeres sávjában pedig az általa pénzelt Lahad-féle milícia vonuljon fel. Amennyiben a csapatkivonások Izrael szájíze szerinti egyeztetéséről nem állapodnak meg sürgősen Nakurában, kezdetét veszi az egyoldalú kivonulás, ami az ott élő felekezetek közötti viszály kirobbanásával fenyeget. Január 21-én Jichak Rabin hadügyminiszter kijelentette, hogy Izrael február 18-ig mindenképpen kiüríti a dél-libanoni Szidon körzetét.

Moszkvában január 14—16-án megtartották a KGST VB 113. ülésszakát, amelyen megvizsgálták a rugalmas, automatizált termelési rendszerek létrehozásának és termelésbe állításának, valamint a közlekedési együttműködésnek a helyzetét, és áttekintették a KGST egyesített energiarendszere keretében a villamos energetika 2000-ig szóló távlati fejlesztési koncepcióját. A koncepcióban lényeges szerepet szánnak az egyesített villamosenergia-rendszerek üzembiztonságának. Magyarország állandó KGST-képviselője kérte az üzemel-

tetéssel kapcsolatos előírások szigorú betartását, azt, hogy az egyes tagországok kizárólag az egyeztetett kereteken belül vegyenek igénybe energiát a rendszerből.

A **lengyel** ipar — a statisztikai hivatal gyorsjelentése szerint — 5 százalékkal növelte termelését 1984-ben az előző évihez képest, de még mindig 6 százalékkal elmaradt az 1979. évi szinttől. A kereskedelmi mérleg szocialista viszonylatban 600 millió rubel passzívumot, tőkés viszonylatban 1,7 milliárd dollár aktívumot mutat.

15. A **spanyol** kormány engedélyezte az ország területén levő amerikai támaszpontok korszerűsítését, de nem járult hozzá a NATO azon kéréséhez, hogy egy új, közös használatú katonai tengerészeti és légitámaszpontot létesítsenek a félszigeten.

Brazíliában elnökválasztást tartottak. Huszonegy évi katonai kormányzás után polgári személy az államfő: a 74 éves jogász, Tancredo de Almeida Neves.

A **Német Demokratikus Köztársaságban** hivatalos ünneppé nyilvánították 1985. május 8-át, a hitleri fasizmus felett aratott győzelem 40. évfordulóját.

16. Az **USA** elnöki hivatala megerősítette, hogy a kormány a közel-keleti kérdés megvitatására felvette a kapcsolatot a Szovjetunióval.

Pakisztán és **Kasmir** határán az AFP francia hírügynökség jelentése szerint az elmúlt fél évben több mint ötven pakisztáni katona vesztette életét az indiai határőrökkel vívott harcokban. Új-Delhi tájékoztatás szerint az összecsapások során harminc indiai katona halt meg.

A **vietnami** hatóságok engedélyezték az ország felségvizeire behatolt hetvenegy kínai halász visszatérését, ugyanakkor Kína kiadott tizenöt vietnami állampolgárt, akiket kínai katonák hurcoltak el.

Az **amerikai** kormány elhatárolta magát a Szabad Európa Rádió egyik adásától, amely Lengyelországot a náci Németországgal hasonlította össze, és személy szerint támadta Jaruzelski kormányfőt.

Lengyelország és a hitelezőit tömörítő úgynevezett Párizsi Klub megállapodott a kormányok által garantált, 1982—84-ben esedékes 12 milliárd dolláros adósság visszafizetésének átütemezéséről: az összeget és kamatait 1989 és 1996 között kell Varsónak törlesztenie.

17. **Indiában** kémkedés vádjával letartóztattak számos magas rangú kormánytisztviselőt, január 22-ig 19 személyt. Az államapparátusba beépült hálózat India pénzügyi helyzetétől kezdve az űrhajózási technológián át a fegyverbeszerzési forrásokig mindenről bizalmas iratokat gyűjtött külföldi megbízóinak. A francia nagykövetség helyettes katonai attaséját, akit az indiai sajtó a kémbotrány kulcsemberének tart, kormánya visszahívta Párizsba „konzultációra".

A **nyugatnémet** parlament a kereszténydemokrata liberális koalíció szavazataival határozatban szólította fel Nicaraguát, hogy belpolitikájában érvényesítse a „demokratikus elveket", tartsa tiszteletben a szomszéd országok szuverenitását, és bizonyítsa be, hogy nincsenek hódító törekvései. A kormány ezt követően hajlandó folyósítani a korábban felfüggesztett, negyvenmillió márkás fejlesztési segélyt.

Magyarországra érkezett háromnapos látogatásra Kaare Willoch norvég miniszterelnök, akit fogadott Kádár János, az MSZMP KB első titkára is. A két ország politikusainak — mondotta Willoch sajtóértekezletén — meg kell teremteniük a kedvező légkört ahhoz, hogy a vállalatok döntést hozhassanak egy-egy adott üzletkötésben. Hangsúlyozta, hogy a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésében mindkét fél érdekelt.

18. A **kínai** kormány úgy döntött — jelentette be Csao Ce-jang miniszterelnök —, hogy a 12 millió lakosú Sanghajt a kínai gazdasági és ipari korszerűsítés bázisává teszi.

A **nyugatnémet** kormány bejelentette, hogy ezentúl — az EGK előírásai ellenére — nem gyűjti be a nyugatnémet gazdáktól a tejtültermelési adót; a tagállamok közül ugyanis egyedül az NSZK hajtotta végre a mai napig az EGK-intézkedéseket a tejültermelés visszafogására.

Az **NSZK**-ban a Ruhr-vidék nyugati kerületeiben a tartományi hatóságok kénytelenek voltak szmog-

riadót elrendelni, amely három napig volt érvényben.

Honduras hivatalosan bejelentette, hogy Costa Ricával szolidaritást vállal, és távol marad a Contadora-csoport és a közép-amerikai külügyminiszterek február közepére tervezett találkozójától.

A **francia** „Le Monde" című patinás lap új igazgatójává André Fontaine-t választotta meg a részvényesek közgyűlése.

19. Az **iraki—iráni** háború békés megállapodását kereső úgynevezett hetek bizottsága kétnapos ülést kezdett Bagdadban, amelyen Iránt tették felelőssé a háború elhúzódásáért, mivel „visszautasítja a békés rendezésre irányuló erőfeszítéseket".

Új-Kaledónián tett látogatást Mitterrand francia elnök. A látogatást követő televíziós nyilatkozatában leszögezte: „Franciaország továbbra is fenn akarja tartani stratégiai szerepét és jelenlétét a világnak ezen a részén". Utasította Pisani kormánybiztost, hogy egészítse ki és pontosítsa január 7-én előterjesztett javaslatait.

A **görög** kormány az USA-val e témáról folytatott tárgyalások keretében semmisnek nyilvánított 60 olyan szerződést — köztük 34-et egyoldalúan —, amelyek szabályozták a Görögországban állomásozó amerikai erők státusát.

Kína külkereskedelmi forgalma 1984-ben rekordösszegű volt: 50 milliárd dollár — jelentette be Csen Mu-hua külkereskedelmi miniszter.

20. **Szovjet** gazdasági küldöttség érkezett egyhetes látogatásra az NSZK-ba Alekszej Antonov miniszterelnök-helyettes vezetésével, akit fogadott Helmut Kohl kancellár és Hans-Dietrich Genscher külügyminiszter is. A tárgyalásokról kiadott közös közlemény elsősorban a gépgyártás területén való együttműködést minősítette ígéretesnek.

Az **Egyesült Államok** újjáválasztott elnöke, Ronald Reagan letette a hivatali esküt.

A **jugoszláv—albán** vasútvonal albániai szakaszát hivatalosan átadták a forgalomnak. A jugoszláviai szakaszt ez év júniusában avatják föl, s ezzel Albánia bekapcsolódik az európai vasúti hálózatba.

21. A **brit** állami szénhivatal (NCB) és a bányászszakszervezet (NUM) képviselői három hónapja először — nem hivatalos — megbeszélést tartottak, különösebb eredmény nélkül. Az NBC adatai szerint a szakszervezeti tagok 41 százaléka felvette már a munkát. A NUM végrehajtó bizottsága úgy határozott, hogy ha újabb tárgyalásokra kerül sor, azokon nem csupán Scargill elnök és néhány munkatársa, hanem a teljes VB jelen lesz. Január 24-én a NUM VB megerősítette, hogy hajlandó előzetes feltételek nélkül megkezdeni a tárgyalásokat a szénhivatallal.

A **hongkongi** kínaiak 1997 után át nem örökíthető brit állampolgárságot kapnak — jelentette be Howe brit külügyminiszter.

Török—iráni megállapodást írtak alá a kormányfők egy olaj- és egy gázvezeték építéséről. A vezeték iráni olajat és földgázt szállít majd Törökországon át harmadik országokba. Az iráni—iraki háborúban hangsúlyozottan semleges Törökországban már van iraki tranzitvezeték.

Etiópiában bejelentették, hogy a kormány szeptemberig mintegy másfél millió embert kíván áttelepíteni a szárazságtól leginkább sújtott területekről az ország termékenyebb délnyugati vidékeire.

A **magyar—szovjet** baráti kapcsolatok ápolásának jegyében „Budapesti Napok"-ra került sor Moszkvában január 21—25. között.

Romániában tett hivatalos látogatást január 21—22-én Várkonyi Péter magyar külügyminiszter.

22. **Szovjet—japán** kormányközi kereskedelmi megbeszélések kezdődtek Tokióban — négyéves szünet után. A január 23-án zárult tárgyalásokon Japán elutasította, hogy a két ország kössön hosszú lejáratú gazdasági együttműködési egyezményt, mondván, hogy ehhez „a két ország politikai kapcsolatai nem elég szilárdak". Ugyanakkor a felek folytatják a tárgyalásokat az év végén lejáró ötéves szovjet—japán kereskedelmi-fizetési egyezmény megújításáról.

Az **USA**-ban bejelentették, hogy 1951 óta 1984-ben volt a legmagasabb a nemzeti össztermék (GNP) növekedése: 6,8 százalék. Az infla-

ciós ráta 3,7 százalékos volt, 17 év óta a legkedvezőbb. A TASZSZ szovjet hírügynökség értékelése felhívja a figyelmet arra, hogy a népjóléti kiadások csökkentése következtében immár 34 millió amerikai él a hivatalos szegénységi szint alatt.

23. A **szovjet** minisztertanács megvitatta az új ötéves, valamint a 2000-ig szóló népgazdasági terv tervezetét, és áttekintette a múlt évi terv teljesítését. A Szovjetunió nemzeti jövedelme 1984-ben 2,6 százalékkal (1983-ban 3,1 százalékkal) növekedett, az ipari termelés 4,2 százalékkal, ezen belül a fogyasztási cikkek gyártása 4,3 százalékkal bővült. Az ötéves terv első három évének átlagát 5,6 százalékkal múlta felül a mezőgazdaság termelése.

Az **NSZK** kancellárja, Helmut Kohl levélben szólította fel Herbert Hupkát, a CDU országos képviselőjét, aki egy sziléziai revansista szervezet egyik vezetőjeként kétségbe vonta Lengyelország fennálló határait, hogy a szocialista országokkal kapcsolatban tanúsítson nagyobb önmegtartóztatást. Az NSZK kormánya érvényesnek tekinti a szocialista országokkal a hetvenes években megkötött szerződéseket, és nincsenek területi követelései. Ugyanakkor Kohl nem mondta le a részvételt Hupka szervezetének júniusra tervezett találkozóján.

A **brit** felsőház történetében először engedélyezték a televíziónak, hogy élő adásban számoljon be a testület munkaüléséről. Az alsóházra vonatkozóan még nem adtak hasonló engedélyt.

24. Az **amerikai** elnök nemzetközi terrorizmussal vádolta meg Nicaraguát. Az újabb éles kirohanásokat az váltotta ki, hogy ekkor Managuában tárgyalt az iráni miniszterelnök.

Az **USA**-ban katonai megbízatással indították háromnapos útjára a „Discovery" űrrepülőgépet, amely nagy teljesítményű katonai felderítő műholdat állított pályára. A műhold a Szovjetunió területéről gyűjt adatokat.

Ausztriába érkezett Walter Reder osztrák származású háborús bűnös, aki 40 évet töltött olaszországi börtönében, s akit az olasz hatóságok egészségi állapotára tekintettel szabadon engedtek. Redert személyesen fogadta Friedhelm Frischenschläger osztrák hadügyminiszter, akinek cselekedetét valamennyi osztrák politikai párt vezetője elítélte. Az Osztrák Szabadság Párt felmondja a koalíciót, ha a hadügyminisztert lemondásra kényszerítik — közölte a párt vezetője, Norbert Steger alkancellár. Szerinte Frischenschläger tapasztalatlansága miatt „hibásan ítélte meg" a helyzetet. A kormány január 29-én elfogadta a hadügyminiszter bocsánatkérését és magyarázatát.

25. **Ciprus** törökök lakta részén, az úgynevezett Észak-ciprusi Török Köztársaságban június 23-án parlamenti választásokat tartanak, valamint népszavazást az alkotmányról — jelentette be Rauf Denktas, a ciprusi török közösség vezetője azt követően, hogy eredménytelenül zárultak az ENSZ égisze alatt tartott tárgyalásai a görög közösség vezetőjével, Szpirosz Kiprianuval.

A **Mozambikban** kormányzó FRELIMO párt KB-tagját, Assumane Ntaulát ellenforradalmárok meggyilkolták otthona közelében, az ország északi részében.

A **csádi** kormány panaszt tett az ENSZ BT-nél, amely szerint Líbia mintegy 500 négyzetkilométernyi területet tart megszállva Csád északi részén. A líbiai kormány a BT soros elnökéhez intézett levélben tagadta ezt az állítást.

A **libanoni** bankok a libanoni font rohamos gyengülése miatt mindaddig felfüggesztették a devizaügyleteket, amíg a kormány nem tesz sürgős lépéseket a valuta megerősítésére. Egy évvel ezelőtt 1 dollár 5,5 libanoni fontot ért, 1985. január 24-én 12,25-öt.

Az **Egyesült Államokba** utazott amerikai kongresszusi képviselők meghívására Havasi Ferenc országgyűlési képviselő, az MSZMP PB tagja, a KB titkára, akit fogadott Ronald Reagan amerikai elnök is. Havasi Ferenc megbeszéléseket folytatott George Bush alelnökkel, George Shultz külügyminiszterrel és a kormány több más tagjával.

26. **Moszkvában és Washingtonban** egyidejűleg hozták nyilvánosságra, hogy a nukleáris és űrfegyverkezési kérdésekről március 12-én kezdenek tárgyalásokat Genfben. A szovjet küldöttséget Viktor Karpov,

az amerikai Max Kampelman irányítja.

Csehszlovákia nemzeti jövedelme a statisztikai hivatal előzetes jelentése szerint 1984-ben 3,2, az ipari termelés 3,9, a mezőgazdasági termelés 3,6 százalékkal növekedett; az export 10, az import 10,4 százalékkal bővült; a KGST részesedése a csehszlovák külkereskedelemben 78,3, a Szovjetunióé 45,1 százalék volt. A reáljövedelmek 1,6 százalékkal emelkedtek.

27. A **nicaraguai** ellenforradalmi vezetők az NBC amerikai televízió jelentése szerint „egységes politikai front" kialakítására készülnek. Köztük van Arturo Cruz, aki eddig nem vett részt a fegyveres „kontrák" mozgalmában és Eden Pastora is, aki eddig elhatárolta magát a többi ellenforradalmár csoporttól.

Amerikai katonai küldöttség folytatott tárgyalásokat Kínában január 27. és február 7. között. A küldöttséget Melvyn Paisley, a haditengerészeti kutatásokért felelős államtitkár vezette.

28. **Új-Delhiben** közös nyilatkozatot adott ki tanácskozásaikról Radzsiv Gandhi indiai, Andreasz Papandreu görög, Olof Palme svéd miniszterelnök, továbbá Raul Alfonsin argentin, Miguel de la Madrid mexikói és Julius Nyerere tanzániai elnök. Az úgynevezett Hatok nyilatkozata követeli az atomfegyverek kifejlesztésének, kipróbálásának és telepítésének teljes, azonnali tilalmát, s azt, hogy vessenek gátat az űrfegyverkezésnek.

29. **Damaszkuszba** érkezett Rasid Karami libanoni miniszterelnök. Kétnapos látogatása során megállapodott a szíriai vezetőkkel abban, hogyan vonja ellenőrzése alá a bejrúti kormány Dél-Libanont az izraeli erők kivonulása után.

A **görög** kormány elutasította az USA azon kérését, hogy korszerűsítsék a Görögország területén tárolt atomfegyvereket — jelentette ki újságírók előtt Andreasz Papandreu miniszterelnök, elismerve ezzel, hogy vannak amerikai atomfegyverek görög területen.

A **svéd** fővárosban megnyílt az európai biztonsági és bizalomerősítő intézkedésekkel és a leszereléssel foglalkozó konferencia tavaszi ülésszaka. A szovjet küldöttség munkaokmányban javasolta, hogy a részt vevő országok mondjanak le a katonai erő alkalmazásáról. A javaslatot az amerikai küldöttség azonnal elutasította.

Az **NSZK** wiesbadeni statisztikai hivatalának közleménye szerint az ország exportja 12,9 százalékkal nőtt az elmúlt évben, a növekmény összege rekordnagyságú: 54 milliárd márka.

30. Az **amerikai** ENSZ-nagykövetet, Jeane Kirkpatrickot fogadta Reagan elnök. Ekkor hozták nyilvánosságra, hogy a nagykövet 1984. december 11-én benyújtotta lemondását, s az március 1-én lép hatályba.

A **Vatikán** felszólította a Nicaraguában közhivatalt vállaló papokat, köztük két minisztert, hogy 15 napon belül mondjanak le posztjukról.

Az **OPEC** 13 tagállama közül 9 — háromnapos tanácskozás után — megállapodott, hogy február 1-től jelentős olajárcsökkentést hajt végre, amelynek eredményeképp az OPEC-olaj barrelenkénti súlyozott átlagára néhány centtel 28 dollár alá kerül. Az eddig viszonyítási alapul kiválasztott szaúdi könnyűolaj ára 29-ről 28 dollárra csökken, de árát nem tekintik többé alapárnak.

31. **Havannában** a Kubai KP KB felmentette Perez Herrerót KB-titkári tisztsége alól, mert sorozatos hibákat követett el munkájában, s a figyelmeztetések ellenére nem tudta kijavítani azokat. Mivel a hibák nem voltak elvi jelentőségűek, Herrero a KB tagja maradt. A KB több más pártvezetői tisztségben is változást hajtott végre.

Lengyelországban a gdanski vajdasági ügyészség vádat emelt Bogdan Lis és Adam Michnik ellen, mert 1985. január 21-én részt vettek a „Szolidaritás" úgynevezett Ideiglenes Koordinációs Bizottságának ülésén. A tanácskozáson olyan felhívást fogadtak el, amely a jelenlegi társadalmi-gazdasági helyzetben egyértelmű provokációnak minősül. A vádlottakat nem helyezték előzetes letartóztatásba.

A **brit** szénhivatal értesítette a bányászszakszervezetet, hogy nem lát alapot a tárgyalások felújítására.
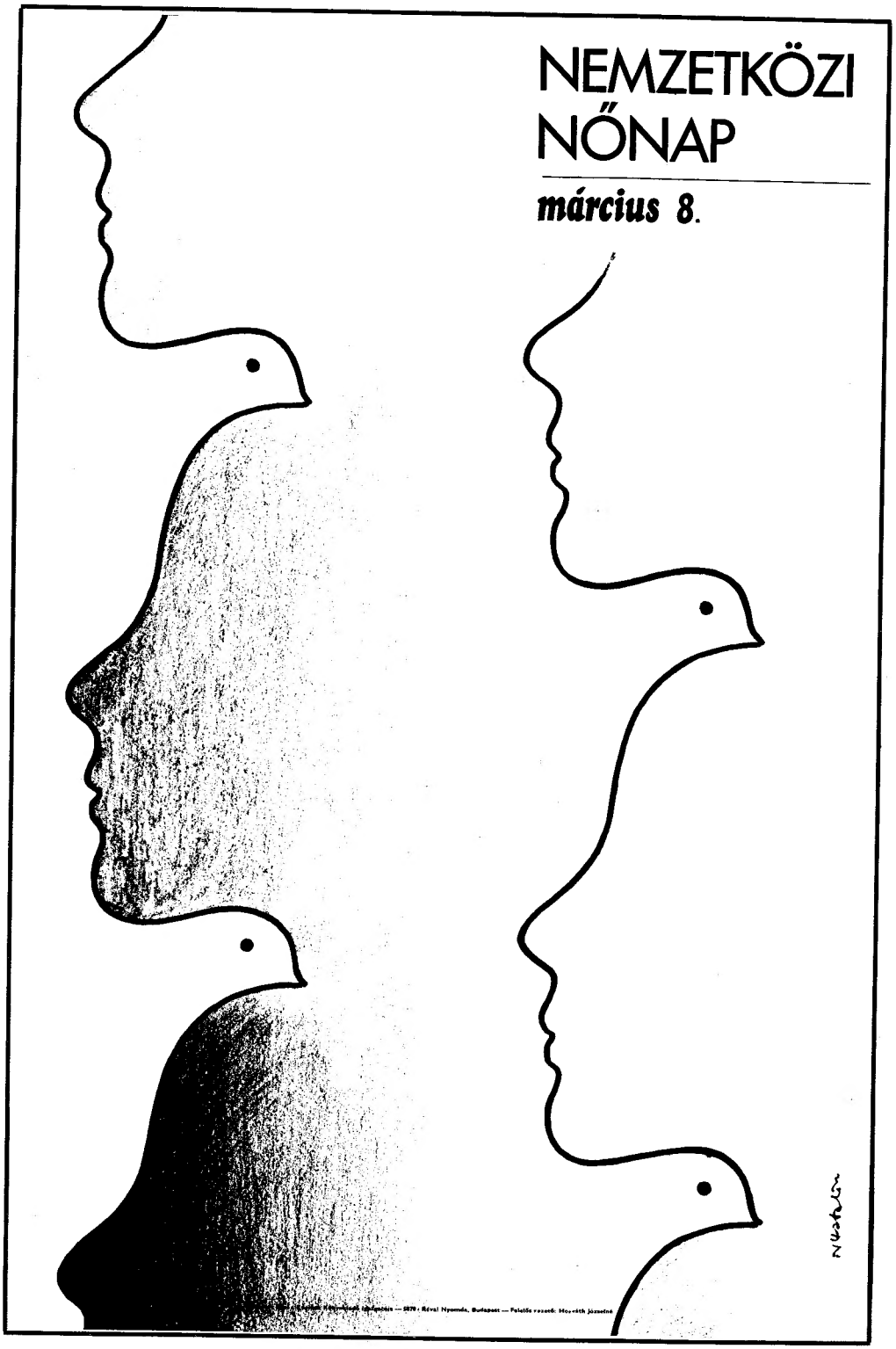
ÁRA: 7,50 Ft